

"IHMISILLE PITÄÄ ANTAA MAHDOLLISUUS, MUTTA EI EHDOITTA."

Kuvaus rangaistusaikana aloitetusta tuetusta
vapautumispolusta Kuopion alueella

TEKI -
JÄT:

Jessika Koivisto
Susanna Piippo
Sari Risku

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn tekijät Jessika Koivisto, Susanna Piippo ja Sari Risku		
Työn nimi "Ihmisille pitää antaa mahdollisuus, mutta ei ehdoitta." – Kuvaus rangaistusajana aloitetusta tuetusta vapautumispolusta Kuopion alueella		
Päiväys 25.11.2016	Sivumäärä/Liitteet	55/17
Ohjaajat Minna Kaija-Kortelainen		
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppanit ViaDia Pohjois-Savo ry		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön toimeksiantaja oli ViaDia Pohjois-Savo ry. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää millainen ViaDian tuottama tuettu vapautumispolku Kuopion alueella on ja mikä merkitys tuetulla vapautumispolulla on asiakkaiden osallisuuteen yhteiskunnassa. Tavoitteena oli asiakkaiden ja viranomaisten haastatteluja apuna käyttäen kuvata Kuopion alueella toteutettava tuettu vapautumispolku sekä ymmärtää sen merkitys asiakkaiden osallisuuteen yhteiskunnassa. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, onko tuetussa vapautumispolussa kehitettävää.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena ja aineistot kerättiin kevään ja kesän 2016 aikana. Aineistoa varten haastateltiin puolistrukturoitua haastattelua käyttäen yhdeksää viranomaista tuetun vapautumispolun eri vaiheista sekä viittä asiakasta, jotka olivat mukana jossakin tuetun vapautumispolun vaiheessa. Aineistot analysoitiin vuoden 2016 loppukesästä aineistolähtöistä analyysia käyttäen. Tutkimustulosten perusteella syntyi kuvaus tuetusta vapautumispolusta Kuopion alueella ja asiakkaiden sekä viranomaisten näkemyksiä sen toimivuudesta.</p> <p>Tutkimustuloksista koostui kuvaus tuetusta vapautumispolusta Kuopion alueella. Asiakkaiden ja viranomaisten näkemyksistä käy ilmi, kuinka hyvin ViaDian toteuttama tuettu vapautumispolku toimii. E erityisen suuren merkityksen polun onnistumisen kannalta luo asiakkaan oma motivaatio ja halua ottaa tukea vastaan. Yhtenä tärkeimmistä asioista tuetussa vapautumispolussa nähtiin asunnon olemassa olo jo ennen vapautumista. Asunnolla oli myös suurin merkitys osallisuuden kokemiseen yhteiskunnassa. Edellä mainittujen asioiden lisäksi opinnäytetyössä esitellään haastatteluista esiin nousseita kehittämisehdotuksia.</p> <p>Opinnäytetyö on tutkimus, jonka tuotoksena tehtiin opas tuetusta vapautumispolusta. Tutkimustuloksista saadun tiedon perusteella kootaan opas, joka julkaistaan ViaDian internet-sivuilla sekä painettuna versiona. Oppaaseen on kuvattu tiivistetysti tuetun vapautumispolun vaiheet ja haastateltavien näkemykset siitä. Oppaan on tarkoitus toimia työkaluna vapautuvien vankien kanssa työskenteleville viranomaisille. Opas on tarkoitettu järjestöille, kuntasektoreille sekä viranomaisille.</p>		
Avainsanat osallisuus, tuettu vapautuminen, rangaistusajan suunnitelma, tuettu asuminen, toimintakyky, kuntouttava työtoiminta		

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Authors Jessika Koivisto, Susanna Piippo, Sari Risku			
Title of Thesis "A person should be given a chance, but not without a conditions." – A description of track liberation started during a sentence in Kuopio region			
Date	25.11.2016	Pages/Appendices	55/17
Supervisors Minna Kaija-Kortelainen			
Client Organisation/Partners ViaDia Pohjois-Savo ry			
<p>Abstract</p> <p>The client organization of the thesis was ViaDia Pohjois-Savo ry. The purpose of the thesis was to examine what kind of track liberation there is in the Kuopio region and what significance it has to clients' participation in society. The aim was to describe the track of liberation by using interviews with clients and experts and to understand what significance the track has to the clients' participation in society. The aim was also to examine whether the track of liberation has development needs.</p> <p>The thesis was carried out using qualitative research and the materials were collected during the spring and summer 2016. Nine experts working at some point of the track and five clients involved in some point of the track were interviewed for the research. In the interviews a semi-structured interview model was used. Materials were analyzed in the end of summer 2016 by using inductive analyze. As a result of the research there is a description of the track liberation in the Kuopio region as well as descriptions of clients' and experts' views about the fluency of the track.</p> <p>The results of the research comprehended the description of the track liberation in the Kuopio region. Clients' and experts' views show that the track liberation works. A particularly big role in the track liberation was the client's own motivation and own desire to accept support. One of the most important things in the track liberation was an apartment which was already available before freedom. The apartment has a great significance for experiencing participation in society. In addition to the above-mentioned issues the thesis presented development suggestions.</p> <p>The thesis is a study the aim of which was to create a guide book about the track liberation. On the basis of the research results there will be combined a guide book which will published on the ViaDia's website and also as a printed version. The guide book will include a summarized description of the steps of liberation track and also the interviewees' views about it. The aim of the guide book is to be a tool for experts who work with prisoners. The guide book is intended to organizations, municipalities and authorities.</p>			
<p>Keywords: participation, support liberation, program of convict time, support housing, performance, support of finding a job</p>			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	VIADIA POHJOIS-SAVO RY.....	9
2.1	Tuettu asuminen.....	10
2.2	Kuntouttava työtoiminta	11
2.3	Sosiaalinen kuntoutus.....	12
2.4	Työkokeilu.....	13
2.5	ViaDia Pohjois-Savo ry:n yhteistyökumppanit.....	13
3	RIKOSSEURAAMUSLAITOS	15
3.1	Rangaistusajan suunnitelma.....	15
3.2	Yhdyskuntaseuraamustoimisto	17
3.2.1	Valvottu koevapaus	17
3.2.2	Ehdonalainen vapauttaminen.....	18
3.3	Kuopion vankila	18
	Kristillinen kuntoutusosasto.....	19
3.4	Tuki vankilassa	19
3.5	Tuettu vapautuminen	20
	Tuki vapautumisen jälkeen.....	22
4	OSALLISUUS JA TOIMINTAKYKY.....	23
4.1	Huono-osaisuus	24
4.2	Toimintakyky	24
4.3	Psykososiaalinen toimintakyky.....	25
4.4	Elämänhallinta	27
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	28
5.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tehtävät.....	30
5.2	Kvalitatiivinen tutkimus.....	31
5.3	Tutkimusaineistot ja niiden hankinta	31
5.4	Aineiston analyysi	34
6	TUTKIMUSTULOKSET.....	36
6.1	Tuettu vapautumispolku	36
6.2	Asiakkaiden näkemykset tuetusta vapautumisesta.....	40
6.3	Viranomaisten näkemykset tuetusta vapautumisesta	41

6.4	Aineiston yhteenveto.....	44
6.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	45
7	POHDINTA.....	49
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT.....	51
	LIITE 1: TUTKIMUSLUPAHAKEMUS.....	57
	LIITE 2: TUTKIMUSLUPA.....	61
	LIITE 3: SUOSTUMUS HAASTATTELUUN.....	63
	LIITE 4: HAASTATTELURUNKO ASIAKKAILLE.....	64
	LIITE 4: HAASTATTELURUNKO ASiantuntijoille.....	66
	LIITE 5: OPAS.....	67
	LIITE 6: KAAVIO TUETUSTA VAPAUTUMISPOLUSTA.....	75

1 JOHDANTO

Idea tehdä opinnäytetyö yhdessä lähti jokaisen kiinnostuksesta vankilassa ja vankien kanssa tehtävää työtä kohtaan. Olemme kiinnostuneita vankilasta vapautuvien vankien päihdekuntoutuksesta ja sen tutkimisesta. Vapautuvien vankien päihdekuntoutuksesta ei ollut aiempia opinnäytetöitä Kuopion alueelta, mutta esimerkiksi Laurea-ammattikorkeakoulun rikosseuraamusalan opiskelijat ovat tutkineet päihdekuntoutusta koevapaudessa. Toimeksiantajaa etsiessämme otimme yhteyttä ViaDia Pohjois-Savo ry:n silloiseen toiminnanjohtajaan Pekka Matilaiseen. ViaDia Pohjois-Savo ry:lle oli tullut toive Työ- ja elinkeinotoimistolta sekä Kuopion kaupungilta kuvata ViaDian Kuopion alueella toteuttama vapautuvien vankien tuetun vapautumispolun mallia. Aihe vastasi kiinnostustamme, joten ryhdyimme suunnittelemaan opinnäytetyön toteuttamista ViaDialle.

”Varhain vankeusaikana aloitettu tuki ja sitä seuraavan siviilijatkumon varmistaminen synnyttää polun rikoksettomaan elämään ja muuttaa rikollisen ajattelutavan.”

- Pekka Matilainen, ViaDia Pohjois-Savo ry:n entinen toiminnanjohtaja

ViaDia Pohjois-Savo ry:n toteuttamaa tuettua vapautumispolkua ei ole aiemmin kuvattu kirjallisena ja kirjalliselle kuvaukselle polusta oli tarvetta. Tuettu vapautumispolku opinnäytetyössämme esitellyllä tavalla on vuosien kehittämistulos. Nyt tuettu vapautumispolku on löytänyt muotonsa sekä yhteistyökumppanit sen toteuttamisessa ovat vakiintuneet.

Opinnäytetyömme on tutkimus, jonka tuotoksena syntyi opas tuetusta vapautumispolusta. Se koostuu tutkimuksesta, mitä tuettuun vapautumispolkuun kuuluu ja mikä merkitys sillä on asiakkaan osallisuuden yhteiskunnassa. Tarkoitus on tuoda näkyväksi sitä työtä, mikä vaikuttaa uusintarikollisuuden kierteen katkaisemiseen sekä tuettujen asumispalveluiden esiin tuomiseen Kuopion alueella. ViaDian tuottama tuettu vapautumispolku vastaa näihin tarpeisiin, joten kuvaamme tuetun vapautumispolun mallin alusta loppuun. Tutkimuskysymykset opinnäytetyössämme ovat:

1. Millainen tuetun vapautumispolun malli Kuopion alueella on?
2. Mikä on tuetun vapautumispolun merkitys asiakkaan osallisuuteen yhteiskunnassa?

Kalliolan päihdetyöllä ja Kriminaalihuollon säätiöllä on ollut vuosina 2009–2012 Vahvasti tukien -hanke, jossa on kehitetty kuntoutusohjelmaa asunnottomina vapautuville päihdeongelmallisille vangeille. Hankkeen myötä todettiin, että apu arkisissa asioissa, vertaistuki sekä terapia auttoivat päihdeongelmaisia vankeja sopeutumaan päihdeettömään vapauteen. Hanke vastasi Rikosseuraamuslaitoksen strategiaa, joka korostaa ulkopuolisten tahojen ja verkostojen yhteistön merkitystä vaiheittaisessa vapautumisessa. Hankkeella on myönnetty jatkorahoitus ja toiminnan laajenemiselle nähdään tarvetta. (Kuntoutusportti 2013.) Hankkeen onnistuminen vahvistaa ajatusta siitä, kuinka tärkeää tuettu vapautuminen on, sillä tuella on suuri merkitys vapautuvan vangin yhteiskuntaan integroitumiseen, kuten yllä esitellyssä hankkeessa oli todettu.

Kuopion vankilassa toimivan ViaDia Pohjois-Savo ry:llä kristillisellä kuntoutusosastolla voidaan ryhtyä suunnittelemaan tuetun vapautumisen polkua jo ennen vapautumista tai uuden tuomion alkua. Tuettua vapautumispolkua vankilasta takaisin yhteiskuntaan rakennetaan yhdessä ViaDian ohjaajan kanssa ViaDia Pohjois-Savo ry:n päivä- ja työtoiminnoissa. (ViaDia Pohjois-Savo ry 2015.) Tuettu vapautumispolku on ViaDian toteuttama tuki vapautumisen eri vaiheissa Kuopion alueella. Kuvaamme tuetun vapautumispolun vaihe vaiheelta opinnäytetyössämme. Vapauduttuaan vanki voi saada tukea asumiseen sekä työllisyys- ja kuntoutuspolulla etenemiseen. Tuettuun vapautumispolkuun kuuluu myös avovankien päivä kuntoutus. Avovankien päivä kuntoutusta ViaDia tuottaa sosiaalipalveluna Kuopion vankilalle. Avovankien päivä kuntoutuksella tarkoitetaan Kuopion vapauttamisyksiköstä käsin käyvien vankien päivätoimintaa, muun muassa työtoimintaa, ViaDialla. (ViaDia Pohjois-Savo ry 2015.)

Olenainen osa tuettua vapautumispolkua on työtoiminta, jonka tarkoituksena on uusintarikollisuuden kierteen katkaisu luomalla päiville raamit. Tällä tarkoitetaan rytmiä, rutiineja sekä työtoimintaa. Myös vangin sosiaalinen osallisuus ja vertaistuellinen hyöty lisääntyvät. (ViaDia Pohjois-Savo ry 2015.) Työtoimintaa kehitetään koko ajan ja yksi osa kehittämistä on tuottamamme opas.

Tuettu vapautuminen on tärkeää aloittaa jo varhaisessa vaiheessa vankeusaikana ja jatkaa pitkälle vapautumisen jälkeen. Varhaisella puuttumisella ja koulutuksella voidaan ehkäistä syrjäytymistä. Vankila on jo lainsäädännön nojalla velvollinen järjestämään päivätoimintaa, jonka tulisi edistää vankeutta suorittavan kuntoutumista päihteettömäksi ja yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi. (Vankeuslaki, luku 8, 2 - 4 §.)

Tutkimusprosessimme alkoi keväällä 2015 saatuaamme toimeksiantajan opinnäytetyöllemme. Syksyn 2015 aloitimme opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen ja tietoperustan kokoamisen sekä tutkimuskysymysten pohtimisen. Työsuunnitelman esitimme alkuvuodesta 2016. Aineiston keruu tapahtui keväällä 2016 ja kesän 2016 välisenä aikana ViaDialla, Kuopion vankilassa ja Kuopin rikosseuraamuslaitoksella. Tutkimuksemme valmistui vuoden 2016 loppusyksystä. Kerromme raportissamme tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheista, sen luotettavuudesta ja eettisyydestä sekä tutkimuksen tuloksista. Loppuun olemme koonneet tuetun vapautumispolun mallin sekä asiakkaiden ja asiantuntijoiden näkemykset tuetusta vapautumispolusta. Viimeisen luvun pohdinta sisältää pohdintaa omasta oppimisestamme, tutkimusprosessin vaiheista sekä jatkotutkimus- ja kehittämisasiheista.

Keskeiset käsitteet opinnäytetyössämme ovat osallisuus, tuettu vapautuminen, rangaistusajan suunnitelma, tuettu asuminen, toimintakyky ja kuntouttava työtoiminta. Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys koostuu samoista asioista. Ne auttavat meitä ymmärtämään tuettuun vapautumispolkuun liittyviä vaiheita ja näin rakentamaan sen mallin paremmin. Tutkimusmenetelmänä käytimme kvalitatiivista tutkimusta ja aineiston keräsimme puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Aineiston käsittelyn jälkeen teimme aineistosta analyysin aineistolähtöistä sisällön analyysia käyttämällä.

Selvittääksemme mitä tuettu vapautumispolku Kuopion alueella pitää sisällään ja mikä merkitys sillä on asiakkaiden osallisuuteen yhteiskunnassa, on ymmärrettävä, mitä osallisuus tarkoittaa. Avasimme myös tuetun vapautumisen ja asumisen, toimintakyvyn ja kuntouttavan työtoiminnan käsitteet ja sisällöt. Olemme opinnäytetyön alkuun avanneet keskeisiä käsitteitä sekä rikosseuraamuslaitoksen puolella tehtävää työtä vapauttamisen valmistelun yhteydessä. Lisäksi olemme kertoneet, mikä merkitys rangaistusajan suunnitelmalla on koko tuetun vapautumispolun kannalta.

2 VIADIA POHJOIS-SAVO RY

ViaDia Pohjois-Savo ry on vapaakirkon diakoniajärjestö, jonka toimipisteitä on Kuopiossa, Karttulassa, Siilinjärvellä, Varkaudessa ja Suonenjoella. ViaDia Pohjois-Savo Ry:n kattojärjestönä toimii valtakunnallinen ViaDia ry. Siellä tuotetaan työvoimapalveluja, kuntouttavaa työtoimintaa sekä vankikuntoutusta ja rakennetaan sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja. Moniammatillisen tuen turvin ne tarjoavat asiakkaille merkityksellistä vertaistukea ja osallisuuden kokemuksia. (ViaDia Pohjois-Savo 2015.) ViaDialla asiakkaiden kanssa työskentelee sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia, pastoreita sekä kokemusasiantuntijoita. Tällä hetkellä ViaDia Pohjois-Savo ry:ssä työskentelee noin 20 henkilöä.

ViaDia Pohjois-Savo ry:ssä kehitetään erilaista työllistävää päivätoimintaa ja työtä tehdään erityisesti rikostaustaisten, pitkäaikaistyöttömien sekä päihdekuntoutujien parissa. Tavoitteena on saada heikoimmassa asemassa yhteiskunnallisesti olevia palaamaan takaisin yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi. Työtä tehdään yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen, kuntien sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon kanssa. (ViaDia Pohjois-Savo 2015.) Myös me teimme opinnäytetyömme yhteistyössä kyseisten tahojen kanssa. Kehittämishankkeet ovat tärkeä osa ViaDia Pohjois-Savo ry:n toimintaa. Opinnäytetyöprosessin aikana oli meneillään kaksi eri kehittämishanketta: Varikko-hanke ja Arjen taidot 2 (ViaDia Pohjois-Savo 2015). Molemmat kehittämishankkeet palvelivat opinnäytetyömme kohderyhmää – vapautuvia vankeja. Hankkeiden avulla luodut palvelukokonaisuudet ja mahdollisuudet muodostuivat osaksi tuettua vapautumispolkua Pohjois-Savon alueella.

Varikko – hankkeessa tuotoksena on Varikko, matalan kynnyksen päivä- ja työtoimintapaikka. Hankkeessa tuotetaan yhteistyössä kuntien sosiaalihuollon ja terveys- ja kuntoutuspalveluiden, rikosseuraamuslaitoksen ja työ- ja elinkeinohallinnan kanssa asiakkaiden tarpeista lähteviä matalan kynnyksen palveluja. Palvelujen on tarkoitus olla syrjäytyneitä saavuttavia, aktivoivia ja omaehtoisia. Varikolla halutaankin tukea erityisesti väestöryhmiä, joiden sosiaalinen osallisuus on uhattuna. Lisäksi he voivat tarvita työ- ja toimintakyvyn parantamista ja sosiaalisen osallisuuden tukemista, ennen kuin he ovat valmiita työllistymään avoimille työmarkkinoille. (ViaDia Pohjois-Savo 2016.)

Arjen taidot 2 – hanke toimi vuoden 2015 loppuun saakka. Tämän hankkeen kohderyhminä olivat vankilasta vapautuvat, yhdyskuntaseuraamusta suorittavat, erilaiset työllisyystoimensa lopettaneet sekä rikostaustansa tai muun syyn vuoksi vaikeasti työllistyvät henkilöt. Tavoitteena hankkeella olikin vapautuvien vankien tukimallien, palvelukokonaisuuden ja yhteistyöverkoston kehittäminen. Hankkeen tuloksena syntyi palvelukokonaisuus, jota kunnat voivat ostaa ViaDia Pohjois-Savolta. Palvelukokonaisuuteen kuuluu tehokas viranomaisverkosto, ammatillinen tukihenkilö, matalan kynnyksen päivätoiminta, tukiasuntopalvelut, päihdeongelma-asioissa tukeminen sekä työhön ohjaus. (ViaDia Pohjois-Savo 2016.)

Viadia Pohjois-Savo ry tekee Kuopion alueella yhteistyötä Niiralan kulma Oy:n kanssa vapautuvien vankien asuttamiseen liittyvissä asioissa. Niiralan Kulma Oy on Kuopion kaupungin omistama vuokrataloyhtiö. ViaDia Pohjois-Savo ry ja Niiralan kulma haja-asuttavat muutoin asunnottomana vapautuvia

vankeja. (ViaDia Pohjois-Savo ry, Niiralan kulma Oy 2016.) Asumiskysymykset yleensä ovatkin keskeinen ongelma vapautuvilla vangeilla. He ovat vaikeasti asutettava ryhmä ja tarvitsevat tukitoimenpiteitä, kuitenkin heille sopeutuminen tuetun asumisen yhteisöihin voi olla erityisen vaikeaa. (Kana- noja, Lähteinen ja Marjamäki 2010, 255).

2.1 Tuettu asuminen

Tuettua asumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat säännöllistä huolenpitoa, toimintakyvyn aktiivointia ja ylläpitoa sekä kuntoutusta asuakseen itsenäisesti omassa kodissaan. Sosiaalihoitolaissa (1301/2014) sanotaan, että tuettua asumista tulee järjestää sellaisille ihmisille, joilla on tuen tarvetta itsenäiseen asumiseen tai siihen siirtymiseen. Ensisijaisesti olisi annettava kotiin palveluita esimerkiksi tukea asumiseen sosiaaliohjauksella tai vastaavilla sosiaalipalveluilla. (Sosiaalihoitolaki 1301/2014, 3 luku 21§.)

ViaDia Pohjois-Savo ry järjestää tuettua asumista Kuopiossa ja Siilinjärvellä. Kuopiossa ViaDia Pohjois-Savo ry vuokraa noin 20 välivuokra-asuntoa Niiralan kulma Oy:ltä. Välivuokrauksella tässä tarkoitetaan jälleenvuokrausta, joka on laissa käytetty termi välivuokrauksesta. Jälleenvuokrauksella tarkoitetaan vuokrasuhdetta, jossa vuokranantajalta asuinhuoneiston vuokrannut – niin kutsuttu ensivuokralainen – vuokraa asunnon vuokrasopimuksen tai vuokranantajan luvalla edelleen niin kutsutulle jälleenvuokralaiselle (Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta, luku 10, 72§). ViaDia Pohjois-Savo ry puolestaan vuokraa ne taas eteenpäin. Siilinjärvellä taas tuettu asuminen tapahtuu kahdessa kunnan vuokraamassa rivitalossa, joissa on yhteensä 7 tukiasuntoa. Se, että vapautuvalla vangilla on asunto vapautuessaan, on hyvin tärkeässä asemassa vangin tuetun vapautumispolun onnistumisessa. Tällaisen toiminnan tavoitteena on parantaa asiakkaan elämänhallintaa ja toimintakykyä, joka mahdollisesti johtaisi itsenäiseen asumiseen ja työllistymiseen. Tukiasunto ei ole kenellekään pysyvä asunto, sillä tuen tarpeen vähenemiseen ja itsenäisempään asumiseen pyritään asiakkaan lähtökohdat huomioon ottaen. (ViaDia Pohjois-Savo 2016.)

Tuettu asuminen ViaDialla on tarkoitettu pitkäaikaisasunnottomille, päihde- ja mielenterveyskuntoutujille sekä vankilasta asunnottomina vapautuville henkilöille. Tuettu asuminen on tärkeä osa vapautuvien vankien kuntoutuspolkua, sillä asunnottomaksi vapautuminen lisäisi riskiä uusintarikollisuuteen. Tuettun asumisen tavoitteena on tukea asiakkaan itsenäistä selviytymistä. Tähän kuuluu fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn tukemista ohjaamalla asiakas tarkoituksenmukaisiin palveluihin, kuten työtoimintaan tai koulutukseen. (ViaDia Pohjois-Savo 2015.)

ViaDia Pohjois-Savossa työskentelee tuetun asumisen ohjaaja, jolla on tärkeä rooli aktiivisen tuen antamisessa asumisen sekä jatkopolkujen suunnittelussa. Tukitoimiin kuuluu asiakkaan yksilöllinen elämäntilanteen ja palvelutarpeiden tunnistaminen sekä päihdeettömyyteen tukeminen. Mahdolliset päihdehaittatilanteet pyritään selvittämään ohjaamalla asiakas vertaistukiryhmiin, päihde- ja mielenterveysyksikköön tai muuhun tukevaan palveluun. Yhteistyötä tehdään tiiviisti kunnan sosiaaliviranomaisten kanssa. (ViaDia Pohjois-Savo 2015.)

2.2 Kuntouttava työtoiminta

Käsite kuntoutuksesta on aiemmin liitetty sairauden, vamman tai vian käsitteisiin. Nykyisin kuitenkin ymmärretään kuntoutumisen käsitettä laajemmin. Sosiaalinen syrjäytyminen, syrjäytymisen uhka ja työttömyys sekä siitä seuraavat erilaiset ilmiöt ovat myös kuntoutumisen toiminta-alueita. Suomen sosiaalipolitiikka pyrkii aktivoimaan työttömiä henkilöitä takaisin työelämään ja siten korostaa sosiaalipoliittisia toimenpiteitä ja ratkaisuja tätä tukemaan. Aktiivinen sosiaalipolitiikka ja kuntoutuksen käsitteen laajeneminen ovat vaikuttaneet vahvasti siihen, että kunnissa tehtävä sosiaalityö on alkanut käyttää kuntouttavaa sosiaalityötä toimintatapanaan ja työmenetelmänään. (Liukko 2006.)

Kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus ovat sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisia sosiaalipalveluita. Elämän- ja arjenhallinnan sekä työ- ja toimintakyvyn tukemisen lisäksi työtoiminnalla pyritään ehkäisemään syrjäytymistä tarjoamalla mahdollisuus työtoimintaan ja muihin palveluihin. (Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2015.) Tällaisella toiminnalla on suuri vaikutus vapautuvan vangin omaan kokemukseen siitä, millainen toimija hän on yhteiskunnassa. ViaDian järjestämän työtoiminnan kautta asiakkaan on mahdollisuus päästä osaksi yhteiskuntaan heti vapautumisen jälkeen – osana kuntoutusprosessia.

Kuntouttavan työtoiminnan keskeinen ajatus ja lähtökohta ovat työllisyysasteen nostaminen, mutta myös syrjäytymisen ja köyhyyden estäminen. Kuntouttava työtoiminta on kunnan itsensä tai ostopalveluna järjestämää toimintaa, millä on tarkoitus asiakkaan elämänhallinnan parantaminen ja luoda mahdollisuus tehdä työtä ilman työ- tai virkasuhdetta asiakkaan ja työtoimintaa järjestävän tahon välillä. (Kempainen 2007, 72–73.)

Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on parantaa asiakkaan elämänhallintaa ja toimintakykyä, joka mahdollisesti johtaisi työllistymiseen. Kuntouttavan työtoiminnan sisältöä ei ole erikseen laissa määriteltä, vaan olennaista on, että palvelu edistää elämänhallintaa ja työelämävalmiuksia. (Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2016.) Kuntouttavaa työtoimintaa kuitenkin säätelee laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189. Laissa määritellään esimerkiksi rajoitukset kuntouttavalle työtoiminnalle sekä kuntouttavan työtoiminnan toteutus. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta, luku 4, 13 §, 14§.)

Kuntouttavaa työtoimintaa suunniteltaessa on tärkeää räätälöidä työtoiminta asiakkaan tarpeiden mukaan, sillä työtoimintaan mukaan tulevien toimintakyky voi vaihdella paljonkin. Työtoiminnan täytyy edistää parhaalla mahdollisella tavalla asiakkaan elämänhallintaa ja toimintakykyä. Siksi työtoiminta sovitetaan asiakkaan työ- ja toimintakyvyn sekä osaamisen mukaan. Toisille työtoiminta voi olla totuttautumista säännönmukaiseen päivärytmiin ja ohjattuun toimintaan, kun taas toisille voidaan jo työtoiminnan alussa antaa selkeitä, vastuullisia tehtäviä. (Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2016.; Jurvanen 2016-09-13.)

Kuntouttava työtoiminta on osa sosiaalipalvelua. Se ei saa korvata työ- tai virkasuhteessa tehtävää työtä, eikä kuntouttavaan työtoimintaan osallistuva ole työsuhteessa työtä tarjoavan tahon kanssa.

Kuntouttavaa työtoimintaa voidaan järjestää 3–24 kuukauden mittaiseksi jaksoksi kerrallaan. Kuntouttavan työtoiminnan jakson aikana asiakkaan täytyy osallistua kuntouttavaan työtoimintaan vähintään yhtenä ja enintään neljänä päivänä viikossa. Yhden päivän tulee kestää vähintään neljä tuntia. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2016.; Jurvanen 2016-09-13.)

Asiakkaalle tehdään aktivointisuunnitelma ja sen käynnistäminen on sosiaalitoimen vastuulla. Aktivointisuunnitelman tarkoituksena on auttaa asiakasta pääsemään avoimille työmarkkinoille tai koulutukseen pysyvästi. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2016.) Osallisuus on oleellinen osa aktivointisuunnitelmassa, asiakasta kuunnellaan ja yhdessä tehdään arkijärkisuunnitelma, johon asiakas voi vaikuttaa, suunnitelmaa voidaan muuttaa tarpeen mukaan (Jurvanen 2016-09-13).

2.3 Sosiaalinen kuntoutus

Vuonna 2015 voimaan tuli uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014), jossa sosiaalinen kuntoutus on yksi sen palveluista. Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan lain mukaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen avuin annettavaa tehostettua tukea syrjäytymisen torjumiseksi, sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaalisen kuntoutuksen tarkoituksena on tukea syrjäytyneiden ihmisten paluuta yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Tähän pyritään vahvistamalla asiakkaan sosiaalisen vuorovaikutuksen edellytyksiä ja sosiaalista toimintakykyä. (Kuntoutusportti 2016; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 17§.)

Sosiaalisella kuntoutuksella pyritään vahvistamaan asiakkaan kykyä arkitoiminnoista selviytymiseen. Tavoitteiksi voi määritellä esimerkiksi päihteettömän arjen hallinnan, koulutukseen tai työhön liittyvät asiat tai ihan vain arkielämän taitojen oppimisen. Sosiaalisen kuntoutuksen välineitä ovat yksilöllinen psykososiaalinen tuki ja asiakkaan kanssa tehtävä lähiyö, kuten kotikäynnit, mukana kulkeminen esimerkiksi virastoissa, ja kasvatuksellinen tuki omien asioiden hoitamiseen, vertaistuki ja erilaiset toiminnalliset ryhmät, työtoiminta, osallistuminen vapaaehtoistoimintaan. Asiakkaalle kuuluvat muut tukitoimet ja palvelut ovat osa sovittua suunnitelmaa. (STM 2016.)

Sosiaalisen kuntoutuksen suunnittelu ja toteutus ovat kunnan sosiaalihuollon vastuulla. Sosiaalista kuntoutusta toteuttaessa sen on toimittava yhteistyössä usean eri tahon, kuten työ- ja elinkeinotoimen, opetustoimen, terveydenhuollon kanssa. Kunnat voivat järjestää palvelut monin eri tavoin, usein ne rahoitetaan hankevaroin. Järjestöt ja muut kolmannen sektorin toimijat näkyvät vahvasti palvelujen kehittämisessä ja tuottamisessa. (Kuntoutusportti 2016.)

ViaDia Pohjois-Savon toimipisteissä rakennetaan erilaisia toimintamalleja perustuen sosiaalisen kuntoutuksen periaatteeseen. Toimintamallit perustuvat osallisuuteen ja vertaistukeen moniammatillisen tuen turvin. Toimipisteissä on kehitetty työllistävää päivätoimintaa, kuten kirpputori- ja kahvilatoimintaa, sosiaalista isännöintiä, ruoka-aputyötä, muuttopalveluita ja varastointia. Lisäksi ViaDia pyörittää toimintaa Kuopion vankilan kristillisellä päihdeosastolla. ViaDia Pohjois-Savo tekee työtä erityisesti rikostaustaisten, päihdekuntoutujien ja pitkäaikaistyöttömien parissa, yhteistyössä eri tahojen, kuten

kunnan sosiaalitoimen, TE-toimiston ja Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Erilaista päiväkeskus- ja työtoimintaa järjestetään useimmiten vapautuville tai vapautuneille vangeille, ja kuntouttava työtoiminta aloitetaan, kun se on käytännössä mahdollista. (ViaDia Pohjois-Savo ry 2015.)

2.4 Työkokeilu

Työkokeilun tarkoituksena on selvittää asiakkaan ammatinvalinta- ja uravaihtoehtoja tai hänen mahdollisuuksiaan palata työmarkkinoille. Asiakas voi päästä työkokeiluun, jos hän on esimerkiksi ollut kauan poissa työmarkkinoilta, tai jos häneltä puuttuu ammatillinen koulutus ja hän haluaisi mahdollisesti selvittää sopivatko ammatti tai ala hänelle. Työkokeilulla voidaan selvittää myös, että onko asiakkaan osaaminen ajan tasalla ja tarvitseeko hän muunlaista tukea päästäkseen takaisin työelämään. (Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 916/2012, 5§; Työ- ja elinkeinoministeriö 2013.)

Asiakkaan elämäntilanne ja tavoitteet määrittelevät työkokeilun keston, työkokeilun enimmäis kesto on 12 kuukautta, mutta samalla työnantajalla voi olla korkeintaan kuusi kuukautta. Työkokeilua järjestää enintään viitenä päivänä viikossa ja 4–8 tuntia päivässä. Asiakkaan tulee etsiä itse työkokeilu paikka ja ennen kuin työkokeilu voidaan aloittaa, työkokeiluun osallistuva, TE-toimisto ja työkokeilun järjestäjä tekevät yhdessä siitä kirjallisen sopimuksen. (Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 916/2012, 6§; TE-palvelut 2016.)

Usein kuitenkin vapautuvien vankien kohdalla ei voida suoraan aloittaa varsinaista kuntouttavaa työtoimintaa, koska sen aloittaminen vaatii pidemmän prosessin asiakkaan kanssa, kuten alkuhaastattelun ja aktivointisuunnitelman laatimisen. Usein aluksi kyse onkin joko sosiaalisesta kuntoutuksesta tai työkokeilusta. On tärkeää räätälöidä työtoiminta asiakkaan tarpeiden mukaan, sillä työtoimintaan mukaan tulevien toimintakyky voi vaihdella paljonkin. Työtoiminnan täytyy edistää parhaalla mahdollisella tavalla asiakkaan elämänhallintaa ja toimintakykyä. Siksi työtoiminta sovitetaan asiakkaan työ- ja toimintakyvyn sekä osaamisen mukaan. Toisille työtoiminta voi olla totuttautumista säännönmukaiseen päivärytmiin ja ohjattuun toimintaan, kun taas toisille voidaan jo työtoiminnan alussa antaa selkeitä, vastuullisia tehtäviä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015.; Jurvanen 2016-09-13.)

2.5 ViaDia Pohjois-Savo ry:n yhteistyökumppanit

ViaDia Pohjois-Savo ry tekee yhteistyötä asiakkaan aseman parantamiseksi monien eri tahojen kanssa. Suurin yhteistyökumppani on Rikosseuraamuslaitos, josta erityisesti Kuopion vapauttamisyksikkö ja yhdyskuntaseuraamustoimisto ovat tärkeässä roolissa tuetussa vapautumispolussa. Vapauttamisyksiköstä käsin vangit voivat käydä päivä- ja työtoiminnassa ViaDialla ja usein ViaDia tekee yhteistyötä yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa muun muassa rangaistusajan suunnittelussa. Yhteistyötä ViaDia tekee myös Kuopion vankilan kanssa kristillisen osaston ylläpitämisen kautta. Asumisen asioissa ViaDia tekee yhteistyötä Niiralan kulman kanssa, joka on Kuopion kaupungin omistama vuokralatoyhtiö. Lisäksi ViaDia tekee yhteistyötä Kuopion kaupungin, TE-toimiston ja Kuopion seudun päihdepalvelusäitiön kanssa. Kaikki nämä yhteistyökumppanit voivat olla mukana vangin tuetussa vapautumispolussa.

Rikosseuraamuslaitos on vapautuvien vankien kanssa työskentelyssä yhteistyökumppaneista suurin, koska yhteistyö heidän kanssaan voi alkaa jo paljon ennen vangin vapautumista ja kestää vapautumispäivään saakka. Suljetussa laitoksessa oleva Kuopion seudulle vapautuva vanki on mahdollisesti ollut itse yhteydessä ViaDiaan, josta otetaan yhteyttä Kuopion vapauttamisyksikköön. Vapauttamisyksikkö voi ottaa lausunnossaan kantaa asiaan, kun vanki hakee siirtoa vapauttamisyksikköön. Vangille on jo, siten yhteistyössä ViaDian kanssa, luotu mahdollinen päiväohjelma. Arviointikeskus päättää vangin siirrosta vapauttamisyksikköön ja mikäli vanki pääsee siirtymään Kuopion vapauttamisyksikköön, on vangilla jo valmiiksi suunniteltu päivätoiminta ja sen tavoitteet, joissa pääsee aloittamaan. (Julkunen 2016-09-21).

Yhteistyötä asuntoasioissa ViaDia tekee Niiralan kulman kanssa. ViaDia ottaa yhteyttä Niiralan kulmaan ja neuvottelee mahdollisuudesta välivuokrata asunto vapautuvalle tai valvottuun koevapauteen tulevalle vangille. (Vanninen 2016-09-07.) Useasti asunto järjestyy, koska ViaDia on ensivuokralainen ja vastuussa asunnosta. Tällä tavoin Niiralan kulma ei ole tekemisissä asunnossa asuvan vuokralaisen kanssa, vaan asiakas vastaa asioista ViaDialle ja ViaDia Niiralan Kulmalle. (Vanninen 2016-09-07.)

Asunnon saamiseen on tiettyjä ehtoja, kuten päihdeettömyys ja vastaanottaa asumisen tuen palvelut sekä sitoutua niihin. ViaDialla asumisen tuen palveluihin kuuluu yksilöllinen tuki: asiakkaan elämäntilanteen ja palvelutarpeiden tunnistaminen ja arviointi sekä päihdeettömyyden tukeminen ja mahdollisten päihdehaittilanteiden selvittäminen. (ViaDia Pohjoi-Savo ry 2016.) Usein asunto Niiralan kulmalta järjestyy, koska ViaDia on päävuokralainen ja näin vastuussa asunnosta. Aina asuntoa ei kuitenkaan voida tarjota edes välivuokrauksen ja tuetun asumisen kautta. Tällaisissa tapauksissa vangilla on ollut jo aikaisemmin paljon ongelmia (häiriökäyttäytymistä, maksamattomia vuokria jne.) Niiralan kulman asunnossa asuessaan. Tällöin asuntoja lähdetään etsimään muuta kautta ja yhteistyötä tehdään muun muassa Kuopion kaupungin sosiaalitoimen kanssa. Vanki voi tarvita intensiivisempää tukea asumiseen, jolloin hänelle voidaan etsiä paikka palveluasumisen yksiköstä, joissa on ympärivuorokautinen tuki. (Vanninen 2016-09-07.)

Yhteistyössä Kuopion kaupungin ja TE-toimiston kanssa ViaDia suunnittelee työllisyyspolkuja vapautuville vangeille. Vangeille voidaan tarjota mahdollisuutta työkokeiluun tai tavoitteellisempaan kuntouttavaan työtoimintaan. Päihdeettömyys on yksi elämään kiinni pääsemisen edellytyksiä ja mahdollista päihdeongelmaista asiakasta ohjataan vertaistukiryhmiin, päihde- ja mielenterveysyksikköön tai muuhun häntä tukevaan palveluun. Tällaisissa tapauksissa ViaDia tekee yhteistyötä esimerkiksi Kuopion seudun päihdepalvelusäätiön kanssa.

3 RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Rikosseuraamuslaitos toimii oikeusministeriön alaisuudessa ja on vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoviranomainen. Tavoitteena Rikosseuraamuslaitoksella on omalta osaltaan lisätä yhteiskunnan turvallisuutta ja ehkäistä uusintarikollisuutta. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta on säädetty laissa, Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 953/2009. Rikosseuraamuslaitos muodostuu keskushallintoyksiköstä, kolmesta rikosseuraamusalueesta ja täytäntöönpanoyksiköstä. Joka rikosseuraamusalueella on aluekeskuksesta ja arviointikeskuksesta koostuva aluehallinto. Lisäksi rikosseuraamusalueilla toimii yhdyskuntaseuraamustoimistoja ja vankiloita sekä muita rangaistusten toimeenpanosta vastaavia yksiköitä. (Rikosseuraamuslaitos 2016.)

Rikosseuraamuslaitoksella rangaistusaika pyritään suunnittelemaan siten, että tuomittu voi kehittää valmiuksiaan rikoksettomaan elämään. Tuomitulla on paremmat mahdollisuudet rangaistuksen jälkeen sijoittua osaksi yhteiskuntaa sen täysivaltaisena jäsenenä, kun hän saa rangaistusaikanaan tukea ja ohjausta elämän hallinnallisissa asioissa. Yhdyskuntaseuraamusten, eli vapaudessa suoritettavien rangaistuksien, käyttö on myös lisääntynyt jatkuvasti ja ne ovat kehittyneet yhä monimuotoisemmiksi niin kontrolliltaan kuin kuntouttavalta sisällöltään. (Hartoneva, Mohell, Pajujoja ja Vartia 2015, 15.)

3.1 Rangaistusajan suunnitelma

Tavoitteena vankeusrangaistuksen täytäntöönpanolla on edistää vangin elämänhallintaa, valmiuksia rikoksettomaan elämään sekä sijoittumista yhteiskuntaan. Yksi niistä keinoista, joilla tähän tavoitteeseen voidaan päästä, on rangaistusajan suunnitelma, sillä suunnitelma mahdollistaa rangaistusajan mielekkään käytön. Rangaistusajan suunnitelma lisää täytäntöönpanon ennustettavuutta ja johdonmukaisuutta, sillä se sisältää vangin keskeiset tiedot, joita käytetään päätöksiä ja arvioita tehtäessä. (Mohell ja Pajujoja 2006, 66.)

Rangaistusajan suunnitelma vähentää päällekkäistä työtä, koska suunnitelma siirtyy vangin mukanaan laitoksesta toiseen. Rangaistusajan suunnittelulla parannetaan vapautteen siirryttäessä yhteistyötä viranomaisten ja muiden yhteistyötahojen kanssa. Rangaistusajan suunnitelma on prosessi, jota tulee tarkentaa ja päivittää säännöllisesti. Suunnitelma kattaa koko rangaistusajan mukaan lukien valvotun koevapauden ja ehdonalaisen vapauden. (Hartoneva ym. 2015, 137–138.)

”Rangaistusajan suunnitelma pitää sisällään suunnitelman vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koevapaudesta ja ehdonalaisesta vapauttamisesta sekä poistumisluvan myöntämisestä. Hyvissä ajoin ennen vangin todennäköistä vapauttamista suunnitelmaa täydennetään vapauttamissuunnitelmalla ja valvontasuunnitelmalla.” (Vankeuslaki 4 luku 6 2§.)

Arviointikeskus vastaa tuomittujen ja vankien rangaistusajan suunnitelmasta, vankilaan ilmoittautumisen ajankohdasta sekä sijoittamisesta alueen laitoksiin. Lyhyemmissä, alle kahden vuoden tuomi-

oissa, rangaistusajan suunnitelma ja asiakkaan kuuleminen voidaan tehdä siviilissä. Siviiliarviointi tarkoittaa vapaudesta vankilaan menevän kuulemista yhdyskuntaseuraamustoimistolla liittyen rangaistusajan suunnitelmaan, vankilaan ilmoittautumisajankohtaan ja sijoituslaitokseen. Tuomittu saa asuintai oleskelupaikkakuntansa mukaiselta yhdyskuntaseuraamustoimistolta kirjallisen yhteydenottoopyynnön siviiliarviointiin, jotta tuomittua voidaan kuulla tarkoituksenmukaisella tavalla ennen tuomion aloittamista. Pääsääntöisesti tuomittua kuullaan henkilökohtaisesti, mutta joissain tapauksissa kuuleminen voi tapahtua myös kirjeitse, puhelimitse, videoyhteydenvälityksellä tai muulla vastaavalla tavalla. Siviiliarvioinnissa pyritään selvittämään tuomitun sen hetkistä tilannetta liittyen muun muassa asumiseen, työllisyyteen, perheeseen, päihteiden käyttöön sekä muihin mahdollisiin keskeneräisiin rikosasioihin. Tuomittua voidaan tarvittaessa tavata useamman kerran tai hänelle voidaan järjestää verkostopalaveri. (Rikosseuraamuslaitos 2015b.)

Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimiston apulaisjohtajan Arja Rantanen-Popovin (2016-09-27) mukaan ideaalitalanne siviiliarviointia laadittaessa on sellainen, että mahdollinen kolmannen sektorin toimija on mukana jo siviiliarviointia laadittaessa, jolloin myös rangaistusajan suunnitelma pystytään laatimaan verkostojen kanssa. Tämä mahdollistaa vangin onnistuneen sijoittelun, niin, että hän pystyy käymään esimerkiksi työtoiminnassa vapauttamisyksiköstä käsin. Kuopion alueella ViaDia on ollut mukana siviiliarvioinnin ja rangaistusajan suunnitelman laatimisessa. Näin vanki on päässyt aloittamaan tuetun vapautumispolun jo rangaistuksen aikana, sillä suunnitelmaan on pystytty kirjaamaan esimerkiksi mahdollinen työtoiminnassa tai muussa vastaavassa toiminnassa ViaDialla vapauttamisyksiköstä käsin.

Pidemmissä, yli kahden vuoden tuomioissa, arviointikeskus vastaa rangaistustajan suunnitelman laadinnasta. Vangin sijoituslaitoksen valintaan vaikuttaa kotipaikan lisäksi tarvittava laitosturvallisuuden taso sekä vangin toiminta- ja kuntoutustarpeet. (Valtioneuvoston asetus vankeudesta, luku 3, 15 §.) Arviointiperusteet ovat valtakunnallisesti samat, koska arviointi tehdään käsikirjan mukaisesti. Rangaistusajan suunnitelma tehdään yhdessä vangin kanssa ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa suunnitelmaansa. Yleisimmät tavoitteet suunnitelmassa, joihin rangaistusaikana pitää vaikuttaa, liittyvät työllistymisen parantamiseen, koulutukseen, rikosmyönteisten asenteiden vähentämiseen sekä päihdeongelmaan puuttumiseen. Oppimisvalmiuksien edellytyksiä on mahdollista kartoittaa rangaistustajan suunnitelmaa laadittaessa. Tästä on hyötyä silloin, jos rangaistusajan suunnitelmaan liittyy opiskelua. (Hypén 2015.)

Rangaistusajan suunnitelmassa vahvistetaan sosiaalisia tukiverkkoja ja keskeistä on sosiaalisten sidosten uudelleen rakentaminen. Vankilakierteeseen kiinnittyy helposti rikoksia suosivan vertaisryhmän kautta niin vankilassa kuin vapaudessa, joten vankilakierteeseen pyritään vaikuttamaan esimerkiksi valvotun koevapauden sisältöjen kautta. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että henkilö itse on valmis muutokseen ja haluaa irtautua aiemmista toimintamalleistaan. Vangin sijoitusvankila vastaa rangaistustajan suunnitelman toteuttamisesta ja tarkentamisesta. Yhteistyössä vangin koti- tai asuinkunnan viranomaisten kanssa valmistellaan vapautumista. Joissain tapauksissa valvottu koevapaus voi kuulua osana vapautumisvaiheeseen, jos sen katsotaan edistävän vangin sijoittumista yhteiskuntaan. (Hypén 2015.)

3.2 Yhdyskuntaseuraamustoimisto

Yhdyskuntaseuraamusta suorittavilla on usein paremmat edellytykset yhteiskuntaan sopeutumisessa, koska seuraamukset suoritetaan vapaudessa eikä heitä eristetä yhteiskunnasta. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa vastataan omien alueidensa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta. Niissä laaditaan myös seuraamuksiin liittyviä lausuntoja sekä toimeenpanosuunnitelmia oikeuden käsittelyihin. Myös vapaudesta vankilaan menevien siviiliarviointi tehdään yhdyskuntaseuraamustoimistolla. Lisäksi monissa yhdyskuntaseuraamustoimistoissa järjestetään osana täytäntöönpanoa kuntouttavaa ohjelmatyötä ja motivoivia keskustelutarjoja, joiden tarkoitus on tukea pyrkimystä rikoksettomaan elämään ja auttaa asiakkaita sosiaalisessa selviytymisessä. (Rikosseuraamuslaitos 2016b.)

Ehdottoman vankeuden, eli vankeudessa suoritettavan rangaistuksen, sijasta tuomittavia yhdyskuntaseuraamuksia ovat yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus sekä nuorille rikoksentehtäville suunnatut seuraamukset, nuorten ehdollisen vankeuden valvonta ja nuorisorangaistus. Lisäksi on ehdottoman vankeuden loppuun sijoittuvat vapaudessa suoritettavat seuraamukset, valvottu koevapaus ja ehdonalaisten vapauden valvonta. Jos valvottua koevapautta käytetään, se tapahtuu ennen ehdonalaista vapauttamista. (Hartoneva, Mohell, Pajuja ja Vartia 2015, 15.)

Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimisto sijaitsee aivan Kuopion vankilan ja vapauttamisyksikön läheisyydessä. Kaikilla rikosseuraamusalueilla toimii myös tukipartioita ja Kuopion tukipartion toimipiste sijaitsee Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimiston yhteydessä. Tukipartion ohjaajat tukevat ja kontrolloivat vapaudessa rangaistustaan suorittavia rikosseuraamusasiakkaita, muun muassa valvottua koevapautta. Tuen ja kontrollin keinoin tukipartion ohjaajien tavoitteena on lisätä tai ylläpitää valvottavan valmiuksia rikoksettomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitos 2016b.)

3.2.1 Valvottu koevapaus

Valvottu koevapaus on osa vankeusrangaistusta, mutta se sisältää paljon yhdyskuntaseuraamuksen piirteitä. Valvottua koevapautta pidetään asteittaisena ja hallittuna vankilasta vapautumisen vaiheena, jolla pyritään ylläpitämään ja edistämään vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan. Koevapaus suoritetaan vapaudessa ja se sisältää tukea ja valvontaa. Vankila vastaa koevapauden valvonnasta ja valvottuun koevapauteen voi päästä aikaisintaan kuusi kuukautta ennen vankeusrangaistuksen päättymistä. Koevapauden edellytyksenä on, että vanki on vankeusaikanaan edistänyt rangaistusajan suunnitelmaansa ja koevapauden ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä, vangilla on käytössään täytäntöönpanoon soveltuva asunto tai laitos, vanki sitoutuu päihteettömyyteen ja sen valvontaan, sekä noudattamaan yhteydenpitoa ja kirjallisia ehtoja, jotka koskevat asunnon ulkopuolella liikkumista. (Hartoneva ym. 2015, 396.)

Koevapauteen sijoitetulle laaditaan viikoittainen aikataulu, jota hänen on noudatettava. Koevapauteen sijoitettua ja hänen rangaistusajan suunnitelman noudattamista valvotaan useimmiten nilkkaan kiinnitettävällä valvontapannalla, joka on yhteydessä valvottavan kotiin sijoitettuun seurantalaitteeseen.

Ihanteellista olisi, että vapautuminen tapahtuisi asteittain ja koevapauteen lähdetäisiin avovankilan kautta. Koevapauden avulla vanki pääsee totuttelemaan vapaudessa oloon valvotusti ja tuettuna. (Hartoneva ym. 2015, 396.)

3.2.2 Ehdonalainen vapauttaminen

Ehdotonta vankeusrangaistusta suorittava vanki voidaan päästää suorittamaan loppuosa rangaistuksesta vapaudessa, jolloin puhutaan ehdonalaisesta vapauttamisesta. Tällöin rangaistuksesta suoritetaan määräraosa vankilassa ja loppuosa vapaudessa joko valvonnassa tai ilman valvontaa. Valvoja on yhdyskuntaseuraamustoimistolta ja valvontaan määrätään silloin, jos vankeudesta suorittamatta jäävä osa on pidempi kuin yksi vuosi, rikos on tehty alle 21 vuotiaana, vanki itse pyytää valvontaa tai seksuaalirikoksesta tuomittu vanki vapautuu koevalvonnan kautta ja on sitoutunut valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) mukaiseen lääkehoitoon. Valvonnan tavoitteena on lisätä vapautetun valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan ja näin ennaltaehkäistä uusintarikollisuutta.

Vapautetun kanssa laaditaan yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, jonka tavoitteena on sosiaalisen selviytymisen tukeminen, ja joka sovitetaan yhteen vankilassa laaditun suunnitelman kanssa. Suunnitelman laatiminen aloitetaan jo hyvissä ajoin vankeusaikana ennen vapauttamista, jolloin se voidaan ottaa käyttöön heti valvonnan alkaessa. Valvonta kestää koeajan, joka voi pisimmillään olla kolme vuotta, mutta perustellusta syystä valvoja voi esittää valvonnan lakkauttamista aiemminkin. (Rikosseuraamuslaitos 2015.)

3.3 Kuopion vankila

Kuopion vankila on 93-paikkainen suljettu laitos miesvangeille, jonka yhteydessä toimii 20-paikkainen vapauttamisyksikkö. Suljettu vankila on tarkoitettu pääasiallisesti tutkintavangeille, mutta laitokseen sijoitetaan myös rangaistusvankeja. Rangaistusvankeja ovat vankeusvangit ja sakkovangit. Tutkintavanki voi olla joko rikoksesta epäilty, joka on vangittu pakkokeinolain (806/2011) nojalla rikoksen tutkinnan turvaamiseksi tai siitä tuomittu henkilö ennen kuin tuomio on saanut lainvoiman. Tuomion muututtua lainvoimaiseksi tutkintavangista tulee vankeusvanki. Kuopion vankilaan vangit tulevat yleisimmin Pohjois-Savon ja Keski-Suomen sekä Pohjois-Karjalan maakuntien alueelta. (Rikosseuraamuslaitos 2016c.)

Vapauttamisyksikön tarkoitus on edistää vankilasta vapautuvien vankien yhteiskuntaan sijoittumista. Vapauttamisyksikköön on sijoitettu sekä tuomionsa loppupuolella olevia pitkäaikaisvankeja että suoraan siviilistä lyhyempiä tuomioita suorittamaan tulleita vankeja. Vapauttamisyksikkö on osa vapautumisen valmistelua ja asteittaista vapautumista. Vapauttamisyksikkö tekee tiivistä yhteistyötä Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa. Vangeilla on mahdollisuus opiskella tai käydä siviililyössä vapauttamisyksikön ulkopuolella. Elämä vapauttamisyksikössä on avoimempaa kuin suljetussa vankilassa. (Rikosseuraamuslaitos 2016d.; Julkunen 2016-09-20.)

Suljetussa vankilassa vankien ohjattu toiminta koostuu työtoiminnasta ja opiskelusta. Työtoimintaan kuuluu käsityöalaan valmentavaa työtoimintaa, keittiön aputoita, kiinteistönhoitoa, vankien asunto-

osastojen puhtaanapitoa ja siivousta sekä vankikirjaston töitä. Vankien on myös mahdollista suorittaa peruskoulu- ja lukio-opintoja vankilasta käsin muun muassa video-opetuksen kautta sekä osallistua erilaisille kursseille. Kuopion vankilassa työskentelee noin 75 henkilöä, joista suurin osa on valvonta-tehtävissä. Arviointikeskus toimii myös vankilan tiloissa. Lisäksi vankilassa on ympärivuotinen kristillinen kuntoutusosasto, jota vankila ylläpitää yhdessä ViaDia Pohjois-Savo ry:n kanssa. (Rikosseuraamuslaitos 2016b.)

Kristillinen kuntoutusosasto

Kristillinen kuntoutusosasto on toiminut vankilassa suunnilleen kolme vuotta ja tänä aikana kuntoutusosastolla on ollut noin 50 vankia. Kuntoutusosastolle haetaan hakukaavakkeella Kuopion vankilasta tai muista vankiloista. Kuntoutusosastolle pääsyn kriteerinä on sitoutuminen päihteettömyyteen sekä myönteinen asennoituminen kristillisiin arvoja kohtaan. Varsinaista uskon tunnustamista osastolle pääsyn ei tarvita. (Koistinen 2016-10-26.)

Kristillinen kuntoutusosasto on osa vangin pidempi aikaista tuettua vapautumispolkua. Siellä käsitellään päihteisiin liittyviä asioita, yleistä elämänhallintaa sekä kristillisiä perusarvoja. (ViaDia Pohjois-Savo 2015.) Alfa-kurssilla keskitytään käsittelemään kristillisiä perusarvoja. Päihdeasioiden käsittelystä tällä hetkellä vastaa Päihdepalvelu Hemma, jonka palvelut tulevat ostopalveluna kuntoutusosastolle. Lisäksi kuntoutusosaston perussisältöön kuuluu ELO-kurssi, jossa käsitellään omaa elämää lapsuudesta saakka kipukohtineen sekä pohditaan muun muassa tunteita. Lisäksi kuntoutusosastolla käy vierailuvia puhujia sekä vertaistukihenkilöitä kertomassa tarinaansa. (Koistinen 2016-10-26.)

Kuntoutusosaston päätavoite on auttaa vankeja kasvamaan omassa hengellisessä elämässään sekä uskossaan. Tavoitteena on myös auttaa vankeja kuntoutumaan muussakin suhteessa, kuten pääsemään irti erilaisesta riippuvuuksista tai auttaa tunne-elämän tai henkisten vammojen itseymmärtämisessä. Lisäksi kuntoutusosastolla tuetaan tuomion loppuvaiheessa olevia vankeja siviilielämään valmistautumisessa. Kristillinen kuntoutusosasto voi olla osa rangaistusajan suunnitelmaa. (Koistinen 2016-10-26.)

3.4 Tuki vankilassa

Ihminen voi kokonaisvaltaisesti pahoin, kun hän on syrjäytynyt tai kokee olevansa syrjäytynyt. Helpotusta pahaan oloon haetaan esimerkiksi päihteistä. Päihteiden käyttö voi hetkellisesti tuoda helpotusta tyhjyyden ja toivottomuuden tunteisiin. Todellisuudesta pakenemiseen liittyy usein myös väkivaltaa ja rikollista toimintaa, koska paha olo täytyy purkaa jollain tavalla. Usein vangin kohdalla syrjäytyminen on ollut aina osa hänen elämäänsä. Vankilassa vietetyn ajan jälkeen psykososiaalisen avun tarve on suuri, koska vanki on sinne joutuessaan yleensä jo niin syrjäytynyt yhteiskunnasta, ettei mikään taho haluaisi häntä asiakkaakseen. (Lahtela 2015, 16.)

Vankeusaikana vankia tuetaan sekä motivoidaan ja hänen valmiuksia rikoksettomaan elämään pyritään lisäämään. Yksilökohtaista psykososiaalista työtä tekevät psykologit, sosiaalityöntekijät, erityis-

ohjaajat ja ohjelmatyöntekijät. Pastorit tekevät hengellistä sielunhoitotyötä, mutta käyvät myös rikoskeskusteluja. Rangaistusajan suunnitelma laaditaan tavoitteellisesti ja näiden suunnitelmien päivittämisestä vastaavat rikosseuraamusesimiehet myös motivoivat vankeja omalta osaltaan rikoksettomaan elämään. Psykososiaalisella työllä pyritään vähentämään sosiaalisia ja psyykkisiä ongelmia vankien ja heidän perheidensä elämässä. Työllä pyritään edistämään mahdollisuuksia selvitä elämässä ja muuttamaan toiminta- ja ajattelutapoja. (Rikosseuraamuslaitos 2013.)

Vankeusaikana päihdetyön erityisohjaajat tavoittelevat tätä muutosta erilaisin työmenetelmin yksilökohtaisesti ja valmistelevat mahdollista päihdekuntoutusta siviiliin. Pastorien sielunhoito työhön sisältyy vapautumisvaiheessa sosiaalista tukea, he myös ohjaavat luomaan jatkokontakteja hoitopaikkoihin, järjestöihin ja seurakuntiin. Psykologit keskittyvät yleensä mielenterveystyöhön antamalla tukea, terapiaa, neuvontaa ja hoitoa. Myös psykologit voivat tehdä ohjaavaa työtä, kuten muutoskeskusteluja. Sosiaalityöntekijät ja sosiaalityön erityisohjaajat tukevat ja auttavat siviiliasioissa, kuten asumisasiossa ja lapsiin liittyvissä asioissa sekä huolehtivat sosiaalisen tilanteen valmistelusta vapautumista varten yhteistyössä sosiaali-, asunto- ja työvoimaviranomaisten ja muiden tarvittavien tahojen kanssa. (Rikosseuraamuslaitos 2013.)

Vangin vapautuessa käytännön asiat vievät häneltä paljon aikaa ja energiaa. Tämä voi olla ylivoimainen tehtävä, varsinkin jos vangilla on päihde- ja mielenterveysongelmia. Tällöin hän tarvitsee eniten tukea. Jos tukihenkilö on vielä vieras, on konkreettisten asioiden hoitaminen yhdessä hyvä tapa tutustua ja rakentaa luottamuksellista suhdetta. Kuitenkin työskentelyn tukihenkilön kanssa täytyy rakentaa yhteiseen tekemiseen. (Granfelt 2007, 107.)

3.5 Tuettu vapautuminen

Vapautumisen suunnittelu pyritään aloittamaan hyvissä ajoin ennen vapautumista. Sen suunnittelu alkaa vapautuvan vangin palvelutarpeen arvioinnilla, joka kattaa vapautuvan vangin koko sosiaalisen tilanteen, sekä selviytymisedellytysten arvioinnilla. Mikäli vanki antaa suostumuksensa, tehdään vapauttamisen suunnittelun yhteydessä yhteistyötä hänen koti- tai asunkuntansa sosiaali-, terveys-, päihdehuolto-, asuntoviranomaisten sekä työvoimaviranomaisten kanssa tarvittavien palveluiden järjestämiseksi. (Rikosseuraamuslaitos 2013.)

Rikoksista rangaistujen tuen tarvetta käsittelevä raportti ilmestyi vuonna 2006. Siinä vankien jälkihuoltotyöryhmä selvitti vankien sosiaalisia ongelmia ja niihin ratkaisuja. Työryhmän mukaan Suomessa vapautuu arviolta 7000 vankia joka vuosi, joista kolmas osa vapautuu asunnottomana. Lisäksi päihdeongelman arvioitiin olevan lähes 70 prosentilla. Näillä ihmisillä sosiaalinen asema on huono ja tuen tarve on suuri. Jo tuolloin nähtiin ongelmaksi se, että vankilassa vangit saavat terveydenhuollon ja psykososiaalista apua eri kuntoutusohjelmien avulla, mutta vapautumisvaiheessa tuki ei enää jatku ja jo saavutettu työ voi valua hukkaan. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006.)

Vankilasta asunnottomana vapautuminen on huono lähtökohta rikoksettomaan elämään ja muutokseen. Heillä on usein myös rasitteenaan rikollisen leiman lisäksi, päihdeongelma ja häiriöitä luottotiedoissa. Merkittävää olisi, jos vanki jo vankeusaikana pysähtyisi ajattelemaan vapautumistaan, millaista tukea hän tarvitsee ja mihin asioihin; näin nimetyn ammattihenkilön kanssa tukisuhdetta pääsisi rakentamaan jo ennen vapautumista. On erittäin tärkeää, että vanki itse tekee työtä oman elämänsä eteen ja muutoksen aikaan saamiseksi eikä ainoastaan odota valmiita palveluita. (Granfelt 2007, 102.)

"Ulkopuolisten toimijoiden mukaantulo entistä varhaisemmassa vaiheessa on tärkeää, jotta vankilassa aloitettu kuntoutus jatkuisi keskeytyksettä myös siviilissä."

(Oikeusministeri Anna-Maja Henrikson, Portti Vapauteen 2013.)

Margit Kyngäs (2000) on tutkinut nuorena rikoksenteijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuutta, vankeusaikaa ja vankeuden jälkeistä elämää, josta syntyi väitöskirja Vankeus miehen elämänkulussa. Tutkimustuloksissa Kyngäs on tullut johtopäätökseen, että jokaiselle vangille, ainakin pitkäaikaisvangeille, vapautteen valmentavan kurssin tulisi olla velvollisuus tai ainakin subjektiivinen oikeus. Kyngäs on tutkinut etenkin nuoria rikoksenteijöitä ja tullut loppupäätelmässään tulokseen, että ihmisen jou tuessa marginaali-asemaan on siitä erittäin vaikea päästä pois. Kyngäksen mukaan elämän suunnan muuttaminen vaatii ihmiseltä paljon päättäväisyyttä, voimavaroja ja henkilökohtaisten ongelmien hallintaa. Kuitenkin yhteiskunnan ennakkoluuloisuus ja ihmisen omat jatkuvasti pahenevat ja hallitsemattomat ongelmat voivat olla esteenä muutokselle.

Vankien vapautuessa kuntoutumismahdollisuudet ja yhteiskuntaan kiinnittyminen ovat riippuvaisia yhteiskunnan tahdosta ja kyvystä integroida syrjäytyneitä. Rikostaustaiset ajautuvat usein vähemmistöryhmään yhteiskunnan auttamisjärjestelmässä ja vaikka rangaistus olisikin loppuun suoritettu, ei se anna takaisin normaalin kansalaisen leimaa. Rikostausta voi nostaa esiin vaatimuksia rankaisemisesta ja eristämisestä yhteiskunnasta muun väestön suojaamiseksi (Valokivi 2004, 132.)

Rikosleiman saaneella voi olla vaikeuksia saada töitä ja liittyä muuhun lailliseen toimintaan, koska yhteiskunta ja kansalaiset sulkevat heidät pois toimistaan. On olemassa erilaisia teorioita leimaamisesta, jotka osoittavat, että rikoksesta jatkuva rankaiseminen voi johtaa uusintarikollisuuden lisääntymiseen. Etenkin vangit, joilla on huono itsekontrolli ja korkea rikosaktiivisuus, voivat kokea rangaistukset ja leimaamisen niin epäreiluisiksi, että se voi motivoida suuttumuksen, ylpeyden ja uhman kautta uusintarikollisuuteen. (Kivivuori 2008, 286.)

Tuki vapautumisen vaiheessa ja vapautumisen jälkeen on tärkeää niin vapautuvalle itselleen kuin koko yhteiskunnalle. Vankien hallittu ja tuettu vapautuminen lisää yhteiskunnan turvallisuutta. Suomessa ei ole lakisääteisiä erityispalveluita tai jälkihuoltoa vapautuneille vangeille. Usein myöskään julkiset sosiaali- ja työllisyyspalvelut eivät ole tarpeeksi riittäviä tuen tarpeeseen nähden (Ketolainen, Kuusio ja Mustonen 2008, 9.). Periaatteessa millään organisaatiolla ei ole vastuuta kokonaistilanteesta. Nykyiset palvelujen järjestämis- ja kustannustenjakovastuut valtion ja kuntien välillä ovat periaatteessa toimivat, mutta käytännön yhteistyötä tulisi vieläkin enemmän kehittää ja ulkopuolisten, kuten kolmannen sektorin palvelujen käyttöä tulisi lisätä. (Portti vapauteen 2013.)

Tuki vapautumisen jälkeen

Suomessa ei ole valtiollista tai kunnallista erityisjärjestelmää, jonka vastuulla vapautuvien vankien tuen järjestäminen ja toteuttaminen olisi. Kuten aiemmin on mainittu, vapautuvan vangin tuen järjestämisestä vastaa hänen koti- tai asuinkuntansa. Mahdollisesti työttömänä, asunnottomana sekä päihdeongelmaisena vapautuvan vangin tuen keskeinen tukipilari on koti- tai asuinkunnan sosiaalitoimi. Esimerkiksi pieneen kuntaan vapautuessa ei sosiaalitoimella mahdollisesti ole rutiineja tai tarvittavia yhteistyöverkostoja moniongelmaisen henkilön tuen tarpeeseen. (Portti vapauteen 2011.) Tämä tarkoittaa myös sitä, että tuki vapautumisen jälkeen on hajautettu moneen eri osaan, mikä vaatii vapautuvalta vangilta itseltään suhteettoman suuria voimavaroja etsiä tuki monesta eri paikasta. Tukea kaikkiin hänen tarvitsemiinsa ei ole saatavilla yhdestä tai samasta paikasta.

Psykiatrisen vankisairaalan vastaavan ylilääkärin Hannu Lauerman mukaan vankilan porttien selän takana sulkeutumisen jälkeen seuraavat viisitoista minuuttia ovat kaikkein kriittisimmät. Merkittävimmät kriteerit vapautumisen jälkeen ovat päihdeettömänä pysyminen ja tukiverkostot. Nämä asiat määrittävät elämän suunnan vangin vapautuessa. (Valomerkki 2015.)

Näemme tuetun vapautumisen erittäin tärkeänä vangin itsensä kannalta. Usein heidän toimintakykynsä on heikentynyt esimerkiksi pitkien tuomioiden aikana ja vastuun ottaminen omista tekemisistä ja asioista pitäisi aloittaa jo vankeusaikana. Moni vangeista tarvitsee tähän tukea, minkä vuoksi tuen tarjoaminen jo rangaistuksen aikana on merkittävä asia myös vapautuessa. Tärkeää olisi, että vapautuminen tapahtuisi asteittain, sillä tällä tavoin vanki pystyy pienin askelin totuttelemaan elämää siviilissä ja hoitamaan itse omia asioitaan. Opinnäytetyössämme tulee esille, kuinka tukiverkostojen olemassa oleminen rangaistuksen aikana sekä vapautumisvaiheessa on tärkeää päihdeettömänä pysymisen kannalta ja kannustaa vankeja hoitamaan itse omia asioitaan sekä pyrkimään yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi.

4 OSALLISUUS JA TOIMINTAKYKY

Osallisuus käsitteenä ilmentää yksilön kiinnittymistä yhteisöön ja hänen osallistumistaan yhteisöllisesti tärkeissä prosesseissa. Osallisuudessa ihmisen tarve kuulua johonkin toteutuu paitsi subjektiivisena kokemuksena myös osallistumisena toimintaan. Syrjäytyminen voidaan siten nähdä osallisuuden vastakohtana. Osallisuuteen kuuluu vaikutusmahdollisuus, mutta myös vastuu. (JELLI 2016.) Osallisuuden tunteen puuttuminen voi johtaa yksinäisyyden ja merkityksettömyyden tunteen kokemukseen. Vaikka ihminen näennäisesti kuuluisi johonkin yhteisöön tai ryhmään, voi ryhmä jättää henkilön ulkopuoliseksi syrjimällä yksilöä. (Pursiainen 2011, 66.)

Osallisuus käsite nousi opinnäytetyössämme suureen merkitykseen, koska se on yhteiskuntaan kiinnittymisen tärkeimpiä muotoja. Näemme osallisuuden ja vuorovaikutuksen jokaiselle ihmiselle tärkeiksi asioiksi, joten on luonnollista, että ihmiset, jotka eivät tunne kuuluvuutta yhteiskuntaan tai kokevat leimaantumista tai syrjintää taustojensa takia, hakeutuvat paikkoihin, joissa on samankaltaisia ihmisiä. Mielestämme olisi tärkeää, että vapautuessaan vanki kokisi jälleen olevansa osa yhteiskuntaa ja siten pyrkisi muuttamaan omaa elämänsuuntaansa. Ymmärrämme opinnäytetyössämme, että osallisuuden tunteeseen kuuluvat myös ihmisen toimintakyky ja elämänhallinta taidot, jotka olemme tuoneet vahvasti esiin opinnäytetyössämme. Opinnäytetyömme on koottu osallisuus käsitteen ympärille, sillä se on yksi keskeisimpiä asioita opinnäytetyössämme. Kysyimme osallisuudesta ja sen merkityksestä tuetussa vapautumispolussa sekä asiakkaiden, että viranomaisten haastatteluissa.

Osallisuus on välttämätön osa elämänhallintaa. Siihen linkittyä ihmisen henkinen tarve toteuttaa itseään ja näin se voidaan nähdä syrjäytymistä ehkäisevänä tekijänä. Jokaisella on oikeus osallisuuteen ja jokainen on oikeutettu saamaan tietoa häntä koskevista asioista, jokaisella on myös oikeus pystyä vaikuttamaan niihin ilmaisemalla mielipiteensä. Vastavuoroinen toiminta on edellytys osallisuuden kehittymiseen, joten on merkittävää, että yhteisö huomioi jäsenensä ja vastaavasti jäsenet ovat aktiivisia toimijoita (Oranen 2008, 9). Osallisuuden kokemus on voimaannuttavaa, ja sen kautta yksilö pääsee osallistujaksi ja vaikuttajaksi yhteiskunnassa. Voimaannuttavana tekijänä osallisuus tukee ja edistää hyvinvointia. (JELLI 2015.) Ammattihenkilöstön suhtautuminen asiakkaaseen tai asiakkaan asiaan on merkityksellinen. Kuntoutus voidaan nähdä onnistuneen osallisuuden näkökulmasta, jos asiakas kokee tulleen kuulluksi ja ymmärretyksi ja kykenee osallistumaan toiminnan ja palvelujen suunnitteluun ja toteutukseen. (Pursiainen 2011, 67.)

Osallisuus voidaan rakentaa kolmelle osa-alueelle: perustarpeiden täyttymisen, kuulumisen ja toimimisen ulottuvuuksille. Perustarpeet, jotka täytyessään luovat perustan osallisuudelle, ovat riittävä toimeentulo, hyvinvointi ja turvallisuus. Toinen osa-alue pitää sisällään kuulumisen kokemuksen, sen miten yksilö kokee itsensä yhteisössä. Toimiminen ja vaikuttaminen yhteisössä muodostavat osallisuuden kolmannen osa-alueen. Vajaus jollakin osallisuuden alueella voi tarkoittaa osallisuuden vähentymistä ja riskiä syrjäytymiseen. Syrjäytymisellä tarkoitetaan yhteisöllisen toiminnan ulkopuolelle jäämistä. Yleensä siihen liittyy myös eriarvoisuutta ja sosiaalista, taloudellista ja terveydellistä osattomuutta. Heikoksi koettu elämänlaatu lisää osattomuuden kokemuksia. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

Meidän yhteiskunnassamme ansiotyö on merkittävä yhteisölliseen toimintaan osallistumisen muoto. Työ ja ammatti osaltaan määrittelevät ihmisen identiteettiä, asemaa ja paikkaa yhteiskunnassa. Yksilön jääminen työelämän ulkopuolelle voi rajata yksilöltä pois normaalit siteet työyhteisöön ja sitä myöten myös yhteiskuntaan. Pitkäaikainen palkkatyön ulkopuolelle jääminen voi johtaa sosiaaliseen syrjäytymiseen, jolla on vaikutuksia yksilön hyvinvointiin ja terveyteen. Syrjintää ja ennakkoluuloja elämässään kohtaavat vähemmistöryhmät ovat haavoittuvimpia. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

4.1 Huono-osaisuus

Juho Saari (2015) on tutkinut huono-osaisuutta Suomessa. Hän on tarkastellut huono-osaisuutta yhdistämällä viisi näkökulmaa ja luomalla näistä huono-osaisuuden tasot. Nämä viisi näkökulmaa olivat ihmisen käytettävissä olevat resurssit, elämään tyytyväisyys, identiteetti, ihmisten välisen vuorovaikutuksen tiivistyminen ja ryhmän koko. Mitä alemmalla tasolla ihminen tämän mittarin mukaan on, sitä huono-osaisempi tämä suomalaisessa yhteiskunnassa on. Vangit, joka on opinnäytetyömme kohde-ryhmä, ovat Saaren tutkimuksen mukaan kaikkein alimmalla tasolla (laitosväestö), eli huono-osaisempia Suomessa. (Saari 2015, 163; 169.)

Ihmisen käytettävissä olevat resurssit liittyvät työhön ja koulutukseen: mitä huono-osaisempi ihminen on, sitä heikompi hänen asemansa työmarkkinoilla on ja sitä heikompi koulutustaso hänellä on. Elämään tyytyväisyyttä on mitattu ihmisen omalla tulokannalla omasta tilanteestaan joko konkreettisesti tai suhteessa muihin ihmisiin. Koettu identiteetti määritellään sen perusteella, kokeeko ihminen itsensä huono-osaiseksi. Todennäköisemmin ihminen pitää itseään huono-osaisena, mitä heikoimmassa asemassa ihminen on elintasonsa suhteen ja mitä alhaisimmaksi hän arvioi elämänlaatunsa. Ihmisten välinen vuorovaikutus tiivistyy, mitä pienemmästä ryhmästä on kyse. Se liittyy mahdollisesti samankaltaisiin elämäkokemuksiin tai tiettyyn tilaan, esimerkiksi vankilaan. (Saari 2015, 163–166.)

Elintaso laitosväestön ryhmässä on alhainen. Esimerkiksi vangit ovat oikeutettuja saamaan pientä toimintarahaa. Vankien elämänlaatu on myös alhainen, kun on kysytty vankien kokemusta omasta terveydestä sekä turvallisuuden tunteesta. (Saari 2015, 173.) Tämä tuli esiin asiakkaiden haastattelussa kysyttäessä osallisuudesta. Asiakkaat kuitenkin kokivat heidän osallisuutensa parantuvan tuetun vapautumispolun avulla kohti siviilielämää.

4.2 Toimintakyky

Vankilakierteessä ja vankeusajan pitkittyessä toimintakyky alentuu nopeasti. Vangit, jotka ovat joutuneet vankilakierteeseen, ovat yhteiskuntamme syrjäytynein, sairain ja köyhin väestönosa. Vuosina 1999–2004 vangeille on tehty työ- ja toimintakyvyn arviota, jonka mukaan kolmanneksella tutkittavista vangeista työkyky oli joko heikko tai alentunut. Neljäsosalla työtaidoissa havaittiin olevan puutteita, kuten vähäinen koulutus ja työhistoria. Kuntouttavilla toimilla on tärkeä osa heidän rangais-

tusaikansa suunnittelussa ja on tärkeää löytää ratkaisuja ongelmiin jo vankeusaikana. Tällaisia ongelmia ovat alentunut työ- ja toimintakyky, päihdeongelmat, vähäinen ammatillinen koulutus, mielenterveysongelmat ja muut syrjäytymiseen liittyvät asiat. (Opetusministeriö 2008.; Hypén 2015.)

Opinnäytetyössämme tarkastelemme ihmisen toimintakykyä, koska mielestämme ihmisen toimintakykyä voidaan tarkastella suhteessa yhteiskuntaan ja tähän voidaan myös liittää vapautuvan vangin kyky toimia yhteiskunnassa sen asettamien sääntöjen ja normien mukaisesti. Näemme, että vapautuessaan vanki tarvitsee tukea tällä osa-alueella, etenkin pitkän vankeusrangaistuksen jälkeen. Toimintakyky käsitteenä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, koska sitä voidaan määritellä monin eri tavoin. Useasti sillä tarkoitetaan ihmisen kykyä selviytyä haasteista, joita elämä tuo eteen. Tällaisia haasteita ihminen voi kohdata sosiaalisen, psyykkisen, fyysisen sekä henkisen elämän osa-alueilla. (Pursiainen 2011, 58.) Opinnäytetyössämme keskitymme enemmän psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueisiin, koska ne ovat haasteellisimmat osa-alueet vapautuvan vangin toimintakyvyssä. Puhumme työssämme psykososiaalisesta toimintakyvystä.

Yleensä toimintakyky jaetaan sosiaaliseen, psyykkiseen ja fyysiseen osa-alueeseen. Se voidaan kuitenkin eritellä jakautuvan myös yksilölliseen, niin henkiseen kuin psyykkiseen ulottuvuuteen sekä kulttuurisen ja yhteiskunnan ulottuvuuteen tai kehon ulottuvuuteen. Vaikka ihmisen toimintakykyä voidaan tarkastella eri näkökulmista, niin kaikki näkökulmat kuitenkin pohjautuvat ihmiseen kokonaisuutena, koska toimintakyvyn heikkeneminen jollakin ulottuvuudella tai osa-alueella vaikuttaa usein myös muihin osa-alueisiin. (Pursiainen 2011, 58.)

4.3 Psykososiaalinen toimintakyky

Psykososiaalisella toimintakyvyllä yleensä tarkoitetaan kykyä tulla toimeen tavanomaiseen yhteisöelämään liittyvissä tilanteissa. Psykososiaalista toimintakykyä voidaan tarkastella ihmisen identiteetin, elämänhallinnan, mielenterveyden ja itsesäätelyn sekä kriisien ja syrjäytymisen kautta. Psykososiaaliseen toimintakykyyn kuuluu taito selviytyä arjesta, huolenpidosta, ratkaista arkipäiväisiä ongelmia, toimia elinympäristössään ja olla vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä ja Ihalainen. 2009, 47–48.) Psykososiaalista toimintakykyä voidaan määritellä myös ihmisen kyvystä toimia toisten ihmisten kanssa. Tämä voi ilmetä esimerkiksi kykyä muodostaa ja ylläpitää ihmis-, ystävyys- ja perhesuhteita. (Kettunen ym. 2009, 13.)

Psykososiaaliseen toimintakykyyn voivat vaikuttaa erilaiset sairaudet. Yleensä kysymys on psyykkisistä sairauksista, kuten sosiaalisten tilanteiden pelko, masennus tai paniikkihäiriö. Nämä vaikuttavat arjen hallintaan ja sosiaaliseen kanssa käymiseen (Pursiainen 2011, 62.) Tällaiset erilaiset sairaudet voivat johtaa riskikäyttäytymiseen, joista päihteitten käyttäminen on yksi yleisimmistä. Erilaiset riippuvuudet, oli kysymys sitten päihderiippuvuudesta tai esimerkiksi peliriippuvuudesta, vaikuttaa elämänhallintaan, terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin. (Pursiainen 2011, 193.)

Psykososiaalinen toimintakyky liittyy ihmisen identiteettiin vahvasti. Identiteetti rakentuu minäkuvan eri puolista, erilaisten toimintojen kokonaisuudesta ja itsensä tuntemuksesta ja kokemuksesta. Minäkuvaa vaikuttavat sosiaalinen ja persoonallinen identiteetti. Kumpikin vaikuttaa myös elämäntilanteeseen ja hyvinvointiin. Erilaiset toimintakyvyn muutokset vaikuttavat identiteetin rakentumiseen. Erityisesti kriisivaiheessa käsitys minäkuvasta voi muuttua ja ihminen voi joutua mieltämään elämänsä ja itsensä uudelleen. (Kettunen ym. 2006, 48–49.) Ihminen rakentaa ja muokkaa identiteettiään läpi elämän. Se voi myös muuttua kulloisenkin elämäntilanteen ja ihmissuhteiden myötä. Ihminen peilaa identiteettiä rakentaessaan omakohtaisiin kokemuksiinsa ja ajatusmaailmaansa. Ihmisen identiteettiin vaikuttaa vahvasti myös ympäröivä yhteisö. (Pursiainen 2011, 49.)

Identiteettiin vaikuttavat yhteisön ja ympäristön asenteet, jolloin henkilöön kohdistetut ajatukset ja odotukset voivat johtaa passiivisuuteen, vetäytymään syrjään ja pitämään itseään huonompana. Huonommuuden tunne ohjaa siten toimintaa ja vuorovaikutusta toisten kanssa. Ihmisestä voi helposti tulla alistuva, ja se voi vaikuttaa ulkopuolisen silmissä sopeutumiselta, mutta todellisuudessa voi olla kyse luovuttamisesta. Ihminen ei enää jaksata taistella tilanteensa parantamiseksi, eikä hän edes yritä hyödyntää omia voimavarojaan ja mahdollisuuksiaan. (Kettunen ym. 2006, 48–49.)

Psykososiaalista toimintakykyä tarkastellaan usein myös mielenterveytenä ja psyykkisenä hyvinvointina. Mielenterveys nähdään tuolloin edellytyksenä elämäntilanteeseen. Luonteeltaan se on kokemuksesta psyykkistä hyvinvointia eli se koetaan hyvänä olona. Aina psyykinen hyvinvointi ei näy ulospäin. Toisinaan hyvinvoivan näköinen ihminen voi kokea psyykkistä pahoinvointia. Ihminen säätelee psyykkistä tasapainoaan tietoisesti ja tiedostamattaan monin eri keinoin. Tätä kutsutaan psyykkiseksi itsesäätelyksi. Itsesäätely on vahvasti yhteydessä elämäntilanteeseen ja mielenterveyteen. Ihminen pystyy toimimaan elämässään ja sen muutoksissa sitä paremmin mitä joustavimpia ja monipuolisempia itsesäätelyn keinoja hän käyttää. Itsesäätelyä tapahtuu koko ajan, mutta sen merkitys korostuu tilanteissa, jotka uhkaavat psyykkistä tasapainoa, esimerkiksi stressi-, turhautumis- ja ristiriitatilanteissa. (Portti vapautteen 2015.; Kettunen ym. 2009, 50.)

Itsesäätelyssä ihminen pyrkii palauttamaan käsityksen omasta itsestään ristiriidattomaksi ja myönteiseksi ylläpitääkseen identiteettiään ja hyvinvoinnin kokemustaan. Itsesäätely voidaan jakaa fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen itsesäätelyyn. Fyysinen itsesäätely voi olla esimerkiksi pahan olon purkamista johonkin toimintaan. Itsensä hemmottelu tai taiteellisuus, kuten maalaaminen ovat myönteistä ja rakentavaa pahan olon kanavoimista, mutta usein ihmisellä voi olla myös ongelmia aiheuttavia itsesäätelymuotoja, kuten päihteiden käyttö, itsensä vahingoittaminen tai oman kehon fyysinen pilaaminen esimerkiksi liian rajulla liikunnalla. (Kettunen ym. 2009, 50–52.)

Psyykkiseen itsesäätelyyn kuuluu mielihyvän ja mielihyvän käsittely sekä ajattelu- että tunnetasolla. Psyykkiset defenssit eli puolustusmekanismit ovat keinoja joilla ihminen pyrkii palauttamaan myönteisen minäkokemuksen. Defenssit rakentuvat ihmiselle eri ikäkausina ja niitä voi olla torjunta, kieltäminen ja rationalisointi. Anteeksiantamista, myönteistä ajattelua ja huumoria pidetään myös psyykkisinä itsesäätelyn välineinä. Uskonto, hengellisyys ja henkinen maailmankatsomus ovat myös psyykkisiä

itsesäätelyn välineitä ja parhaillaan ne antavat armahtavan tunne- ja ajattelumallin. Sen avulla ihminen kykenee sietämään ja käsittelemään itsessään kokemaansa ristiriitaisuutta. Sosiaalisessa itsesäätelyssä käytetään yhteiskunnallista asemaa ja vuorovaikutussuhteita itsesäätelyn välineinä. Keskustelu kipeistä asioista, muiden tuen etsiminen ja toisten seurasta nauttiminen ovat rakentavaa itsesäätelyä, mutta yhteiskunnallisesta asemasta ja ihmissuhteista voi muodostua myös omanarvontunnon kohottamisen väline. (Kettunen ym. 2009, 50–52.)

4.4 Elämänhallinta

Elämänhallinta käsitteeseen sisältyy kaikki ihmisen elämän osa-alueet, kuten terveys, sosiaalinen asema, perhe, työ ja työkyky sekä muut elämisen voimavarat. Elämänhallinnan voidaan ajatella olevan hyvällä pohjalla, kun elämän kokee mielekkäänä ja pystyy huolehtimaan itsestään vaikeissakin elämäntilanteissa. Elämänhallinta on tunnetta siitä, että pystyy pitämään elämänsä koossa. Se pitää sisällään itsetuntemuksen ja ymmärryksen siitä, että voi omilla valinnoillaan ja teoillaan muokata elämänsä kulkua. Vastoinkäymiset, ongelmat ja pettymykset kuuluvat elämään ja ne voivat horjuttaa elämänhallintaa. (Nyyti 2015.)

Elämänhallinnan voidaan ajatella koostuvan itseymmärryksestä, elämän mielekkyydestä ja -hallittavuudesta. On myös tärkeää, että ihmisellä on tarpeeksi voimavaroja kohtaamaan elämän haasteet. Elämänhallintaa voidaan määritellä usein eritavoin, eikä se tarkoita, että elämän täytyisi aina olla hallittavissa. Elämään kuuluu aina ylä- ja alamäkiä. Itseymmärrys on omien rajojen tuntemusta, voimavarojen tunnistamista, ympäristön ja elämän tuntemusta. On tärkeää olla vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa. Elämän mielekkyys yhdistyy ihmisen arvomaailmaan ja rooliin. Elämä, jossa ihminen tuntee voivansa toteuttaa itseään ja omia arvojaan, on mielekästä. Siihen voi kuulua esimerkiksi työ, perhe tai harrastukset. Usein myös koulutus ja ammatillinen asema voivat vahvistaa kokemusta elämän hallinnasta ja toisaalta työttömyys, sairastelu ja taloudelliset ongelmat heikentävät sitä. (Kettunen ym. 2009, 49–50.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata tuettu vapautumispolku alusta alkaen eli siitä hetkestä lähtien, kun vangin vapautumispolkua ryhdytään rakentamaan yhdessä ViaDian ohjaajan kanssa tuomion ollessa vielä voimassa tai ennen uuden tuomion alkua. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, mikä merkitys tuetulla vapautumispolulla on asiakkaan osallisuuteen yhteiskunnassa. Tuetun vapautumispolun mallista teimme oppaan (liite 5) kunta-toimijoille, järjestöille sekä vangeille. Opas palvelee myös Rikosseuraamuslaitoksen näkökulmasta valvotussa koevapaudessa tai uutta tuomiota aloittavaa vankia. Oppaan avulla rikosseuraamuslaitoksen työntekijät sekä asiakkaat saavat tietoa tuetusta vapautumispolusta, sen sisällöstä ja siihen hakeutumisesta.

Tarkoituksena oli kuvata tuettu vapautumispolku ja sen merkitys asiakkaan osallisuuteen ja yhteiskuntaan integroitumiseen tuomion jälkeen. Oppaassa kuvataan myös kokonaisvaltainen tuki, ViaDian ja vangin yhteistyö ja vankien kokemuksia tuetusta vapautumisesta. Kuvaamme myös tuetun vapautumisen jatkumoa – tuen jatkuminen rangaistusajankin jälkeen on erittäin tärkeää. Tarve tuetun vapautumispolun mallin kuvaukselle oli suuri, sillä sitä ei ole aiemmin kuvattu missään kokonaisuudessaan eivätkö viranomaiset tai asiakkaat tienneet, mitä kaikkea se sisältää.

Esitimme opinnäytetyömme työsuunnitelman alkuvuodesta 2016 ja haastattelurungot olivat valmiina samoihin aikoihin. Haastattelut toteutettiin kevään ja kesän 2016 aikana. Litteroimme aineiston sitä mukaa, kun saimme materiaalia. Opinnäytetyö valmistui esitettäväksi oppilaitokselle ja työelämän puolelle syksyllä 2016. Opinnäytetyömme julkaistaan internetissä Theseuksessa, joka on tarkoitettu ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden julkaisuun. ViaDian omille nettisivuille tulee linkki, josta opinnäytetyömme myös löytyy. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi myös opas viranomaisten, kuntien ja järjestöjen käyttöön.

Toukokuussa 2015 pidetyssä palaverissa ViaDian entisen toiminnanjohtajan Pekka Matilaisen, Kuopion alueen Rikosseuraamuslaitoksen kehittämispäällikön Miika Kaskisen ja ViaDian Arjen taidot – hankkeen työntekijän Leif Hagertin kanssa tuli esille, että haasteena tuetussa vapautumisessa ja yhteiskuntaan integroitumisessa on usein vangeille jäänyt negatiivinen kokemus eri kuntatoimijoista sekä kunta- ja järjestötoimijoiden ennakkoluulot vankeja kohtaan. Opinnäytetyömme tuotoksena tulleen oppaan yhtenä tavoitteena on hälventää vangeille jäänyttä negatiivista kuvaa eri kuntatoimijoista ja toisaalta taas hälventää kunta- ja järjestötoimijoiden ennakkoluuloja vapautuvia vankeja kohtaan. Tällä tavoin parannettaisiin myös vankien ja kuntatoimijoiden välistä vuorovaikutusta, mikä osaltaan lisää vankien mahdollisuutta integroitua paremmin yhteiskuntaan tuomionsa jälkeen.

Toteutimme työmme kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena, josta kerromme lisää luvussa 5.2. Kartoitimme tuettua vapautumispolkua puolistrukturoidulla haastattelulla. Ennen haastatteluiden tekemistä etsimme teoriatietoa opinnäytetyömme keskeisten käsitteiden ja teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Suurin osa aineistosta ja tiedoista tuli kuitenkin haastatteluista, sillä Kuopion alueella toteutettavaa tuettua vapautumispolkua ei ole aiemmin kuvattu missään. Haastatteluista saamaamme tietoa avasimme teoriatiedolla.

Asiakkaiden haastattelut (liite 4) toteutettiin Kuopion vankilassa ja ViaDialla Kuopiossa kevään ja kesän 2016 aikana. Yksi opinnäytetyöntekijöistä työskenteli Kuopion vankilalla kesätöissä, joten hän haastatteli Kuopion vankilassa olevat asiakkaat. Rangaistusta edelleen suorittavien asiakkaiden haastatteluun tarvitsimme tutkimusluvan (liitteet 1 ja 2), jota haimme Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköltä. Viranomaisten haastatteluun emme tarvinneet erillistä tutkimuslupaa, vaan tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköltä riitti. Tutkimusluvan mukaisesti opinnäytetyöstämme lähetämme kopiot Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle, Kuopion vankilalle sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiseen kirjastoon.

Tutkimusluvan liitteeksi tarvitsimme hyväksytyt tutkimussuunnitelman, joten tutkimuslupaa haimme, kun tutkimussuunnitelma oli saatu hyväksytyksi läpi. Kun tutkimussuunnitelma oli hyväksytty, tapasimme ViaDia Pohjois-Savon hallintojohtajan Petri Kekäläinen kanssa hankesopimusten tiimoilta. ViaDia Pohjois-Savo ry:n toiminnanjohtaja vaihtui opinnäytetyöprosessimme aikana Pekka Matilaisen siirryttyä Ympäristöministeriöön uusiin haasteisiin. Pekka Matilainen oli kuitenkin mukana opinnäytetyöprosessissa loppuun saakka.

Opas syntyi tutkimuksen tulosten tuotoksena. Tutkimuskysymystemme lisäksi selvitimme kaikilta haastateltaviltamme kehittämideoita tuettuun vapautumispolkuun. Haastattelimme viranomaistoimijoita, jotka työskentelevät tiiviisti jossain tuetun vapautumispolun vaiheessa ja asiakkaita, jotka ovat mukana jossakin tuetun vapautumispolun vaiheessa. Toimeksiantajan toive oli, että opinnäytetyön avulla tuettua vapautumispolkua voisi kehittää eteenpäin ja edelleen paremmaksi.

Opas antaa tietoa niin vangeille kuin viranomaistoimijoillekin tuetun vapautumispolun mallista. Opas tuotettiin kahtena kappaleena: varsinaisena opinnäytetyönä ja oppaana viranomaisten ja järjestöjen käyttöön sekä kunnille jaettavaksi. Opas tuotetaan julkaisuna TE-toimistolle, kuntasektorille ja järjestöille. Opas on tiivistetty versio varsinaisesta opinnäytetyöstä.

Oppaaseen kuvasimme kuinka tuetun vapautumispolun prosessi alkaa ja mistä verkostot ja ulkopuoliset yhteistyökumppanit tulevat ja ketä he ovat. Kuvasimme myös rangaistusajan suunnitelman: mitä vaikutusta sillä on tuettuun vapautumispolkuun ja mitä se pitää sisällään. Toimme opinnäytetyösämme esiin myös psykososiaaliset asiat: vankien minäkuvan sekä heidän kokemuksensa omasta osallisuudesta yhteiskunnassa. Näillä asioilla on suuri merkitys tuetun vapautumispolun onnistumisen kannalta.

Toimeksiantajamme ViaDia ry kustantaa painetun oppaan sponsorirahalla, joka tulee LähiTapiola Pirkanmaalta. ViaDian entinen toiminnanjohtaja Pekka Matilainen, joka siirtyi ympäristöministeriön tehtäviin, piti huolen sponsorin hankkimisesta oppaan painatusta varten. Tuettu vapautumispolun kuvaus täydentää muita ViaDian hankkeita. Oppaan käyttöoikeus jää ViaDia ry:lle sekä me saamme 10 % painetuista oppaista omaan käyttöömmemme. Opas tulee olemaan osa ViaDian muuta tuoteperhettä. Meille kustannukset tulivat työn tulostamisesta sekä matkustamisesta haastattelupaikkoihin.

Opinnäytetyömme tekemisen tukena meillä oli ryhmämme lisäksi kaksi opponijaa, toimeksiantajan puolelta ViaDian entinen toiminnanohjaaja Pekka Matilainen sekä Rikosseuraamuslaitoksen että ViaDian puolelta henkilökuntaa ja sisällönohjaajana oppilaitokselta. Teimme tiivistä yhteistyötä erityisesti Pekka Matilaisen ja Leif Hagertin kanssa ViaDialta. Haastattelurunkoja testasimme ulkopuolisen ihmisen kanssa ennen haastatteluja kysymällä haastattelurungon kysymykset ulkopuolisilta ihmisiltä. Näin saimme käsityksen siitä, onko haastattelurunko kysymyksineen looginen ja helppo seurattava. Pekka Matilaisen tuen ja tiedon tuetusta vapautumispolusta koimme sisällön kannalta merkittävänä voimavarana. Opponijien sekä ohjaavan opettajan merkitys oli myös suuri, sillä eri ihmisten palautteen avulla pystyimme näkemään mahdolliset virheet tai epäolennaisuudet, joihin emme itse osanneet kiinnittää huomiota.

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tehtävät

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli mallintaa ViaDia Pohjois-Savo ry:n toteuttama tuettu vapautumispolku Kuopion alueella. Tarkoitus oli tuottaa opas viranomaisille tuetun vapautumispolun sisällöstä ja onko sillä merkitystä asiakkaan osallisuuteen yhteiskunnassa. Oppaan tarkoitus on toimia työkaluna työntekijöille, jotka työskentelevät vapautuvien vankien kanssa. Tarkoituksena oli selvittää, mitä tuettuun vapautumispolkuun Kuopion alueella kuuluu. Olemme kuvanneet tuetun vapautumispolun vaiheet sekä raportoimalla, että kaavion avulla (liite 6).

Opasta varten selvitimme mahdollisimman laaja-alaisesti teoretiedon, asiakkaiden ja asiantuntijoiden haastatteluiden sekä kvalitatiivisen tutkimuksen avulla, millaisista vaiheista tuettu vapautumispolku koostuu, mitkä tahot ovat mukana tuetussa vapautumispolussa ja kuinka se vaikuttaa asiakkaan osallisuuden yhteiskunnassa sekä rikollisuuden vähenemiseen. Oppaassa pyrimme kuvaamaan mahdollisimman selkeästi tuetun vapautumispolun eri vaiheet, jotta siitä syntyisi selkeä kuva kaikille vankien kanssa toimiville työntekijöille sekä asiakkaille itselleen.

Tärkeintä oppaassa oli saada tietoja kaikista tuetun vapautumispolun eri vaiheista sekä toimijoista. Koska tuettu vapautumispolku on ainutlaatuinen toimintatavaltaan Kuopion alueella, oli tärkeää tehdä selväksi sen mahdollisuudet sekä erityislaatuisuus. Sen vuoksi haastattelimme viranomaisia jokaisesta polun vaiheesta. Asiakkaiden haastatteluiden avulla pyrimme saamaan tietoa tuetun vapautumispolun vaikuttavuudesta osallisuuteen ja tuoda samalla asiakkaiden ääntä kuuluviin tuetun vapautumispolun vaikutuksista heidän elämäänsä.

Pitkän aikavälin tähtäimenä työllämme on tehdä tuettu vapautumispolku, sen vaiheet ja toimivuus tutuiksi, jotta sitä pystyttäisiin toteuttamaan myös muualla Suomessa. Oppaan on tarkoitus antaa esimerkkejä siitä, millaisia tahoja siinä on mukana Kuopion alueella sekä tuoda esiin se, kuinka tärkeää mahdollisuuden antaminen asiakkaalle on, mutta myös kuinka mahdollisuudet tuovat mukanaan ehdot, joiden puitteissa toimitaan. Vaikka tuettu vapautumispolku seuraa selkeää mallia, on tärkeää myös muistaa asiakkaiden yksilöllisyys ja tuetun vapautumispolun räätälöiminen asiakkaan tilanteen mukaan.

Kvale (1996, 111) on määritellyt yleisiä eettisiä kysymyksiä, joita voi tulla vastaan tutkimuksen eri vaiheissa. Tutkimuksen tarkoitusta tulisi tarkastella siitä näkökulmasta, kuinka se parantaa tutkittavien inhimillistä tilannetta. Opinnäytetyömme tarkoituksena olikin parantaa tuetulla vapautumispolulla olevien ja siviiliin siirtyvien vankien tilannetta tuomalle esille tuetun vapautumispolun eri vaiheita, jotta mahdollisiin epäkohtiin olisi helpompi puuttua ja näin parantaa siviiliin siirtyvien vankien kokemusta yhteiskunnallisesta toimijuudestaan.

5.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Päätimme tehdä työstämme kehittämistyön, jossa on kvalitatiivisen tutkimuksen osia. Kvalitatiivinen tutkimus auttaa ymmärtämään kohderyhmää ja ilmiötä syvällisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tarkoitus ymmärtää, tulkita ja antaa erilaisia merkityksiä tutkittavalle ilmiölle ja asialle (Salonen 2013, 41.) Kvalitatiivista tutkimusta käyttämällä saimme tietoa tuetusta vapautumispolusta asiakas ja asiantuntija näkökulmasta, ja se auttoi meitä ymmärtämään paremmin mitä tuettua vapautumispolku pitää sisällään ja parantaako se asiakkaiden osallisuutta yhteiskunnassa.

Koska aineisto oli laadullista, ei sitä tarvinnut olla määrällisesti merkittävästi. Aineistomme koostui 14 haastattelusta. Haastattelut toteutimme puolistrukturoidulla haastattelulla. Haastatteluiden avulla saimme tietoa kuntoutumispolun sisällöstä, eri vaiheista ja sen toimivuudesta. Puolistrukturoidussa haastattelussa kaikille haastateltaville esitetään samat tai melkein samat kysymykset samassa järjestyksessä. Mielenkiintomme kohdistui tuetun vapautumispolun sisältöön ja toimivuuteen, minkä vuoksi päädyimme puolistrukturoituun haastatteluun. Puolistrukturoitu haastattelu sopii tilanteisiin, jossa halutaan tietoa juuri tietyistä asioista, eikä haastateltaville ole tarpeen antaa kovin suuria vapauksia haastattelutilanteessa. (Eskola ja Suoranta 2000, 86.) Koska haastattelimme niin asiakkaita kuin työntekijöitä, emme voineet käyttää kaikissa haastatteluissa samaa haastattelurunkoa, vaan teimme erillisen haastattelurungon asiakkaille ja viranomaisille (liite 3 ja 4).

Haastatteluiden jälkeen aineisto litteroitiin eli kirjoitimme sen puhtaaksi tekstiversioksi. Litteroinnin jälkeen analysoimme haastattelut aineistolähtöistä sisällönanalyysia käyttäen. Näin pyrimme muodostamaan tutkittavasta ilmiöstämme tiiviin kuvauksen, joka kytkee tulokset ilmiötä koskevaan laajempaan kontekstiin.

Aineistolähtöisellä analyysillä toteutettu sisällönanalyysi painottuu aineistoon ja sen tulkintaan, ei aikaisempiin teorioihin. Tällöin pääpaino on aineistolla ja teoriaa rakennetaan aineisto lähtökohtana. Sisällönanalyysin avulla aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä tiivistäen. Sen avulla pyritään luomaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, jonka avulla kytketään tulokset laajempaan kontekstiin ja muihin tuloksiin, jotka koskevat aihetta. (Eskola ja Suoranta 2000, 83.)

5.3 Tutkimusaineistot ja niiden hankinta

Tarkoituksenamme oli haastatella noin viittätoista henkilöä. Heihin kuului viranomais- sekä järjestötoimijoita ja ViaDian henkilökuntaa. Haastattelimme myös asiakkaita, jotka olivat jossakin tuetun va-

pautumispolun vaiheessa. Haastateltavat asiakkaat tulivat Kuopion vankilasta ja vapauttamisyksiköstä. Haastateltavat viranomaiset ja ViaDian omat asiantuntijat olivat päätetty valmiiksi. Tällä tavoin saimme haastateltavaksi viranomaisia, joilla oli ajankohtaisin tieto ViaDian tuottamasta vapautumispolusta.

ViaDia Pohjois-Savo ry:n silloinen toiminnanjohtaja Pekka Matilainen päätti haastateltavat asiantuntijat sen perusteella, kuinka vahvasti he ovat mukana jossain tuetun vapautumispolun vaiheessa. Haastateltavat viranomaiset olivat siis jollakin tavalla toteuttamassa tuettua vapautumispolkua. Tällä tavoin pyrimme saamaan mahdollisimman paljon tietoa asiantuntijoiden näkökulmasta tuetusta vapautumispolusta. Asiantuntija haastatteluissa aikataulut eivät käyneet yhteen esimerkiksi lomien takia, joten haastateltavien lukumäärä supistui suunnitellusta.

Pekka Matilainen teki haastateltavien asiakkaiden valinnan sen vuoksi, että hän tunsi kaikki asiakkaat parhaiten. Asiakkaiden tarkka valinta tehtiin samoista syistä kuin viranomaisten: jotta saisimme myös asiakkailta laajan näkemyksen tuetun vapautumispolun toimivuudesta eri vaiheesta sekä osallisuudesta. Eskolan ja Suorannan (2000, 18) mukaan haastateltavat on valittu tutkimusongelmasta käsin tutkimusta eniten hyödyttäväksi. Näin tehdään erityisesti silloin, kun tutkijoilla on tutkimukseensa teoria pohja, joka ohjaa aineiston keruuta. Sekä haastateltavat viranomaiset, että asiakkaat vaihtuivat alkuperäisesti suunnitelluista jonkun verran. Asiakkaiden kohdalla syy oli esimerkiksi toiseen laitokseen siirtyminen ja viranomaisten kohdalla kyse oli joko vastaamattomuudesta yhteydenottoihimme tai muihin työtehtäviin siirtymisestä.

Haastateltavia oli yhteensä 14. Haastateltavia asiakkaita oli viisi ja viranomaisia yhdeksän. Viranomaiset esiintyivät haastatteluissa omalla nimellään. Haastateltavat viranomaiset valittiin jokaista tuetun vapautumispolun vaiheesta niin, että tuetusta vapautumispolusta saatiin mahdollisimman laaja kuvaus. Haastateltavat viranomaiset olivat ViaDian toiminnanjohtaja Pekka Matilainen, asumispalveluista vastaava työntekijä Marjaana Hagert ja vankila- ja kriminaalityön päällikkö Leif Hagert ViaDialta, asukaspalvelupäällikkö Päivi Vanninen Niiralan Kulmalta, kuntouttavan työtoiminnanohjaaja Anita Jurvanen Kuopion kaupungilta, apulaisjohtaja Arja Rantanen-Popov ja rikosseuraamustyöntekijä Petri Haajanen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta, rikosseuraamusesimies Tomi Julkunen Kuopion vankilan vapauttamisyksiköstä sekä Arviointikeskuksen johtaja Petteri Autio.

Keräsimme haastatteluaineistomme kevään ja kesän 2016 aikana puolistrukturoidulla haastattelulla. Haastattelimme asiakkaat ja seitsemän viranomaista yksiköllisesti. Yksi viranomaishaastattelu toteutettiin, niin, että haastattelutilanteessa oli mukana kaksi työntekijää samasta yksiköstä. Tällä tavoin saimme sen yksikön osuudesta tuettuun vapautumispolkuun laajemman kuvan. Puolistrukturoidun teemahaastattelun tarkoitus on saada haastateltavan ajatukset esille ja toimiva vuorovaikutus haastateltavan ja haastattelijan välille (Hirsjärvi ja Hurme 2008, 48).

Teimme erilliset haastattelurungot asiakkaille ja viranomaisille, sillä viranomaisilta halusimme saada tietoa nimenomaan tuetusta vapautumispolusta ja sen sisällöstä ja asiakkailta heidän kokemuksiaan tuetun vapautumispolun toimivuudesta ja osallisuudesta. Teimme haastattelurungot, joissa oli tarkat

kysymykset. Mietimme haastattelurunkoihin teemat, joiden alle rakensimme tarkat kysymykset. Käytimme haastattelussa puolistrukturoitua haastattelua, sillä halusimme tietoa juuri tietyistä asioista: tuettu vapautumispolku ja osallisuus. Pyrimme rakentamaan teemat samalla periaatteella asiakkaiden ja viranomaisten haastattelurunkoihin.

Teemat asiakkaiden haastatteluissa olivat esitiedot (ikä, tuomio, aiemmat tuomiot / kertalaisuus, koulutus, työ, perhe), päihteet, vankeusaika, nykyisyys, osallisuus sekä asenteet ja ennakkoluulot. Viranomaisten haastatteluissa teemat olivat esitiedot (työpaikka, ammattinimike, työssäoloaika) tuettu vapautumispolku, oma rooli, organisaatio ja osallisuus. Teemat haastattelurunkoon valikoituivat tutkimuskysymysten sekä keskeisten käsitteiden kautta. Vaikka teimme tarkat haastattelukysymykset, niin emme kysyneet kaikkia kysymyksiä haastatteluissa. Asiakkaiden haastatteluissa sen vuoksi, että he olivat kaikki eri tilanteessa ja viranomaisten haastatteluissa sen vuoksi, että he kertoivat niin laajasti asioista, että ei ollut tarvetta enää toistaa kysymyksiä. Haastattelut kestivät 20 minuutista 60 minuuttiin ja keskimääräinen haastattelu-aika oli 35 minuuttia.

Ennen haastatteluiden aloittamista kertosimme vielä kaikille haastateltaville, mistä teemme opinnäytetyötä, mitä haastattelu koskee ja missä tulemme haastattelusta saamiemme tietoja käyttämään. Viranomaisten kohdalla kysyimme suostumusta käyttää haastatteluaineistoa heidän nimellään ja asiakkaiden kohdalla painotimme vaitiolovelvollisuuttamme, luottamuksellisuutta sekä henkilötietojen sallassapitoa. Kysyimme kaikilta haastateltavilta luvan haastatteluiden nauhoittamiseen ja kerroimme, että haastattelu voidaan lopettaa tai keskeyttää milloin vain, mikäli haastateltava niin haluaa. Jokainen haastateltava asiakas allekirjoitti suostumuksen haastatteluun (liite 5).

Asiakkaiden haastattelut toteutimme yksilöhaastatteluina, sillä haastattelussa kysyttiin myös henkilökohtaisia asioita liittyen heidän tuomioihinsa, päihteiden käyttöön ja vankila-aikaansa. Yksilöhaastatteluiden avulla he pystyivät vastaamaan rehellisesti myös näitä asioita koskeviin kysymyksiin. Yksilöhaastattelut myös mahdollistivat sen, että jokainen asiakas pystyi vastaamaan mahdollisimman tarkasti, rehellisesti ja omaan pohdintaan perustuen kertoa mielipiteitään ja ajatuksiaan.

Kuten aikaisemmin on jo mainittu, yksi viranomaishaastattelu toteutettiin niin, että haastattelutilanteessa oli kaksi työntekijää samasta yksiköstä. Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimiston apulaisjohtaja Arja Rantanen-Popovin toiveesta haastattelimme häntä ja rikosseuraamustyöntekijä Petri Haajasta yhtä aikaa saaden näin paremman kuvan Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimiston osuudesta tuetussa vapautumispolussa. Haastattelutilanteet olivat rauhallisia ja häiriöttömiä. Toteutimme haastattelut niin, että joko olimme kaikki kolme haastattelemassa tai vähintään kaksi meistä. Osan haastatteluista jouduimme toteuttamaan niin, että vain yksi meistä opinnäytetyöntekijöistä oli tekemässä haastattelua.

5.4 Aineiston analyysi

Haastatteluiden jälkeen lähdimme purkamaan materiaalia litteroimalla eli kirjoittamalla nauhoitukset tekstiversioksi. Litterointi voidaan tehdä hyvin tarkasti sanasta sanaan, mutta myös osittain. Esimerkiksi fenomenologisessa tutkimusperinteessä litterointi ei aina vaadi täydellistä ja tarkkaa auki kirjoittamista (Vilkkä 2015, 137).

Hirsjärvi ja Hurme (20014, 142) ovat teoksessaan Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja käytäntö, kirjoittaneet aineiston purkamisesta siten, että mikäli haastattelija itse purkaa materiaalia, hän tuntee oman haastattelunsa ja osaa arvioida milloin ja mitkä teema-alueet ja asiat vaativat sanasta sanaan kirjoittamista. Haastattelija myös osaa jo haastatteluvaiheessa etsiä tai huomata yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia ja näin jo analysoida materiaalia. Materiaalia oli paljon, koska haastattelut olivat pitkiä ja dialogit haastateltavien kanssa syvällisiä. Litterointi vaihe oli pitkä ja työläs, vaikka haastattelut olivatkin hyvin antoisia.

Litteroimme aineistoista tärkeimmät asiat ja litteroimme suurimman osan aineistosta sana tarkasti. Viranomaisten haastatteluista jätimme turhat täytesanat ja asiaan liittymättömät keskustelut litteroimatta. Litteroimme myös kaikki meidän esittämät kysymykset, sillä osa kysymyksistä jätettiin kysymättä sen vuoksi, kun haastateltava vastasi siihen muuta kertoessaan tai halusimme kysyä tarkentavia kysymyksiä. Kirjoittaessamme käytimme fonttia Calibri (leipäteksti) koossa 11 rivivälillä 1,15. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 77 sivua.

Litteroinnin jälkeen jokainen kävi oman litterointia läpi nostamalla esiin aineistosta sellaisia asioita, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiimme. Aineistosta nostettiin esiin asioita teoriapohjalta sekä aineiston pohjalta: muodostimme ensin käsityksen tuetun vapautumispolun eri vaiheista, jonka jälkeen lähdimme erittelemään viranomaisten ja asiakkaiden näkemyksiä kyseistä polusta. Sen jälkeen kävimme aineiston yhdessä läpi pohtimalla, vastaavatko esille nostetut asiat tutkimuskysymyksiimme ja tarvittaessa nostimme esiin lisää asioita, jotka litteroijalta oli mahdollisesti jäänyt huomaamatta. Kokosimme erikseen asiakkaiden haastattelut sekä viranomaisten haastattelut ja kävimme ne erikseen läpi. Sen jälkeen yhdistimme löytämiämme havaintoja asiakkaiden ja viranomaisten haastatteluista.

Aineiston analyysin aloitimme, kun olimme saaneet aineiston kirjalliseen muotoon. Valitsimme opinäytetyössämme aineiston analyysimenetelmäksi aineistolähtöisen sisällön analyysin, sillä se painottaa aineistoa ja sen tulkintaa, eikä se pohjautu aikaisempiin teorioihin (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 95). Loppukesästä 2016 teimme aineistosta laajempia kokonaisuuksia yksittäisten havaintojen avulla. Lähestymistapamme oli induktiivinen, sillä induktiivisella päättelyllä tutkimustulokset saadaan kun kerätään havaintoja ja yleistetään niitä. Tällöin tutkijoiden on varottava, etteivät tee liiallisia tai harhaanjohtavia yleistyksiä tai teorioita aineistoista. (Eskola ja Suoranta 2000, 83.)

Kokosimme aineistoista tuetun vapautumispolun eri vaiheet sekä eri organisaatioiden toiminnan eri vaiheissa. Viranomaisten haastatteluista poimimme lisäksi tuen merkityksen vapautumisen eri vaiheissa. Lisäksi nostimme aineistoista esiin osallisuuteen liittyvät vastaukset. Viranomaisten sekä asiakkaiden näkemykset olivat tärkeitä osallisuutta pohtiessa.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tekemäämme sisällön analyysia aineistosta käytimme hyväksemme jäsentääksemme tutkimustuloksista raportoitavaan muotoon. Näin pystyimme käsittelemään aineistoa johdonmukaisesti ja saamaan selkeät vastaukset tutkimuskysymyksiimme, joita siis olivat:

1. Millainen tuetun vapautumispolun malli on Kuopion alueella?
2. Mikä on tuetun vapautumispolun merkitys asiakkaan osallisuuteen yhteiskunnassa?

Teimme tuetusta vapautumispolusta kaavion (liite 6), joka on yhdistetty tuetun vapautumispolun mallin raporttiin. Sen tarkoitus on selkiyttää tuettua vapautumispolkua ja sen eri vaiheita. Viranomaisten ja asiakkaiden näkemykset tuetusta vapautumispolusta olemme vain raportoineet.

Luvussa 6.4 esittelimme viranomaiset, joita haastattelimme opinnäytetyömme varten. Sen lisäksi haastattelimme viittä asiakasta tuetun vapautumispolun eri vaiheista. Yksi haastateltavista oli vankilan puolelta ja muut neljä haastateltavaa olivat vapauttamisyksikössä tai valvotussa koevapaudessa. Kaksi heistä kävi ViaDialla päivätoiminnassa. Kaikki haastateltavat asiakkaat olivat miehiä ikähaarukassa 25–50 vuotta. Haastateltavat asiakkaat olivat sekä pitkäaikaisvankeja että lyhempiä tuomioita suorittavia vankeja.

6.1 Tuettu vapautumispolku

Tässä alaluvussa kuvaamme tuetun vapautumispolun raportoimalla sekä kaavion avulla. Tuetun vapautumispolun malli on koostettu viranomaisten haastatteluista saaduista havainnoista. Tämä luku vastaa tutkimuskysymykseemme millainen tuetun vapautumispolun malli on?

”No kyllähän tää aika ainutlaatunen on tää meidän malli, et tavallaan, ollaan rangaistuksen eri vaiheissa mukana.

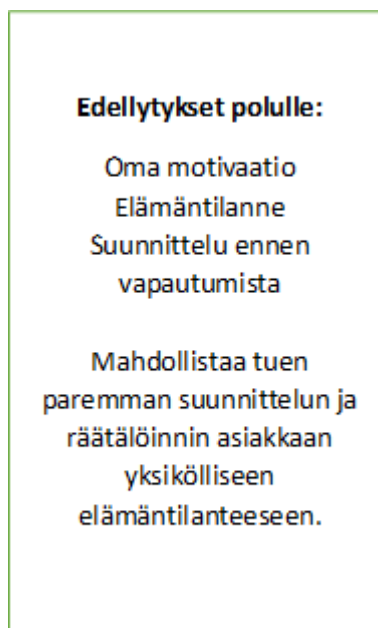
- et se rakenne on rakentunu tavallaan kehittämisen kautta ja se on koko ajan laajentumassa.”

- Pekka Matilainen, ViaDia Pohjois-Savon entinen toiminnanjohtaja

ViaDia tekee Kuopion vankilassa vankien keskuudessa etsivää työtä ja markkinoi mahdollisuutta tuettuun vapautumispolkuun. Tärkeintä on vangin oma kiinnostus ja motivaatio tukea, muutosta ja rikoksetonta elämää kohtaan. Jokainen tuesta kiinnostunut vanki haastatellaan. Usein vanki tavataan Kuopion vankilan kristillisellä kuntoutusosastolla, jossa työskentelee ViaDian palkattu työntekijä.

Usein kristillisellä kuntoutusosastolla aloitetaan vankien motivointikeskustelut sekä tiedottaminen tuetun vapautumispolun mahdollisuuksista.

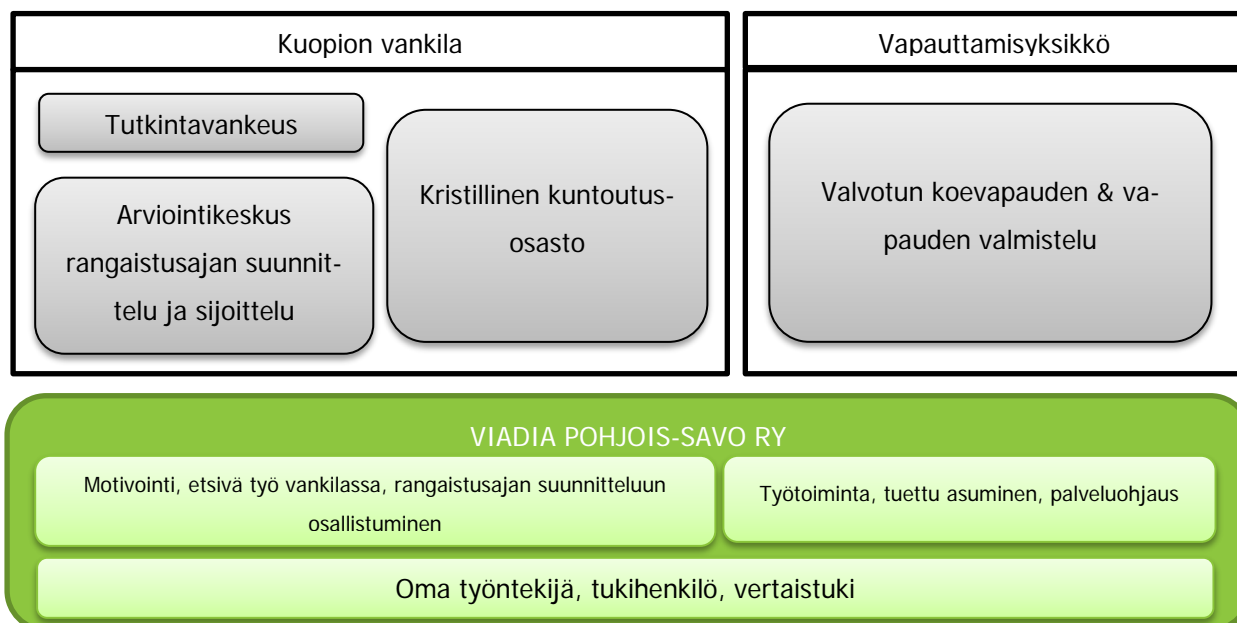
Tuettu vapautumispolku voidaan aloittaa missä tahansa rangaistuksen vaiheessa. Asiakas voi ohjautua tuetulle vapautumispolulle tuomion alkupäässä, keskivaiheilla, loppupäässä tai mahdollisesti tuen suunnittelu voidaan aloittaa jo ennen tuomion alkua. Yhtä ainutta tapaa aloittaa tuettu vapautumispolku ei ole, vaan alkupään käytännöt voivat vaihdella suuresti.

KUVIO 1. Osa tuetun vapautumispolun kaaviosta.

Tuettu vapautumispolku konkretisoituu siinä vaiheessa, kun ViaDia ryhtyy yhteistyössä vankilan henkilökunnan ja arviointikeskuksen kanssa tekemään vapauttamisen suunnittelua ja toteuttamista. Mikäli asiakkaalla on yli kahden vuoden tuomio, on arviointikeskus mukana tuetun vapautumispolun alkuvaiheessa, sillä arviointikeskus päättää vangin sijoittamisesta. Vangin sijoittaminen vaikuttaa tuen rakentumiseen: sijoittuuko vanki loppu tuomionsa ajaksi Kuopion alueelle vai täytyykö tuki etsiä muualta.

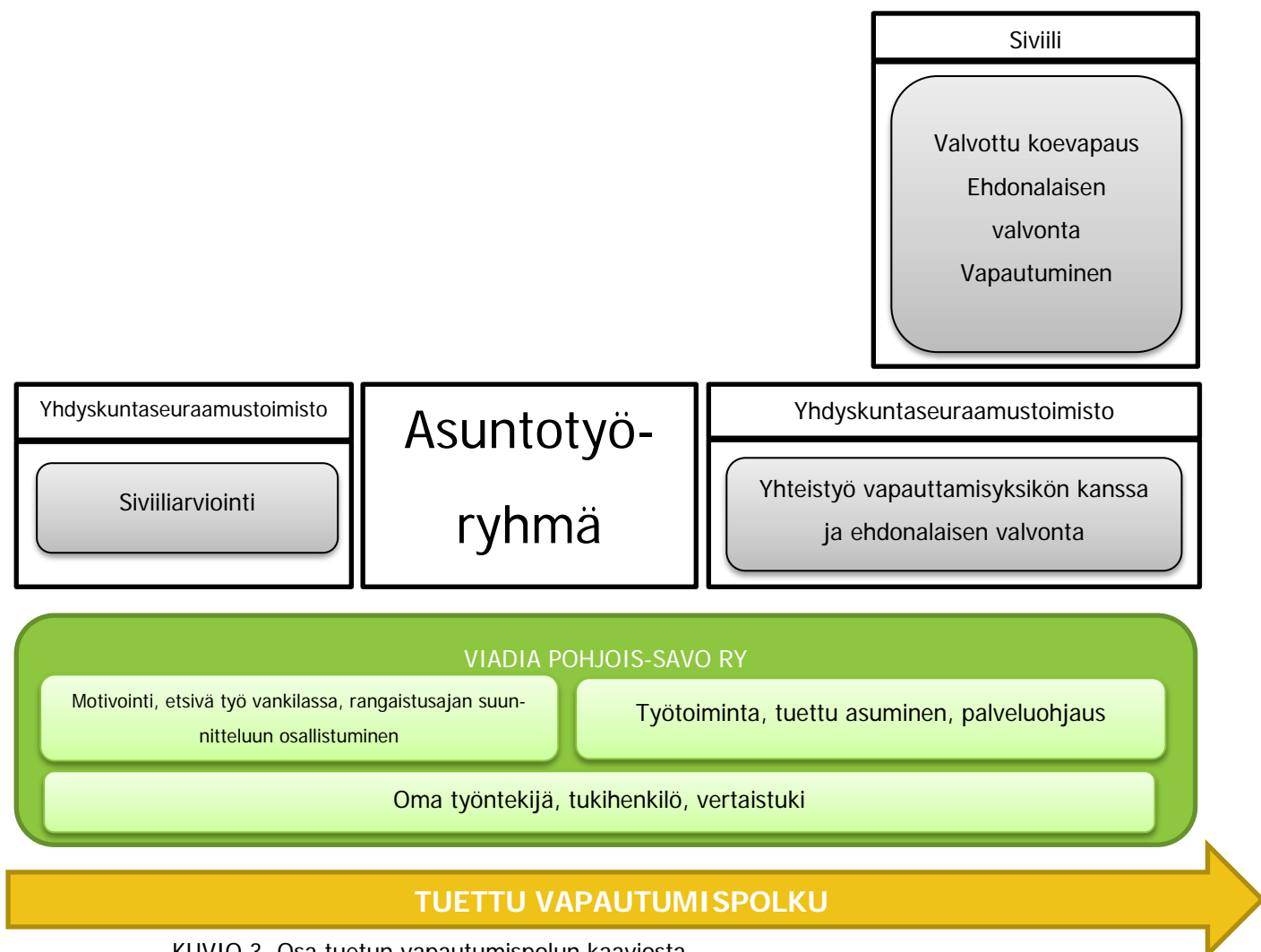
Tuettuun vapautumispolkuun liittyy usein rangaistusajan suunnitelman mukaiset kuntoutustoimet jo vankilassa. Ideaalitalanne tuetun vapautumispolun kannalta olisikin, että ViaDia voisi jatkaa rangaistuksen aikana aloitettua kuntoutusta. ViaDia on usein mukana rangaistusajan suunnitelman päivittämisessä, silloin kun vanki on kiinnostunut tuetusta vapautumispolusta. ViaDian mukana oleminen mahdollistaa muun muassa sen, että vanki voidaan sijoittaa onnistuneesti, niin, että hän voi jo esimerkiksi tuomionsa aikana käydä Kuopion vapauttamisyksiköstä käsin ViaDialla päivätyössä.

KUVIO 2. Osa tuetun vapautumispolun kaaviosta.

Kun vangille tarjoutuu mahdollisuus käydä päivätyössä ViaDialla, suunnitellaan siellä hänen asumisen asioitaan ja sosiaalipuolen asioitaan. Tämä tarkoittaa asunnon etsimistä, sillä useissa tilanteissa tuetulle vapautumispolulle ohjautunut vanki vapautuu asunnottomana vankilasta, toimeentulon selvittämistä, lasten tapaamisista sopimista, velkajärjestelyjä tai omaehtoista velkaselvittelyä. Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolla kokoontuu asuntotyöryhmä, jossa on mukana vankilan, vapauttamisyksikön ja yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijöitä, työntekijä Kuopion kaupungin sosiaalitoimesta, Kuopion seudun päihdepalvelusäätiöltä, Työterapiselta yhdistykseltä, ViaDialta sekä Niiralan Kulmalta. Tärkein tekijä tässä asuntotyöryhmässä on asiakas, joka pystyy tuomaan omia ajatuksiaan sekä toiveitaan asumisestaan julki.

Tavoitteena on, että kun vanki vapautuu valvottuun koevapauteen, ehdonalaiseen vapauteen tai kokonaan siviiliin, hänellä olisi jo asunto valmiina. Asunnottomuus lisää riskiä uusintarikollisuuteen. Vankilasta vapautuvat ovat monesti yksi vaikeimmista asutettavista ryhmistä ja liian usein heitä vapautuu vankilasta suoraan kadulle. Sitä paremmat lähtökohdat vapautuvalla vangilla on, mitä paremmin vapautumiseen on valmistauduttu ja mitä laajemmat tukiverkostot hän on saanut luotua. Osalle on voinut vankila-aika olla ainoa kokemus säännöllisestä ja päihteettömästä elämästä, jolloin monimuotoinen tuki ja tuettu asuminen ovat erityisen tärkeitä heti vapautuessa. (Juselius 2015.)

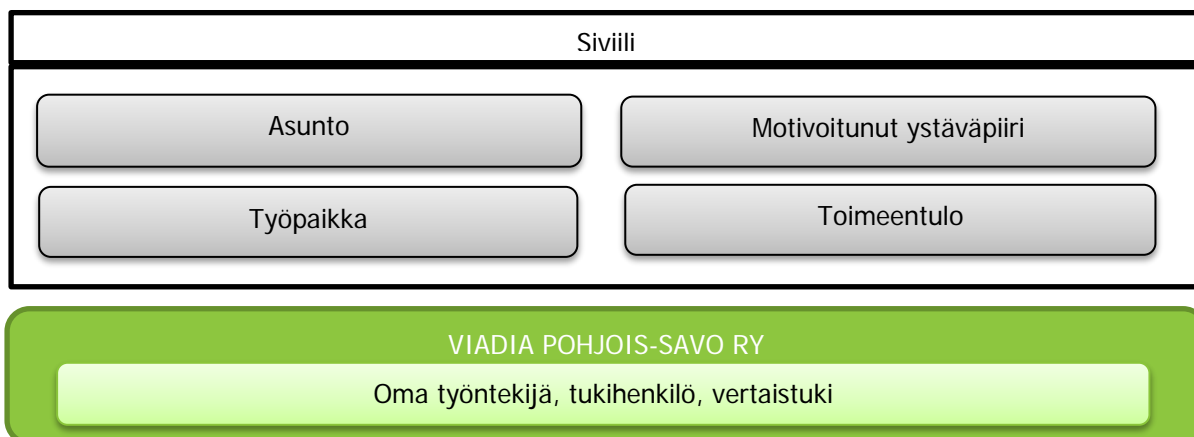

KUVIO 3. Osa tuetun vapautumispolun kaaviosta.

Tuetun vapautumispolun tarkoitus on, että ViaDia ja sieltä asiakkaalla osoitettu oma työntekijä kulkee asiakkaan rinnalla kaikki vapautumisen vaiheet. Tuettu vapautumispolku ei siis pääty asunnon saamiseen, vaan usein siihen kuuluu myös työllisyyspolku. Työllisyyspolku mahdollistaa asiakkaalle työkokeilun tai kuntouttavan työtoiminnan ViaDialla. Tällä tavoin asiakasta pyritään kuntouttamaan kohti avoimia työmarkkinoita tai koulutusta.

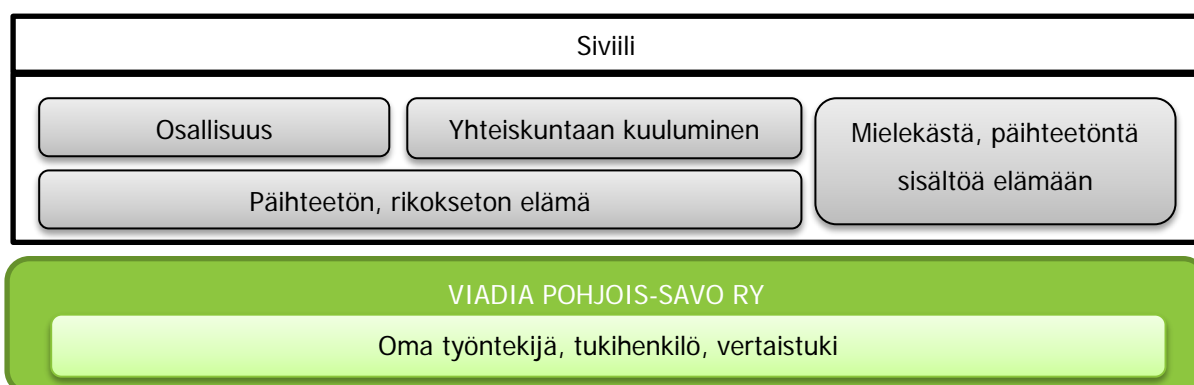
Tuettu vapautumispolku voidaan aloittaa myös jo ennen tuomion alkua. Usein silloin on kyse tilanteesta, jossa asiakas on jo mukana tuetulla vapautumispolulla mutta on syyistä tai toisesta syyllistynyt uusintarikollisuuteen. Tällaisissa tapauksissa ViaDia pyrkii olemaan mukana jo siviiliarvioinnin teossa, sillä se mahdollistaa tuetun vapautumispolun uudelleen suunnittelun ja aloittamisen heti tuomion alussa.

Tarkoitus on tarjota vapautuville vangeille tuki kaikkiin vapautumisen eri vaiheisiin sekä vaihtoehtoiselle, rikolliselle elämäntavalle tuetun vapautumispolun avulla. ViaDian tukiasuminen ja työkokeilu tai kuntouttava työtoiminta ViaDialla mahdollistavat tämän tarjoamalla motivoituneen ystäväpiirin sellaisista ihmisistä, jotka ovat menossa elämässään eteenpäin, saadulla toimeentulolla elämään opettelun, sekä mielekästä, päihteetöntä sisältöä elämään.

KUVIO 4. Osa tuetun vapautumispolun kaaviosta.

Tuettu vapautumispolku vaikuttaa asiakkaan osallisuuteen erityisesti perustarpeiden täyttymisen kannalta: riittävä toimeentulo, hyvinvointi ja turvallisuus. Sen tarkoituksena on tukea nimenomaan asiakkaan osallisuutta yhteiskunnassa tarjoamalla perustarpeet, koska se on edellytys myös sille, että ihmisen elämä voi muuttua päihteettömäksi, uusintarikollisuus vähentyä ja ihminen voi alkaa ajatella tulevaisuuttaan myönteisesti. Tarkoitus on saada ihminen tuntemaan osallisuuden tunnetta kuuluminen tunteen kautta sekä tarjoamalla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa.

KUVIO 5. Osa tuetun vapautumispolun kaaviosta.

Tuetun vapautumispolun tavoitteena on, että asiakas voisi jatkaa elämäänsä sen jälkeen täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä. Toinen vaihtoehto on rikollisen elämän jatkaminen ja näin ollen mahdollisesti paluu vankilaan. Tuettu vapautumispolku on kuitenkin mahdollista suunnitella uudelleen, mikäli sen avulla ei ensimmäisellä kerralla päästä irti rikollisesta elämästä. Uuden mahdollisuuden antaminen epäonnistuneen yrityksen jälkeen on yksi tuetun vapautumispolun elinehdoista.

6.2 Asiakkaiden näkemykset tuetusta vapautumisesta

Asiakashaastatteluissa nousi esiin useampia yhtäläisyyksiä, jotka vangit kokivat tärkeänä tuetussa vapautumispolussa. Tuomioon alkuun kaivattiin enemmän tukea. Suurin osa haastatelluista koki jääneensä vankeuden alussa vaille tukea. Osa arveli sen johtuneen kuitenkin osin myös omasta asenteesta, jolloin avun vastaanottaminen on ollut vaikeaa. Kaksi heistä toi esille myös näkemystä siitä, kuinka ovat ajatelleet pärjäävänsä yksin ja omin voimin, minkä vuoksi kynnyks tuen pyytämiseen ja vastaanottamiseen on ollut korkea. Eräs haastateltavista kuitenkin kertoi saaneensa kaiken avun, mitä haki. Hän oli kokenut avun saamisen niin suljetun vankilan puolella kuin vapauttamisyksikössäkään olleen ratkaiseva tekijä psyykkisen hyvinvoinnin kannalta.

”Kaiken avun. Kaikki mahdollinen apu, mä kävin kaikki mahdolliset kurssit. Hakeuduin ite psykologin juttusille, päihdetyöntekijöille ja kaikkiin tietenkään pääsin puhumaan omista asioistani ja hermot tietenkään oli riekaleina.”

– Asiakas saamastaan tuesta ja avusta

Vankilan toiminnot koettiin tärkeänä ja jokainen haastateltava oli sitä mieltä, että varsinkin suljetuissa laitoksissa tulisi lisätä sisältöjä ja toimintoja päiviin. Pelkkä sellissä oleilu ja toimeettomuus koettiin huonona. Pelkästään jo sellistä ulos pääseminen ja töiden tekeminen olisi ollut haastateltavien mielestä tukevaa toimintaa vankeusaikana. Vertaistuen merkitys nousi myös esiin kaikissa haastatteluissa. Vaikeista asioista oli päästävää keskustelemaan samassa tilassa olevien kanssa, vaikka asiakkaat kävivät yksilökeskusteluja myös viranomaisten tai eri toimijoiden työntekijöiden kanssa. Tukea ja motivaatiota muutokseen asiakkaat kokivat saavansa erilaisista ryhmistä. Myös vertaistukiryhmät esimerkiksi päihde- ja mielenterveysliittymien (AA, NA) nousivat esiin asiakkaiden vastauksissa. Eräs haastateltava koki erityisesti kristillisen kuntoutuosaston olleen käännekohta hänelle.

”Myös sellasta hyötyä siitä oli, että opin vankilassa toimimaan paremmin ihmisten kanssa. Pieni ryhmä ja tälleen ja kaikki oli ja osallistui siihen. Itteeni sosiaalisesti vapautti.”

– Asiakas kristillisestä kuntoutuksesta

Kuopion vankilan vapauttamisyksikköä sekä asteittaista vapautumista kohti avoimempiin oloihin pidettiin toimivana ja hyödyllisenä. Erään haastateltavan mielestä hänen vapautuminen aiemmalta tuomiolta suoraan suljetusta vankilasta siviiliin oli shokki. Nyt hän voi tuetusti opetella toimimaan yhteiskunnassa. Vapautumisvaiheen tuki koettiin erityisen tärkeänä, koska sillä on suuresti merkitystä siihen,

palaako asiakas entisiin tapoihinsa vai ottaako vastaan mahdollisuuden päihdeettömään ja rikoksettomaan elämään.

Kolme haastatelluista saa ViaDialta tuettua asumista tai on tulossa tämän palvelun piiriin. Asiakkaat kokivat välivuokrauksen ja tuetun asumisen hyväksi ja toimivaksi ratkaisuksi vähentää asunnottomana vapautumista sekä uusintarikollisuutta. Asiakkaille tärkeää oli oma asunto ja oma koti. Kaksi ViaDian toiminnoissa mukana ollutta haastateltavaa kertoi alkuun vieroksuneen ajatusta kristillisestä kuntouksesta, mutta kokeneensa kuitenkin, ettei uskonnollisuutta tuputeta asiakkaille. Mukana voi olla, vaikka ei uskoisikaan. Jokainen haastateltava koki, että ViaDialta saa tukea tilanteessa kun tilanteessa, mikäli sitä tarvitsee. Kaikille oli välittynyt tunne siitä, että mikäli heillä on asioita mielen päällä, he pystyvät niistä kertomaan ja keskustelemaan.

Kaikilla haastatelluilla viranomaiskokemukset olivat pääsääntöisesti hyviä. Eräs haastatelluista oli aiemmin kohdannut ennakkoluuloja, mutta arveli sen suurimmin osin johtuneen omasta käytöksestään. Enemmistö haastatelluista uskoi tuetun vapautumispolun varrella olleiden ryhmien ja toimien parantaneen heidän sosiaalisia valmiuksia, jolloin asioiminenkin eri viranomaistahojen kanssa on helpompaa. Neljä haastatelluista kertoi tuomionsa aikana kasvaneen ihmisinä niin, että ymmärtävät myös viranomaistenkin tekevän vain työtään ja he olivat oppineet kunnioittamaan sitä.

”No Kelallakin kun kävin, niin se työntekijä siellä tiskillä, niin se neuvo. Mä kysyin siltä neuvoa, jos en osannu täyttää niitä lappuja. Tosi hyvin kyllä.”

– Asiakas ennakkoluulojen kohtaamisesta

Osallisuudesta kysyttäessä jokainen asiakas koki erityisesti perustarpeet itselleen tärkeimmiksi asioiksi siinä hetkessä. Käytimme kysymyksen tukena Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen määritelmää osallisuudesta, jossa perustarpeet olivat riittävä toimeentulo, hyvinvointi ja turvallisuus. Lähes jokainen koki, ettei toimeentulo kuitenkaan ole riittävä, sillä suurimmalla osalla rahat riittivät vain välttämättömään. Hyvinvointi ja turvallisuus taas koettiin erittäin hyvänä, varsinkin kun asiakkaat vertasivat nykyistä tilannettaan esimerkiksi suljetun vankilan puolella olemiseen. Kuulumisen kokemus oli monelle haastateltavista vierasasia, eivätkä he oikein kokeneet kuuluvansa ainakaan tiiviisti mihinkään yhteisöön. Kaikilla oli kuitenkin tunne siitä, että he pystyivät nyt vaikuttamaan omiin asioihinsa ja ViaDialla heitä kuunnellaan, kun heillä on sanottavaa. Tärkeimpänä asiana asiakashaastatteluista esiin nousi tunne siitä, että he alkavat kuulua taas yhteiskuntaan ja ovat osa sitä.

”- - vakuutuksia tuossa keväällä rupesin maksamaan, tuntu jännältä, niinkun mukavalta tuntu maksaa, et pääs, että pääsee yhteiskuntaan takasin. Niinkun vois kuvitella, et laskuja ei oo mukava maksaa, mutta kyllä se minusta oli.”

– Asiakas osallisuudesta

6.3 Viranomaisten näkemykset tuetusta vapautumisesta

Samoin kuin asiakkaiden haastatteluista, nousi viranomaisten haastatteluista esiin yhteisiä tekijöitä. Kysyttäessä tuetun vapautumispolun vaiheista, yleistä oli, että ViaDian työntekijöillä oli kokonaiskuva sen sisällöstä sekä vaiheista. Muut viranomaiset olivat tietoisia lähinnä itsensä sekä oman organisaation tehtävästä ja merkityksestä tuetussa vapautumispolussa.

Tärkeänä nähtiin, että asiakas itse hakeutuu tuetulle vapautumispolulle tavalla tai toisella. Se kertoo asiakkaan omasta motivaatiosta rikoksetonta elämää sekä tukea kohtaan. Huomioitavaa kuitenkin oli, että tuettu vapautumispolku ja sen alkamisajankohta sopivat asiakkaan elämäntilanteeseen. Tällöin tuetusta vapautumispolusta olisi kaikkein suurin hyöty ja asiakas todennäköisemmin sitoutuisi siihen. Lähes jokainen haastateltavista viranomaisista ajatteli, että on yhteiskunnallisesti tärkeää, jotta vapauttamista ryhdytään suunnittelemaan jo rangaistuksen aikana. Tämä mahdollistaa tuen paremman suunnittelun sekä räätälöimisen jokaisen asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen. Näin pystytään varmistamaan tukiverkoston olemassa olo siviilissä, kun asiakas vapautuu.

”Ja heille sitä varmuutta, kun ruetaan vapautumaan niin tietään että heille on järjestetty asioita siihen järjestykseen että ihmisen on helppo vapautua sieltä.”

– Marjaana Hagert, ViaDian asumispalveluista vastaava työntekijä

Viranomaiset näkivät, että vapautumisen vaiheen tavoitteena on, että asiakkaan asiat ja sosiaalisen selviytymisen edellytykset olisivat siinä vaiheessa paremmin, kuin vankilaan mennessä. Tuettu vapautumispolku vastaa tähän tavoitteeseen. Lähes jokainen haastateltavista viranomaisista näki ViaDian tuottaman tuetun vapautumispolun mahdollisuutena. ViaDia on esimerkillään näyttänyt sen, että kaikki keinot ovat sallittuja rikoksettomana elämän saavuttamiseksi.

”Jos niinkun vanki on yhtään vastaanottavainen ja hän on motivoinut tai hänet on saatu motivoitua rikoksettomuuteen, niin kyllä näillä sekä vankilan, että ehdonlasen valvonnan sekä sitten vaikkapa ViaDian toiminnalla on ihan ratkaseva merkitys ja yksittäisten henkilöiden tapauksissa se on selvästi osoitettavissa.”

– Petteri Autio, Arviointikeskuksen johtaja

Haastatteluissa kysyimme myös viranomaisten näkemystä tuetussa vapautumispolussa toimivien organisaatioiden yhteistyöstä. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että yhteistyö toimii ja on saumatonta. Toimiva yhteistyö kaikkien organisaatioiden välillä vaikuttaa tuetun vapautumispolun toimivuuteen ja koska yhteistyö toimii, se on silloin myös tuloksellista.

”Minä en nää minkäänlaisia ongelmia, että hyvin jouhevaa ja sujuvaa ja tuloksellista.”

– Tomi Julkunen, rikosseuraamusesimies

Yhteistyön toimivuuden kannalta roolien selkeyttä korostettiin. Pekka Matilainen, Arja Rantanen-Popov sekä Petteri Autio toivat esille sen, kuinka tärkeää on, että jokainen organisaatio tietää oman paikkansa tuetun vapautumispolun mallissa ja toimii niiden rajojen puitteissa. Limittäytymistä toimijoiden

välillä kuitenkin tapahtuu ja yhteistyötä pyritään tekemään mahdollisimman paljon. Jokainen organisaatio nähtiin tärkeänä, koska sillä tavoin asiakkaalle pystytään tarjoamaan kokonaisvaltainen tuki. Oli organisaation rooli iso taikka pieni, niin kaikkien osa on yhtä tärkeä. Tavoite kaikilla on yhteinen, vaikka jokainen toimija katsoo asioita omasta näkökulmastaan.

Kehittämisehdotuksena yhteistyöstä tuotiin esille sen määrällistä lisäämistä. Vaikka yhteistyötä pyritään tekemään mahdollisimman paljon, voisi sitä olla vielä enemmän esimerkiksi neuvotteluiden muodossa. Samalla olisi tärkeää miettiä yhteistyömuodot toimiviksi ja kaikkia osapuolia hyödyttäviksi.

Osallisuus oli toinen opinnäytetyömme keskeinen teema. Sekä asiakkailta, että viranomaisilta kysyttiin heidän näkemystään siitä, mitä merkitystä tuetulla vapautumispolulla on asiakkaan osallisuuden yhteiskunnassa. Se olikin toinen tutkimuskysymyksemme.

Kaikki viranomaiset näkivät, että osallisuuden kokeminen on yksi tärkeimpiä asioita tuen onnistumisen kannalta. Jokainen asiakas on yksilö ja koska usein tuetun vapautumispolun asiakkaat ovat yhteiskunnan huono-osaisimpia, on erittäin tärkeää tuoda jokaiselle kokemus siitä, että heitä kuunnellaan ja he voivat vaikuttaa omiin asioihinsa. Jokainen on oman elämänsä subjekti.

”Kaikki on yhtä arvokkaita, ja jos he sen kokevat sisäisesti tässä, niin sit se tulee se kuulumisen kokemus ja osallistumisen kokemus aika vahvasti.”

– Pekka Matilainen, ViaDia Pohjois-Savon entinen toiminnanjohtaja

Tärkeänä asiakkaan osallisuuden kannalta nähtiin, että viranomaiset eivät tee asiakkaille asioita valmiiksi, vaan he itse ottavat asioista selvää ja toimivat sen mukaan. Tällä tavoin asiakkaan osallisuuden tunnetta yhteiskuntaan pyritään vahvistamaan. Jokainen haastateltava viranomainen ajatteli tuetun vapautumispolun vaikuttavan asiakkaan osallisuuteen yhteiskunnassa. Asiakkaille haluttiin antaa mahdollisuus tunteeseen, että he kuuluvat johonkin ja ovat tärkeitä myös yhteiskunnan silmissä. Tämän nähtiin entisestään motivoivan heitä rikoksettomaan elämään.

Perustarpeiden täytyminen (riittävä toimeentulo, hyvinvointi ja turvallisuus) nähtiin tärkeimpänä perustana myös muulle osallisuudelle (kuulumisen kokemus ja asioihin vaikuttaminen). Viranomaiset vastauksissaan liittivät asumisen perustarpeisiin, sillä se lisää asiakkaan hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta. Oma koti nähtiinkin tärkeimpänä asiana osallisuuden vahvistamisessa.

Koska opinnäytetyömme on tutkimuksellinen kehittämistyö, kysyimme haastateltavilta heidän näkemystään tuetun vapautumispolun toimivuudesta sekä kehittämisehdotuksia. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että ViaDian tuottama tuettu vapautumispolku sellaisenaan toimii hyvin ja vastaa tarpeisiin Kuopion alueella. Haastateltavat korostavatkin sitä, että se toimii hyvin Kuopion alueella, mutta samanlaista mallia olisi syytä viedä myös laajemmalle. Jos vanki vapautuu muualle kuin Kuopion alueelle, miten tuen rakentumiselle käy?

”Mutta vaikeehan siihen on löytää mitään kielteisiääkään tekijöitä, tuetusta vapautumispolusta. Se on aina tärkeä, se niinkun, että mahdollisimman tarkkaan kuullaan sen ihmisen tarpeet.”

– Arja Rantanen-Popov, apulaisjohtaja

Vaikka haastateltavat olivat yhtä mieltä ViaDian tuottaman tuetun vapautumispolun mallin toimivuudesta, nousi useammasta haastattelusta esiin myös toive niin kutsutusta neutraalista toimijasta, joka toteuttaisi samanlaista tukea vapautuville vangeille. Kristillisuus toimii vahvana perustana ViaDian toiminnalle sen ollessa vapaakirkko ja haastatteluista nousi esiin kokemukset, joissa asiakas ei ole lähtenyt tuetulla vapautumispolulle sen vuoksi, että sitä toteuttaa kristillinen yhteisö. Nähtiin, että tarve niin kutsutulle neutraalille toimijalle olisi, että myös asiakkaat, jotka eivät halua tulla liitettyksi kristilliseen yhteisöön, pääsisivät samanlaisen tuen piiriin.

Kristillisuus kuitenkin nähtiin myös ViaDian toiminnan voimavarana. Moni haastateltavista toi esille sen, että mahdollisesti juuri kristillisuus ja lähimmäisen rakkaus ovat syyt ViaDian toteuttaman tuetun vapautumispolun takana ja se nähtiin hyvänä asiana. Haastatteluista nousi esiin myös ajatuksia siitä, ettei ViaDian arkitoiminnoissa kristillisuus näy niin vahvasti ja uskontoa ei kenellekään ”tuputeta”.

”Minusta tuntuu, että tässä on just tämä hengenpalo lähimmäisen rakkaudesta ja siitä, että halutaan tehdä tällainen työ sen oman hengellisen kutsumuksen kautta. Minusta tuntuu että se tekkee tästä just sen mitä se on.”

– Päivi Vanninen, asukaspalvelupäällikkö, Niiralan kulma

6.4 Aineiston yhteenveto

Viranomaisten ja asiakkaiden haastatteluissa käytettiin erilaista haastattelurunkoa ja kysyttiin osaltaan eri asioita, sillä tällä tavoin saimme laajemman kuvan tuetusta vapautumispolusta ja haastateltavien näkemyksistä siihen. Molemmat haastattelurungot rakennettiin opinnäytetyömme teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Haastattelun vastauksista kävi ilmi yhtäläisyyksiä tuettua vapautumispolkua kohtaan ja tärkeintä kaikissa havainnoissa oli, että haastateltavat kokivat tuetun vapautumispolun hyvänä ja toimivana kokonaisuutena.

Asteittaista vapautumista ja tuen merkitystä jokaisessa vaiheessa korostettiin. Tärkeimpänä nähtiin tuen oikea aikaisuus, vaikka muuten asiakkaiden ja viranomaisten haastatteluvastauksissa tuen tärkeys ja muodot nähtiin hieman eri tavoin. Viranomaisten haastatteluvastauksista kävi ilmi, että tukea vankeuden alkuaikana ja aina vapautumiseen saakka tarjotaan niin paljon, kuin se on mahdollista. Osa asiakkaista kuitenkin koki jääneensä ilman tukea erityisesti vankeuden alkuaikana. Onkin huomioitava, että osa asiakkaista, jotka kokivat jääneensä ilman tukea, myönsivät oman asenteensa vaikuttaneen tuen vastaanottamiseen. Viranomaisten haastatteluiden vastauksissa korostettiin asiakkaan omaa motivaatiota ja halua tukea kohtaan. Tämä nähtiin myös yhtenä edellytyksenä tuetun vapautumispolun aloittamiselle.

Sekä asiakkaiden että viranomaisten haastatteluissa asunnon järjestymisen jo ennen varsinaista siviilin siirtymistä nähtiin merkittävimpänä tekijänä tuetun vapautumispolun onnistumisessa. Asunnon olemassa olo vapautumisen hetkellä vaikutti vahvasti osallisuuteen ja erityisesti perustarpeiden täyttymiseen. Viranomaiset ja asiakkaat olivat yhtä mieltä siitä, että perustarpeiden täyttyminen mahdollisti myös muut osallisuuden tasot: kuulumisen kokemuksen ja vaikuttamisen yhteisössä.

Vaikka haastatteluissa emme kysyneet suoraan asiakkaiden tai viranomaisten näkemyksiä kristillisyyden merkityksestä tuetussa vapautumispolussa, tuki kristillisyyden esiin jokaisessa haastattelussa. Asiakkailla itsellään oli ollut ennakkoluuloja ViaDian kristillisyyttä kohtaan ennen tuetun vapautumispolun alkua, mutta ennakkoluulot olivat hälvenneet sen myötä, kun asiakkaille oli tullut kokemus siitä, ettei kristillisyyttä tuputeta vaan jokainen voi olla oma itsensä ViaDian toiminnoissa. Viranomaiset pohtivat, voiko kristillisyyden olla esteenä tuetulle vapautumispolulle osallistumiseen ja olisiko neutraalille toimijalle tarvetta. Kyseinen ajatus ei kuitenkaan noussut esiin asiakkaiden haastatteluissa.

ViaDian toteuttama tuettu vapautumispolku nähdään mahdollisuutena ja mahdollisuus annetaan kaikille, jotka sen ovat valmiita ottamaan vastaan. Kuten yllä on jo mainittu, kaikki olivat yhtä mieltä tuetun vapautumispolun toimivuudesta. Tuettu vapautumispolku nähtiin mahdollisuutena päihteettömmään, rikoksettomaan elämään ja rikollisen ajattelutavan muuttumiseen. Yhteistyön toimivuutta eri organisaatioiden välillä korostettiin tuetun vapautumispolun onnistumisen kannalta. Kehittämisehdotuksia kysyttäessä useissa haastatteluissa nähtiin, että miksi hyvää olisi tarpeen lähteä muuttamaan. Viranomaiset toivoivat yhteistyön määrällistä lisäämistä, sillä silloin pystyttäisiin vaikuttamaan entistä paremmin tuen onnistumiseen ja yksilöllisyyteen. Kaikki haastateltavat asiakkaat kokivat tuetun vapautumispolun toimivana ja mahdollisuutena muutokseen.

6.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Kyseessä ollessa tutkimus, jossa tutkitaan ihmisiä, joudutaan eettisten kysymysten eteen jokaisessa tutkimuksen vaiheessa. Tarkkoja sääntöjä tai ohjeita ei ole olemassa siitä, millaisia eettisiä kysymyksiä tutkimuksen edetessä voi tulla vastaan, mutta joitakin yleisiä normeja ja tutkimuksen päävaiheisiin liittyviä seikkoja on käsitelty. Tärkeimpinä eettisinä periaatteina ihmistieteissä pidetään suostumusta, joka perustuu informointiin, luottamuksellisuutta, seurauksia ja yksityisyyttä. (Hirsjärvi ja Hurme 2014, 19.) Tutkimuksessamme vaitiolovelvollisuus oli ensisijaisen tärkeää, eikä haastateltavien asiakkaiden henkilöllisyys tullut kuin meidän ja ViaDia Pohjois-Savo ry:n Pekka Matilaisen tietoon. Haastateltavat asiantuntijat esiintyivät haastatteluissa omalla nimellään ja tittelillään. Kaikilta haastateltavilta viranomaisilta kysyttiin suullinen suostumus asiaan haastattelun yhteydessä.

Tutkimustuloksia raportoidessa huomioimme haastateltavien tunnistamattomuuden, sillä kysyttäessä esimerkiksi tulevaisuuden suunnitelmia tai toiveita vankeusrangaistuksen jälkeisestä ajasta, olivat vastaukset niin yksityiskohtaisia, että haastateltavat asiakkaat voitaisiin niistä tunnistaa. Tällä tavoin asiakkaat tuntevat viranomaisetkaan eivät voi tunnistaa heitä haastatteluista tai käyttämistämme sitaatteista raportoinnin tukena. Haastateltavien asiakkaiden henkilöllisyyden salataksemme emme myöskään ole maininneet tuomioiden pituuksia tai syitä.

Lopulta suunnitellusta 15 haastattelusta 14 haastattelua toteutui. Mielestämme asiakashaastatteluita olisi voinut olla enemmänkin saadaksemme paremmin selville asiakkaiden näkemyksiä tuetusta vapautumispolusta sekä siitä, parantaako se osallisuutta yhteiskunnassa. Viranomaishaastatteluissa saavutimme saturaatiopisteen kaikkien haastatteluiden jälkeen. Vaikka olisimme haastatelleet lisää viranomaisia, emme olisi saaneet lisää oleellista tietoa tuetusta vapautumispolusta. Hirsjärvi ja Hurme (2001, 60) ovat määritelleet saturaatiopisteen olevan se piste, kun uudet haastattelut eivät anna enää olennaista tietoa haastatteluun.

Meille oli selvää koko tutkimuksen ajan oma eettinen ja ammatillinen toiminta. Tämä näkyi erityisesti vaitiolovelvollisuuden kunnioittamisena sekä haastatteluaineistojen käsittelyn tarkkuudessa. Otimme myös haastateltavat ja heidän tilanteensa huomioon muun muassa varmistamalla, että heille sopi haastatteluiden nauhoittaminen tai kaikki me kolme olimme paikalla haastattelemassa. Meillä oli tutkimuslupa ennen asiakashaastatteluiden aloittamista ja kaikki haastateltavat saivat tiedon siitä, missä haastatteluista saatua aineistoa tullaan käyttämään.

Raportoidessamme tuloksia otimme erityisesti huomioon, ettei haastateltavien henkilöllisyys paljastu ja että olemme analysoineet aineistoa sitä kunnioittaen. Haastatteluja tehdessä olimme nimenomaan opiskelijoiden ja opinnäytetyöntekijöiden roolissa. Huolehdimme, että haastateltavat ymmärsivät tämän, vaikka viranomaiset tai asiakkaat saattoivat olla tuttuja jonkun meidän työmme kautta. Vankilan henkilökunnan kehotuksesta yksi haastatteluista suoritettiin yhden opinnäytetyön tekijän työaikana työasu päällä, mutta opiskelijan roolia korostaen.

Kun tutkimusta ryhdytään suunnittelemaan, tärkeintä olisi ottaa huomioon tutkittavilta saatu suostumus tutkimukseen. Myös luottamuksellisuuden takaaminen sekä harkinta, voiko tutkimuksesta koitua haittaa kohdehenkilöille on tärkeää ottaa huomioon. Haastattelutilanteessa tulee ottaa huomioon se, kuinka haastattelutilanne vaikuttaa haastateltavaan. (Kvale 1996, 111.) Otimme edellä mainitut asiat huomioon asiakkaiden haastatteluissa, sillä kuten aikaisemmin mainitsimme, voi vankien psykososiaalinen minäkuva olla rikkonainen. Koska pyrimme haastattelutilanteista tekemään mahdollisimman rentoja ja korostimme jokaisen omaehtoisuutta sen suhteen, mitä he haluavat kertoa, ei mielestämme haastattelutilanteet vaikuttaneet negatiivisesti haastateltaviin. Haastateltavat pystyivät luottamuksellisesti kertomaan omia näkemyksiään tuetusta vapautumispolusta.

Litteroinnissa tulee miettiä, kuinka tarkkaan kirjallinen litterointi noudattaa haastateltavien kertomaa. Analyysin aikaan yleiset eettiset kysymykset liittyvät siihen, kuinka syvällisesti ja kriittisesti tutkijat ovat analysoineet aineistoa ja voivatko haastateltavat puuttua siihen, miten heidän lauseitaan on tulkittu. Kun raportoimme haastatteluja, otimme huomioon luottamuksellisuuden sekä seuraukset, joita julkaistulla aineistolla on niin haastateltaville kuin heitä koskeville ryhmille ja instituutioille. (Kvale 1996, 111.)

Haastatteluaineiston luotettavuuteen vaikuttaa sen laatu. Mitä laadukkaampia haastattelut ovat, sitä luotettavampia tuloksia niillä on mahdollisuus saavuttaa. Aineiston laatuun voidaan vaikuttaa hyvällä

haastattelurungolla, hyvällä teknisellä välineistöllä ja haastattelupäiväkirjan pidolla, johon voi merkitä esimerkiksi muistiin sellaisia kysymyksiä tai kysymysmuotoja, jotka ovat tuottaneet haastateltaville vaikeuksia tai ovat olleet erityisen hyviä. (Hirsjärvi ja Hurme 2014, 184.) Emme pitäneet haastattelupäiväkirjaa, sillä emme kokeneet siihen tarvetta. Kävimme keskustellen jokaisen haastattelun jälkeen läpi, mikä haastattelussa toimi ja mikä ei toiminut. Laatua parantaa myös aineiston nopea litterointi (Hirsjärvi ja Hurme 2014, 184).

Luotettavuuden takaamiseksi tutkijoiden tulisi päästä objektiiviseen todellisuuteen ja totuuteen, eli tarkastella asiaa puolueettomalta kannalta. Käsitteet reliabelius ja validius perustuvat tälle ajatukselle. (Hirsjärvi ja Hurme 2014, 186.) Kenelläkään meistä ei ollut aiempaa ennako-oletusta vankien kuntoutuksesta tai vapautumispolun etenemisestä, joten pystyimme objektiivisuuteen asiaa tarkastellessa. Vaikka yksi meistä on työskennellyt Kuopion alueella päihdetyössä ja yksi vartijana Kuopion vankilassa ja osa suorittanut harjoitteluista vankiloissa, ei kenelläkään meillä ollut selkeää käsitystä vapautumisen etenemisestä. Aiemman ennako-oletuksen puuttuessa pystyimme tarkastelemaan saamiamme tuloksia ja tietoa objektiivisesti.

Reliabelius voidaan määritellä niin, että tulos on reliabeli, mikäli tutkittaessa samaa henkilöä kahdesti saadaan molemmilla tutkimuskerroilla sama tulos. Jos kyseessä ovat muuttuvat ominaisuudet – oletuksena, että ihmiselle on ominaista ajassa tapahtuva muutos – on tutkimustuloksiin kohdistuvasta määritelmästä luovuttava. (Hirsjärvi ja Hurme 2014, 186.) Validiudella tarkoitetaan sitä, että onko tutkimuksessa käytettävät menetelmät päteviä ja onko niillä saatu kokonaisuudessaan luotettava tutkimus (Tilastokeskus s.a).

Tutkimuksemme oli reliabeli, sillä toistamalla tutkimuksen, voisimme päästä samaan lopputulokseen. On kuitenkin otettava huomioon, että opinnäytetyömme ja tuetun vapautumispolun mallintaminen olivat osaltaan myös kehittämistöitä, joten jos toistaisimme tutkimuksen esimerkiksi vuoden päästä, voisi tuettu vapautumispolku joiltain osin olla erilainen. Tutkimus voitaisiin kuitenkin toteuttaa samantyyppistä työmenetelmää käyttäen uudelleen. Tutkimusmenetelmämme olivat luotettavia ja saimme tutkimukseemme paikkaansa pitäviä ja luotettavia tuloksia. Tutkimuksemme oli siis myös validi.

Haastattelurungossa ei ollut tarkkaan suunniteltuja lisäkysymyksiä, mutta otimme tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden huomioon muokkaamalla kysymyksistä sellaisia, etteivät ne olleet liian johdattelevia. Äänitimme haastattelut kahdelle eri nauhurille tulosten luotettavuuden varmistamiseksi. Saimme litteroitua haastattelut onnistuneesti, joskin osan litteroinneista jouduimme tekemään kahden kertaan litterointien hävitessä. Meillä oli kuitenkin ääninauhat tallessa, joten saimme litteroinnit tehtyä samalla tavalla uudelleen.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta oli tärkeää, että litteroidessamme haastatteluista ilmaisujen merkitykset eivät muuttuneet. Jätimme kuitenkin ylimääräiset täytesanat pois, sillä näillä ei ollut merkitystä aineistoa analysoidessa. Jokainen meistä litteroi haastattelut, joita oli toteuttamassa joko yksin tai yhdessä muiden kanssa. Tällä tavalla varmistimme litteroinnin johdonmukaisuuden. Pyrimme litte-

roimaan haastattelut mahdollisimman nopeasti haastattelun jälkeen. Pidimme huolen siitä, ettei kukaan ulkopuolinen kuullut haastatteluista ja tuhosimme haastatteluiden ääninauhat sekä mahdolliset muistiinpanot heti tulosten valmistuttua.

Pyrimme siihen, ettemme antaneet omien näkemystemme vaikuttaa haastattelutilanteissa, aineistoa analysoidessa tai tutkimustuloksia raportoidessa. Tämä oli välillä haastavaa, sillä osalla meistä oli työhistoriaa asiakkaiden tai tuetussa vapautumispolussa mukana olevien organisaatioiden kanssa. Erityisen tarkkana meidän piti olla, ettemme tehneet omia johtopäätöksiä tai oletuksia asioista, joita ei sanottu ääneen haastattelussa. Tutkimuksen luotettavuutta lisäsi se, että haastateltavat – niin asiakkaat kuin viranomaiset – olivat kaikki osaltaan asiantuntijoita, mitä tuettuun vapautumispolkuun tai osallisuuteen tulee. Viranomaiset, jotka ovat mukana jossakin organisaatiossa toteuttamassa tuettua vapautumispolkua ja asiakkaat, jotka olivat mukana jossakin tuetun vapautumispolun vaiheessa, olivat asiantuntijoita kertomaan tuetun vapautumispolun sisällöstä ja toimivuudesta. Heidän asiantuntijuuteensa näkyi siinä, että heillä oli jokaisella omat henkilökohtaiset kokemukset tuetussa vapautumispolussa mukana olemisesta.

Meidän kolmen luoma ryhmä loi luotettavuutta tutkimukselle, sillä ryhmän avulla saimme haastatteluihin, aineiston analyysiin ja tutkimustulosten raportointiin kolme eri näkökulmaa. Näin kenenkään yksittäinen näkökulma ei päässyt heikentämään edellä mainittuja asioita. Samalla ryhmänä tehty opinäytetyö oli haaste, sillä erityisesti aineistoa analysoidessa oli huomioita se, että ryhmässä keskustellut ja tehdyt omat johtopäätökset ”rivien välistä” eivät vaikuttaneet tutkimustuloksiin. Täydensimme ja tarkastelimme tutkimustuloksia kuitenkin usein, niin että kaikki oleellinen ja vain aineistossa oleva tieto tuli otettua huomioon. Tutkimuksen luotettavuuden todentamiseksi olemme lisänneet suoria si-
taatteja haastatteluista tutkimustuloksiin.

7 POHDINTA

Kokonaisuudessaan opinnäytetyömme teko prosessi eteni sujuvasti, vaikka kolmen tekijän aikataulujen yhteen sovittaminen oli välillä hankalaa. Yhteistyömme kuitenkin toimi loistavasti ja teki opinnäytetyön tekemisestä haastavaa, mutta antoisaa. Onnistuimme työssämme vastaamaan toimeksiantajan tarpeisiin: kuvaamaan tuettu vapautumispolku, raportoimaan asiakkaiden ja viranomaisten näkemykset ja kehittämisehdotukset tuettuun vapautumispolkuun. Saimme vastaukset molempiin tutkimuskysymyksiimme ja pystyimme raportoimaan tuetun vapautumispolun vaiheet ja merkityksen asiakkaiden osallisuuteen yhteiskunnassa.

Aloittaessamme tekemään opinnäytetyötämme emme osanneet odottaa, kuinka tarpeelliseksi tekemämme työ lopulta tuli. Tuetun vapautumispolun kuvauksen tarpeellisuuden ymmärsimme ensimmäisessä käydyssä palaverissa opinnäytetyön toimeksiantajan ja yhteistyökumppaneiden kanssa, joten mielekkäys opinnäytetyön aloittamiseen oli suuri. Pekka Matilaisen siirryttyä Ympäristöministeriön tehtäviin ja erilaisiin hankkeisiin opinnäytetyötämme on mainostettu muun muassa Ympäristöministeriössä sekä Rikosseuraamuslaitoksen hallinnossa. Tekemämme kuvaus tuetusta vapautumispolusta on saanut kiinnostusta ja sitä halutaan käyttää apuna muun muassa uusien kuntoutusohjelmien laatimisessa Rikosseuraamuslaitoksessa. Opinnäytetyömme aiheuttama kiinnostus sekä ulkopuoliset odotukset on osaltaan aiheuttanut painetta tehdä raportista hyvä.

Toimeksiantajamme voi hyödyntää opinnäytetyötämme kehittäessään tuettua vapautumispolkua ja siihen kuuluvia tukimuotoja. Opinnäytetyöstämme tehdyn oppaan avulla tuettua vapautumispolkua voidaan laajentaa myös muualle Suomeen. Tehdystä kuvauksesta ja eri yhteistyökumppaneiden esittelystä voidaan ottaa mallia, mikäli tuettua vapautumispolkua lähdetään toteuttamaan muualla.

Oppimisemme tavoitteet olivat oppia tekemään kvalitatiivinen tutkimus sekä sisällön analyysi huolellisesti. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi luimme paljon teorian tietoa sekä aiempia tutkimuksia ymmärtääksemme paremmin kvalitatiivisen tutkimuksen ja sisällön analyysin. Lisäksi halusimme syventää tietojamme vankien kanssa tehtävästä työstä Suomessa sekä laajentaa näkemyksiämme erilaista tukitoimista, jotka vaikuttavat asiakkaan osallisuuteen yhteiskunnassa ja yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi palaamiseen. Opinnäytetyömme teko prosessin aikana opimme nämä asiat ja voimme tulevaisuudessa hyödyntää saamiamme tietoja eri tukimuodoista työelämässä. Työn tekeminen vaati pitkäjänteisyyttä, joustavuutta, paineen sietokykyä sekä nopeaa reagoitua muuttuviin tilanteisiin.

Erityisesti asiakashaastatteluissa olimme tyytyväisiä puolistukturoidun haastattelun käyttöön. Apukysymysten avulla asiakkaat kertoivat näkemyksiään laajemmin, eivätkä vastaukset jääneet vain "kyllä" tai "ei" tasolle. Mikäli olisimme käyttäneet kirjallista lomakekyselyä asiakkaiden kanssa, emme välttämättä olisi saaneet tarpeeksi laajoja vastauksia kysymyksiimme. Viranomaisten haastattelujen yhteydessä saimme kysymyksiimme niin laajoja vastauksia, että joissakin tapauksissa jouduimme pyytämään haastateltavia pysymään aiheessa. Vastaukset olivat paikoittain laajoja ja ohi aiheen. Olemme kuitenkin tyytyväisiä valitsemaamme tutkimus- ja haastattelumenetelmään.

Kuten jo yllä on jo mainittu, oli opinnäytetyön tekeminen ryhmänä haastavaa, mutta antoisaa. Haasteensa opinnäytetyön tekemiseen toi erityisesti muuttuvat elämäntilanteet sekä aikataulujen yhteensovittaminen. Aikataulullisten vaikeuksien vuoksi yksi meistä hoiti kaiken yhteydenpidon viranomaisiin ja haastateltaviin. Pystyimme jakamaan ryhmässä tehtäviä muun muassa litteroinnin ja haastattelujen tekemisen suhteen sekä teorian tiedon etsimisen suhteen. Tämä helpotti jokaisen työtä. Erityisen aikaa vievää oli teorian tiedon etsiminen sekä teoreettisen viitekehityksen luominen työllemme. Myös aineistojen suhteellisen suuri määrä vaikutti työn raskauteen: litterointia sekä läpi käytävää aineistoa oli paljon. Koska jaoin teorian tiedon lukemisen ja kirjoittamisen osiin, kaikki eivät saaneet yhtä syvällistä käsitystä jokaisesta käsitteestä tai käytetystä teoriasta. Kaikki olivat kuitenkin motivoituneita ja kiinnostuneita tekemään työstä hyvän, ja vaikka ulkopuolelta tulevat odotukset asettivat paineita työn tekemiselle, toi se siihen myös lisää motivaatiota.

Suunnittelemaamme aikataulu opinnäytetyön tekemiselle ei pitänyt ja työn loppuun saattamiseksi tuli kiire. Lisäksi työn tekemisessä oli muutoksia, joihin emme voineet vaikuttaa. Esimerkiksi Pekka Matilaisen siirtyminen eri työtehtäviin ja ennalta sovittujen viranomaisten haastattelujen peruuntuminen olivat seikkoja, jotka osaltaan toivat haasteita opinnäytetyön loppuun saattamiseksi. Välillä oli tilanteita, jolloin kaikki meistä eivät olleet tietoisia missä vaiheessa työn tekemistä olimme, jokainen kuitenkin panosti työn tekemiseen yhtä paljon ja työmäärä tekemisen suhteen jakautui tasaisesti. Tutkimuksesta tulleet kustannukset tulivat työn tulostamisesta sekä haastattelupaikkoihin liikkumisesta.

Jatko työnä opinnäytetyöllemme voisi olla tuetun vapautumispolun vaikuttavuuden arviointi asiakkaan osallisuuteen yhteiskunnassa tai tuetun vapautumispolun kehittäminen laajemmalle ja kansalliseksi toiminnaksi. Kokemukset Kuopion alueella tuetusta vapautumispolusta ovat hyvät, joten sitä voitaisiin edelleen kehittää sopivaksi myös muualle Suomeen. Olisi myös mielenkiintoista tietää, millä tavoin tuettu vapautumispolku on vaikuttanut uusintarikollisuuteen: onko se vähentänyt uusintarikollisuutta merkittävästi?

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

GRANFELT, Riitta 2007. Vankilasta vapauteen, kotiin, yhteiskuntaan. Teoksessa: SUNIKKA, Sanna, SEPPÄLÄ, Ullamaija ja GRANFELT, Riitta. Asunnottomuuskirja. Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA. Heikki Waris –instituutti. Helsinki: Yliopistopaino, 102–111.

HAAPASALO, Jaana 2008. Kriminaalipsykologia. Jyväskylä: PS-Kustannus.

HARTONEVA, Anne, MOHELL, Ulla, PAJUOJA, Juha ja VARTIA, Matti 2015. Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus. Helsinki: Tietosanoma.

HIRSJÄRVI, Sirkka ja HURME, Helena 2014. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Tallinna: Gaudeamus.

HYPÉN, Kimmo 2015. Vankeusajan suunnittelu ja yhdyskuntaseuraamukset [Verkojulkaisu]. Porttivapauteen. [Viitattu 2015-11-17.] Saatavissa: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2463/vankeusajan_suunnittelu_ja_yhdyskuntaseuraamukset

JELLI 2016. Osallisuus. [Verkkosivu]. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. [Viitattu 2016-11-23.] Saatavissa: <http://www.jelli.fi/osallisuus/osallisuusaineistoa/osallisuus-sanasto/>

JUSELIUS, Mia 2015. Vapautumassa vailla asuntoa? [Verkojulkaisu]. Porttivapauteen. [Viitattu 2016-10-28] Saatavissa: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2484/vapautumassa_vailla_asuntoa

JULKUNEN, Tomi 2016-09-21. Rikosseuraamuskeskimies. [Haastattelu]. Kuopio: Rikosseuraamuslaitos, Kuopion vapauttamisyksikkö.

JURVANEN, Anita 2016-09-13. Kuntouttavan työtoiminnanohjaaja. [Haastattelu]. Kuopio. Kuopion kaupunki. Työllistämispalvelut.

KANANOJA, Aulikki, LÄHTEINEN, Martti ja MARJAMÄKI, Pirjo 2010. Vankien sosiaalinen asema ja sosiaalityö. Sosiaalityön käsikirja. 251—261. Tallinna: Tietosanoma Oy.

KIVIVUORI, Janne. 2008. Rikollisuuden syyt. Helsinki: Nemo.

KEMPPAINEN, Erkki 2007. Kuntoutuksen tavoitteet, keinot ja oikeusluonne. Teoksessa: KARJALAINEN, Vappu ja VILKKUMAA, Ilpo (Toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy. 71—79.

KETOLAINEN, Eveliina, KUUSIO, Kati ja MUSTONEN, Elina. 2008. Päihde- ja rikoskierteestä takaisin yhteiskuntaan vertaistukiperiaatteella: Tutkimus KRIS-yhdistyksistä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

KETTUNEN, Reetta, KÄHÄRI-WIIK, Kaija, VUORI-KEMILÄ, Anne ja IHALAINEN, Jarmo 2009. Kuntoutuksen mahdollisuudet. Helsinki: WSOYpro Oy

KOISTINEN, Jouko 2016-10-26. Kuopion Vankila. Kristillinen kuntoutusosasto [sähköpostiviesti]. Vastaanottaja Jessika Koivisto.

KUNTOOUTUSPORTTI 2013. Räätelöity kuntoutusohjelma auttoi päihdeongelmaisia vankeja vapautteen [verkkajulkaisu]. Kuntoutussäätiö. [Viitattu 2016-01-12.] Saatavissa: <http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/ajankohtaista/?id=662&area=4>

KUNTOOUTUSPORTTI 2016. Sosiaalinen kuntoutus. [Verkkosivut.] Kuntoutussäätiö. [Viitattu 2016-11-16.] Saatavissa: <https://kuntoutusportti.fi/kuntoutujalle/kuntoutuksen-jaottelut/sosiaalinen-kuntoutus/>

KVALEN, Steinar 1996. InterViews. An introduction to qualitative research interviewing. London: Sage.

KYNGÄS, Margit 2000. Vankeus miehen elämänsä. Tutkimus nuorena rikoksentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Rovaniemi. Lapin yliopisto. Väitöskirja.

LAHTELA, Leila 2015. "Se on vähä miten rehellinen pystyy oleen itelleen" Rangaistussuunnitelman merkitys kokonaiskuntoutuksessa tarkasteltuna vangin näkökulmasta käsin. Helsingin yliopisto. Teologinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. [Viitattu 2016-10-28.] Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/157536/LahtelaLeilaProGradu.pdf?sequence=2>

LAKI JULKISESTA TYÖVOIMA- JA YRITYSPALVELUSTA 916/2012. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2015-11-06.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120916>

LIUKKO, Eeva 2006. Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. [Verkkajulkaisu] SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 9/2006. [Viitattu 2016-03-06.] Saatavissa: http://www.socca.fi/files/78/Kuntouttavaa_sosiaalityota_paikantamassa.pdf

MOHELL, Ulla ja PAJUOJA, Jussi 2006. Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tallinna: Tietosanoma Oy.

NYTYI 2015. Elämäntalvi. [Verkkosivu]. Nytyi ry. [Viitattu 2016-01-15.] Saatavissa: <https://www.nytyi.fi/tietoa/elamanhallinta/>

OPETUSHALLITUS S.a. SWOT-analyysi. [Verkkosivu] Opetushallitus. [Viitattu 2015-11-17.] Saatavissa: http://www.oph.fi/saadokset_ ja_ohjeet/laadunhallinnan_tuki/wbl-toi/menetelmia_ ja_tyovalineita/swot-analyysi

OPETUSMINISTERIÖ 2008. Vankien ammatillisen koulutuksen kehittämisen toimenpidesuunnitelma. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:27 [Verkojulkaisu]. Opetusministeriö. [Viitattu 2016-11-23.] Saatavissa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/tr27.pdf?lang=fi>

ORANEN, Mikko 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Helsinki: Multiprint.

PORTTI VAPAUTEEN 2016. Päihde- ja mielenterveysongelmien suhde oppimiseen. [Verkkosivu] Portti vapauteen. [Viitattu 2016-01-15.] Saatavissa: http://www.porttivapauteen.fi/ammattilaiset/op-paat_ ja_kasikirjat/oppimisvaikeuksista_vapaaksi_-kasikirja/paihde-_ja_mielenterveysongelmien_suhde_oppimiseen

PORTTI VAPAUTEEN 2013. Vapautuvien vankien asemaa tulee kohentaa [Artikkeli] Portti vapauteen. [Viitattu 2016-09-14.] Saatavissa: http://www.porttivapauteen.fi/ajankohtaista/2973/oikeusministeri_henriksson_vapautuvien_vankien_asemaa_tulee_kohentaa

PORTTI VAPAUTEEN 2011. Vankiilasta vapautuvien jälkihuolto [Artikkeli]. Portti vapauteen. [Viitattu 2016-10-28.] Saatavissa: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2513/vankilasta_vapautuvien_jalkihuolto

PURSIAINEN, Sirpa 2011. Lähihoitajana yhteiskunnassa. Helsinki: Edita Prima Oy.

RANTANEN-POPOV, Arja 2016-09-27. Apulaisjohtaja. [Haastattelu.] Kuopio: Rikosseuraamuslaitos, Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimisto.

RIKOSSEURAAMUSLAITOS 2013a. Vangin tukeminen [verkojulkaisu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 2015-11-17.] Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/vangintukeminen.html>

RIKOSSEURAAMUSLAITOS 2013b. Vapautumisen valmistelu [verkojulkaisu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 2016-10-28.] Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vapautuminen/vapautumisenvalmistelu.html>

RIKOSSEURAAMUSLAITOS 2015. Yhdyskuntaseuraamukset [verkojulkaisu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 2016-01-14.] Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset.html>

RIKOSSEURAAMUSLAITOS 2015b. Vankeusrangaistuksen ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanon aloittaminen ja rangaistusajan suunnittelu (dnro 5/004/2015). [verkojulkaisu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 2016-01-14.] Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/vankeusrangaistuksenjasakonmuuntorangaistuksetaytantonpanonaloittaminenjarangaistusajansuunnitteludnro50042015.html>

RIKOSSEURAAMUSLAITOS 2015c. Ehdonalaisen vapauden valvonta [verkkajulkaisu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 2016-01-14.] Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/ehdonalainenvapaus.html>

RIKOSSEURAAMUSLAITOS 2015d. Vankeusrangaistuksen aloitus [verkkajulkaisu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 2016-01-14.] Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangaistuksenaloitus.html>

RIKOSSEURAAMUSLAITOS 2015f. Vankeusrangaistuksen ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanon aloittaminen ja rangaistusajan suunnittelu (dnro 5/004/2015) [verkkajulkaisu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 2016-01-14.] Saatavissa: http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/vankeusrangaistuksenjasakonmuuntorangaistuksen_taytantonpanonaloittaminenja_rangaistusajansuunnitteludnro50042015.html

RIKOSSEURAAMUS 2016. Organisaatio. [verkkosivu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 2016-11-10.] Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>

RIKOSSEURAAMUSLAITOS 2016b. Yhdyskuntaseuraamustoimistot. [verkkosivu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 2016-11-20.] Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajhteystiedot/yhdyskuntaseuraamustoimistot.html>

RIKOSSEURAAMUS 2016c. Kuopion vankila. [verkkosivu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 2016-11-10.] Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajhteystiedot/vankilat/kuopionvankila.html>

RIKOSSEURAAMUS 2016d. Kuopion vankilan vapauttamisyksikkö. [verkkosivu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 2016-11-10.] Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajhteystiedot/vankilat/kuopionvankila/kuopionvankilanavovankilaosastokuva.html>

SAARI, Juho 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Tallinna: Gaudeamus Oy.

SALONEN, KARI 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön [verkkajulkaisu]. Turun ammattikorkeakoulu. [Viitattu 2016-01-15.] Saatavissa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

SOSIAALIHUOLTOLAKI 1301/2014. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-09-30.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN SELVITYKSIÄ 2006:6. Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. [Verkkajulkaisu]. Sosiaali- ja terveysministeriö, Oikeusministeriö ja Suomen kuntaliitto. [Viitattu 2016-06-08.] Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112104/Selv200606.pdf?sequence=1>

STM 2016. Sosiaalityö. Sosiaalinen kuntoutus. [verkkosivut]. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. [Viitattu 2016-09-30.] Saatavissa: <http://stm.fi/sosiaalityo>

TILASTOKESKUS S.A. Teoreettinen viitekehys [verkkosivut]. Virsta, virtual statistics. [Viitattu 2016-01-15.] Saatavissa: <https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/02/03/>

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ 2013. Työkokeilun käytännöt ja säännökset. [Verkkosivut.] Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 2016-10-02.] Saatavissa: http://www.te-palvelut.fi/te/fi/erikoissivut/kaytannot_ja_saannokset/index.html

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ 2016. Työkokeilun käytännöt ja säännökset. [Verkkosivut.] Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 2016-11-17.] Saatavissa: http://www.te-palvelut.fi/te/fi/erikoissivut/kaytannot_ja_saannokset/index.html

TYÖ- JA ELINKEINOPALVELUT 2015. Asiakkaana TE-palveluissa [verkkosivut]. TE-palvelut. [Viitattu 2015-11-06.] Saatavissa: http://www.te-palvelut.fi/te/fi/nain_asiointi_kanssamme/te_palvelut/asiakkaana_tepalveluissa/index.html

TERVEYDEN- JA HYVINVOINNINLAITOS 2015. Kuntouttava työtoiminta [verkkosivut]. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. [Viitattu 2015-11-06.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/kuntouttava-tyotoiminta>

TERVEYDEN- JA HYVINVOINNINLAITOS 2015. Kuntouttava työtoiminnan sisältö [verkkosivut]. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. [Viitattu 2015-11-06.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/kuntouttava-tyotoiminta/kuntouttavan-tyotoiminnan-sisalto>

TERVEYDEN- JA HYVINVOINNINLAITOS 2015. Osallisuus. [verkkosivut]. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 2016-01-15.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

TILASTOKESKUS s.a. Validiteetti [verkkosivut]. Tilastokeskus. [Viitattu 2015-10-04.] Saatavissa: <http://www.stat.fi/meta/kas/validiteetti.html>

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ 2013. Uudet TE-palvelut [verkkosivut]. Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 2015-11-06.] Saatavissa: https://www.tem.fi/tyo/tyovoima-ja_yrityspalvelut/uudet_tepalvelut

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ 2013. Henkilöasiakaspalvelut [verkkosivut]. Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 2015-11-06.] Saatavissa: https://www.tem.fi/tyo/tyovoima-ja_yrityspalvelut/henkilöasiakaspalvelut

VALOKIVI, Heli 2004. Lainrikkojen ääni auttamisjärjestelmissä. Teoksessa: JOKINEN, Arja, HUTTU-NEN, Laura ja KULMALA, Anna. Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 115–116, 129–132.

VALOMERKKI 2015. Vapautumisen jälkeinen vartti määrittää ex-vangin elämän [Artikkeli]. Valo-merkki. [Viitattu 2016-10-28.] Saatavissa: <http://www.valomerkki.fi/aiheet/elama/vapautumisen-jalkeinen-vartti-maaraa-ex-vangin-elaman>

VALTIONEUVOSTON ASETUS VANKEUDESTA 548/2015. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2015-11-17.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150548#Pidm1866880>

VANKEUSLAKI 23.9.2005/767. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2015-05-19.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

VANNINEN, Päivi 2016-09-07. Asukaspalvelupäällikkö. [Haastattelu.] Kuopio: Niiralan Kulma.

VIADIA POHJOIS-SAVO RY. 2015. Järjestöpohjaista sosiaalista kuntoutusta ja kristillistä päihdetyötä Pohjois-Savossa [verkkodokumentti]. ViaDia Pohjois-Savo ry. [Viitattu 2015-05-19.] Saatavissa: <http://www.viadia.fi/pohjois-savo/#>

VIADIA POHJOIS-SAVO RY. 2015. Kriminaali- ja vankilatyö [verkkodokumentti]. ViaDia Pohjois-Savo ry. [Viitattu 2015-05-19.] Saatavissa: <http://www.viadia.fi/pohjois-savo/kriminaali-ja-vankilatyo/>

VIADIA POHJOIS-SAVO RY. 2015. Tuettu asuminen [verkkodokumentti]. ViaDia Pohjois-Savo ry. [Viitattu 2015-10-19.] Saatavissa: <http://www.viadia.fi/pohjois-savo/tukiasuminen/>

LIITE 1: TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Tutkimuslupahakemus

03.06.2016

Haemme tutkimuslupaa opinnäytetyömme haastatteluille Kuopion alueella rangaistustaan suorittaville vangeille. Haastateltavia olisi kolme.

Teemme opinnäytetyötä rangaistusaikana aloitetusta tuetun vapautumisenpolun mallista. Toimeksi-antajana meillä on ViaDia Pohjois-Savo ry. Tutkimuksessa selvitämme Kuopion alueella ViaDian toteuttaman tuetun vapautumisenpolun mallia. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia vaiheita tuettuun vapautumispolkuun kuuluu. Lisäksi tuomme opinnäytetyöllämme näkyväksi sitä työtä, mikä vaikuttaa uusintarikollisuuden kierteen katkaisemiseen ja tuettujen asumispalvelujen esiin tuomiseen. Kuvaamme opinnäytetyössämme tuetun vapautumisenpolun vaiheet sen alkamishetkestä vangin ensimmäiseen siviilipäivään.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Millainen tuetun vapautumisenpolun malli on Kuopion alueella?
2. Mikä on tuetun vapautumisenpolun merkitys asiakkaan osallisuuteen yhteiskunnassa?

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat tuetun vapautumisenpolun läpikäyneet tai jossakin sen vaiheessa olevat vangit sekä asiantuntijat eri organisaatioista, jotka työskentelevät jossakin vaiheessa tuettua vapautumispolkua. Asiantuntijoita on seuraavista organisaatioista: ViaDia Pohjois-Savo ry, Rikosseuraamuslaitos sekä Erityisryhmien asumispalvelujen rekisteri (ERAP).

Toteutamme työmme kvalitatiivisena tutkimuksena, jolloin saamme syvällisempää tietoa kohderyhmän kokemuksista. Kvalitatiivista tutkimusta käyttämällä saamme tietoa tuetusta vapautumisenpolusta asiakas sekä asiantuntija näkökulmasta, ja se auttaa meitä ymmärtämään paremmin esimerkiksi mitä kaikkea tuettu vapautumispolku pitää sisällään. Tutkimuksen avulla teemme oppaan vankien kanssa eri organisaatioissa työskenteleville sekä vangeille oman version.

Tutkimuksessamme huomioidaan henkilötietolaki (523/1999) ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettu laki (621/1999). Tutkittavalta kysytään suostumus ennen haastattelua ja teemme tutkimuksen ilman yksilötietoja. Tietoja käytetään ainoastaan opinnäytetyöhömme ja vain sillä tavoin, ettei ketään haastatelluista vangeista voida tunnistaa. Tietoja käytetään opinnäytetyössämme niin, että ymmärrämme mikä on vangin näkemys tuetusta vapautumisenpolusta ja kuinka sen läpikäyminen on auttanut häntä integroitumaan paremmin yhteiskuntaan. Lisäksi olemme kiinnostuneet siitä, kuinka hän näkee nyt oman osallisuutensa yhteiskunnassa. Tietoja käyttävät ainoastaan opinnäytetyön tekijät Jessika Koivisto, Susanna Piippo ja Sari Risku. Haastattelujen jälkeen litteroimme aineiston ja hävitämme haastattelujen ääninauhat. Haastateltavien henkilöllisyys ei tule missään vaiheessa muiden tietoon vaan käytämme heistä nimimerkkejä, esimerkiksi H1, H2 jne.

Tutkimustiedot analysoimme aineistolähtöistä sisällönanalyysia käyttäen. Aineistolähtöisellä analyysilla toteutettu sisällönanalyysi painottuu aineistoon ja sen tulkintaan, ei aikaisempiin teorioihin. Aineistolähtöisessä analyysissa pääpaino on aineistolla ja teoriaan rakennetaan aineisto lähtökohtana. Sisällönanalyysin avulla aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä tiivistäen. Sen avulla pyritään luomaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, jonka avulla kytketään tulokset laajempaan kontekstiin ja muihin tuloksiin, jotka koskevat aihetta.

Opinnäytetyön tekeminen on aloitettu keväällä 2015, jolloin esittelimme ideapaperin. Syksyn 2015 aikana työstimme työsuunnitelmaa ja haastattelurunkoja, jotka esittelimme alkuvuodesta 2016. Via-Dian työntekijöiden haastattelut tehtiin ja litteroitiin toukokuussa 2016. Loput haastattelut teemme tutkimusluvan saatuaamme kesällä 2016, jolloin kesän aikana litteroimme ja analysoimme saamamme aineiston. Opinnäytetyö on valmis lokakuussa 2016.

Iisalmessa 03.06.2016

Opinnäytetyön tekijöiden puolesta

Sari Risku

Tutkimuksen ohjaaja opinnäytetyössä:

Minna-Kaija Kortelainen, lehtori
minna-kaija.kortelainen@savonia.fi
puh. 044 785 6645

Oppilaitostiedot:

Savonia Ammattikorkeakoulu, Iisalmen kampus
Haukisaarentie 2, 74130 Iisalmi
puh. 017 255 6000

Toimeksiantajan yhteystiedot:

Pekka Matilainen, toiminnanjohtaja, ViaDia Pohjois-Savo ry
pekka.matilainen@viadia.fi
puh. 044 355 6125

Rikosseuraamuslaitoksen yhdyshenkilö:

Miika Kaskinen, Kehityspäällikkö, Rikosseuraamuslaitos, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue
miika.kaskinen@om.fi
puh. 029 56 87023 / 050 3300 137

Tutkimuksen tekijät yhteystietoineen:

Jessika Koivisto, sosionomiopiskelija, Savonia Ammattikorkeakoulu, Iisalmen kampus
jessika.h.koivisto@edu.savonia.fi
puh. 046 562 3571

Susanna Piippo, sosionomiopiskelija, Savonia Ammattikorkeakoulu, Iisalmen kampus
susanna.r.piippo@edu.savonia.fi
puh. 045 848 0885

Sari Risku, sosionomiopiskelija, Savonia Ammattikorkeakoulu, Iisalmen kampus
sari.j.risku@edu.savonia.fi
puh. 040 154 2829

LIITE 2: TUTKIMUSLUPA

Päätös

3.6.2016

33/332/2016

Opiskelijat
Sari Risku
Jessika Koivisto
Susanna Piippo
Savonia-ammattikorkeakoulu

Hakemuksenne 3.6.2016

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Savonia-ammattikorkeakoulun Sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan opinnäytetyötä varten. Tutkielman ohjaa lehtori Minna Kaija-Kortelainen. Opinnäytteen toimiksiantaja on ViaDia Pohjois-Savo ry. Rikosseuraamuslaitoksesta yhdyshenkilönä toimii kehityspäällikkö Miika Kaskinen.

Tutkimuksen aihe ja tavoite

Rangaistusaikainen tuettu vapautumispolku

Opinnäytetyön tavoitteena on kuvata tuettu vapautumispolku siitä hetkestä lähtien, kun vangin vapautumispolkua ryhdytään rakentamaan yhdessä ViaDian ohjaajan kanssa tuomion ollessa vielä voimassa tai ennen uuden tuomion alkua. Kyseisestä kuvauksesta tuotetaan opas kuntatoimijoille, järjestöille sekä vangeille. Siinä kuvataan myös tuetun asumisen prosessi.

Tutkimuksen toteutus

Noin viiden vangin haastattelut Kuopion vankilassa ja Kuopion vapauttamisyksikössä kesällä 2016.

Lupahakemus

Haette lupaa vankien haastatteluihin

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Vankien haastattelut tulee tehdä vankilan johtajan suostumuksella.

Haastateltavien osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen ja haastatteluihin. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmis-

Osoite
Lintulahdenkuja 4
00530 HELSINKI

Puhelin
029 56 88500

Telekopio
029 56 88446

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

2(2)

tuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Rikosseuraamuslaitoksen kautta ei voi tavoitella jo vapautuneita vankeja.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Kuopion vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Opinnäytteestä tulee myös lähettää sähköpostitse tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista opinnäytteen intranet- ja tiivistelmän internet-sivuillaan.

Pauli Nieminen
kehitysjohtaja

Peter Blomster
erikoistutkija

Tiedoksi

Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Kuopion vankilan johtaja

LIITE 3: SUOSTUMUS HAASTATTELUUN

Savonia Ammattikorkeakoulu, Iisalmen kampus
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö / Rangaistusaikaisen tuetun vapautumispolun malli

SUOSTUMUSLOMAKE

Minua on pyydetty osallistumaan yllämainittuun tutkimukseen ja olen saanut tietoa tutkimuksesta sekä mahdollisuuden esittää tutkijoille kysymyksiä.

Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja minulla on mahdollisuus kieltäytyä tutkimuksesta. Ymmärrän, että tiedot käsitellään luottamuksellisesti eivätkä henkilötietoni tule ilmi tutkimuksen missään vaiheessa.

Kuopiossa /

Kuopiossa /

Suostun osallistumaan tutkimukseen:

Suostumuksen vastaanottaja:

Henkilön allekirjoitus

Tutkijan allekirjoitus

Nimenselvennys

Nimenselvennys

LIITE 4: HAASTATTELURUNKO ASIAKKAILLE

HAASTATTELURUNKO ASIAKKAILLE

Esitiedot:

Ikä
Tuomio
Aiemmat tuomiot / kertalaisuus
Koulutus
Työ
Perhe

Päihteet:

Millaista on päihteiden käyttösi?
Millaista se oli ennen vankeutta? Vankeusaikana? Sen jälkeen?
Millaista apua olet siviilissä saanut päihteiden käyttöösi?
Millaista apua olet vankilassa saanut päihteiden käyttöösi?
Millaista apua olet vapautumisen jälkeen saanut päihteiden käyttöösi?

Vankeusaika:

Kerro vankilaan tulostasi
Miten sinua tuettiin vankeuden alkuaikoina?
Kuinka päädyit kuntoutusosastolle?
Millaista kuntoutusta olet saanut vankilassa?
Kuinka koet sen sinua auttaneen?
Minkälaista tukea mielestäsi tarvitsisit lisää?
Miten kulutat aikasi vankilassa? (Opiskelu, työ, yhteyden pito ulkopuolelle, päihteet, toiminnot tms.)
Miten hoidat asioitasi vankilassa?
Miten vankilassaolo on vaikuttanut työ, perhe ja ystävyssuhteisiisi?
Millaisia tulevaisuuden suunnitelmia sinulla oli?
Kuinka olet suunnitellut vapautumistasi? Miten haluaisit elää siviilissä?

Nykyisyys:

Miten elämä lähti sujumaan vapautumisen jälkeen? (Työ, asuminen, perhe, päihteet tms.)
Miten sinua tuettiin silloin?
Miten elämä sujuu nyt?
Millaista tuki on nyt?
Kuinka vankilassa saamasi kuntoutus vaikuttaa nykyelämääsi?

Millainen merkitys vapautumiseesi kuntoutuspolkuun osallistumisella oli?

Osallisuus:

Kuinka koet, että perustarpeesi täyttyvät tällä hetkellä (riittävä toimeentulo, hyvinvointi ja turvallisuus)? Onko perustarpeiden tämän hetkellä täyttymisellä eroa vankeusaikaan?

Koetko kuuluvasi johonkin yhteisöön? Jos kyllä, mihin ja millä tavoin?

Kuinka helposti pystyt toimimaan yhteisössä? Onko sinulla vaikutusmahdollisuuksia kyseisessä yhteisössä?

Asenteet ja ennakkoluulot:

Oletko saanut apua asiointiin eri virastoissa? (Ulkopuolinen tuki, viraston työntekijän tuki)

Millaisia kokemuksia sinulla on eri viranomaistahoista? (TE-toimisto, Kela)

Oletko kokenut ennakkoluuloja eri viranomaistahojen puolelta? Jos olet, niin millaista?

Onko suhtautumisesi muuttunut tuomiosi jälkeen eri viranomaistahoihin? Jos on, niin mite

LIITE 4: HAASTATTELURUNKO ASIAANTUNTIJOILLE

HAASTATTELURUNKO ASIAANTUNTIJOILLE

Esitiedot:

Työpaikka:

Ammattinimike:

Työssä olo aika:

Tuettu vapautumispolku:

Tuettu vapautumispolku?

Mitä missäkin vaiheessa tapahtuu?

Oma rooli:

Missä vaiheessa tuettua vapautumispolkua työskentelet asiakkaiden kanssa?

Mikä on roolisi kyseisessä vaiheessa?

Kuinka tärkeäksi koet oman työsi asiakkaan tuetussa vapautumispolussa? Miksi?

Organisaatio:

Mikä merkitys edustamallasi organisaatiolla on tuetussa vapautumispolussa?

Kuinka hyvin yhteistyö eri organisaatioiden (jotka ovat tuetussa vapautumispolussa mukana) välillä mielestäsi toimii?

Osallisuus:

Kuinka omalla työlläsi parannat asiakkaan osallisuutta yhteiskunnassa?

- Osallisuudella tarkoitamme tässä kohdassa terveyden- ja hyvinvointilaitoksen määritelmää, jonka mukaan osallisuus jaetaan kolmeen eri osa-alueeseen: perustarpeiden täytyminen (riittävä toimeentulo, hyvinvointi ja turvallisuus), kuulumisen kokemus (miten yksilö kokee itsensä yhteisössä) ja toiminen ja vaikuttaminen yhteisössä.

Vaikuttaako tuettu vapautumispolku asiakkaan osallisuuteen yhteiskunnassa?

Kuinka tuettu vapautumispolku tukee asiakkaan integroitumista yhteiskuntaan nivelvaiheessa (vapautumisessa)?

LIITE 5: OPAS

Esipuhe

Tämä opas on tehty niille, jotka työskentelevät jossain tuetun vapautumispolun vaiheessa vankien kanssa sekä viranomaisille vapautumisen polun jälkeiseen työskentelyyn. Oppaasta on helppo seurata, miten tuettu vapautumisen polku on edennyt ja mitä vapautuneen vangin eteen on jo tehty.

Oppaassa olemme pyrkineet saamaan vankien ja heidän kanssaan työskentelevien asiantuntijoiden näkemykset näkyväksi. Tämä opas on toteutettu osana opinnäytetyötämme, jonka teimme Savonia-ammattikorkeakoululle, Iisalmen yksikölle syksyllä 2016.

Kiitos kuuluu kaikille jo vapautuneille tai vapautumispolulla oleville asiakkaille, jotka suostuivat haastatteluun. Haluamme kiittää asiantuntijoita haastatelluista, jotka auttoivat tuetun vapautumispolun vaiheiden määrittelyssä. Kiitos ViaDia Pohjois-Savo ry:n entinen toiminnanjohtaja Pekka Matilainen, asumispuhe- ja Marjaana Hagert, projektipäällikkö Pirjo Böös-Mentu ja vankila- ja kriminaalityön päällikkö Leif Hagert ViaDialta, apulaisjohtaja Arja Rantanen-Popov ja rikosseuraamustyöntekijä Petri Haajanen Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimistolta, rikosseuraamusesimies Tomi Julkunen Kuopion vankilan vapauttamisyksiköstä ja Arviointikeskuksen johtaja Petteri Autio. Kiitos myös asukaspalvelupäällikkö Päivi Vanniselle Niiralan Kulmalta sekä kuntouttavan työtoiminnanohjaaja Anita Jurvaselle Kuopion kaupungilta.

Haluamme kiittää myös opinnäytetyön ohjaajaamme Minna Kaija-Kortelaista kaikesta tuesta ja avusta. Kiitos myös perheillemme kaikesta tuesta prosessin aikana, olette korvaamattomia.

Iisalmissa

Jessika Koivisto, Susanna Piippo ja Sari Risku

”Varhain vankeusaikana aloitettu tuki, ja sitä seuraavan siviilijatkumon varmistaminen, synnyttää polun rikoksettomaan elämään ja muuttaa rikollisen ajattelutavan.”

- Pekka Matilainen

ViaDia

ViaDia Pohjois-Savo ry on vapaakirkon diakoniajärjestö, jonka toimipisteitä on Kuopiossa, Karttulassa, Siilinjärvellä, Varkaudessa ja Suonenjoella. ViaDia Pohjois-Savo Ry:n kattojärjestönä toimii valtakunnallinen ViaDia ry. Siellä tuotetaan järjestöpohjaista sosiaalista kuntoutusta ja kristillistä päihdetyötä sekä vankikuntoutusta. Moniammatillisen tuen turvin ne tarjoavat asiakkaille merkityksellistä verstaistukea ja osallisuuden kokemuksia.

ViaDia Pohjois-Savo ry:ssä kehitetään erilaista työllistävää päivätoimintaa ja työtä tehdään erityisesti rikostaustaisten, pitkäaikaistyöttömien sekä päihdekuntoutujien parissa. Tavoitteena on saada heikoimmassa asemassa yhteiskunnallisesti olevia palaamaan takaisin yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi. Työtä tehdään yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen, kuntien sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon kanssa.

Rikosseuraamuslaitos

Rikosseuraamuslaitos toimii oikeusministeriön alaisuudessa ja on vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoviranomainen. Tavoitteena Rikosseuraamuslaitoksella on omalta osaltaan lisätä yhteiskunnan turvallisuutta ja ehkäistä uusintarikollisuutta. Rikosseuraamuslaitoksella rangaistusaika pyritään suunnittelemaan siten, että tuomittu voi kehittää valmiuksiaan rikoksettomaan elämään. Rikosseuraamuslaitos muodostuu keskushallintoyksiköstä, kolmesta rikosseuraamusalueesta ja täytäntöönpanoyksiköstä. Joka rikosseuraamusalueella on aluekeskuksesta ja arviointikeskuksesta koostuva aluehallinto. Rikosseuraamusalueilla toimii yhdyskuntaseuraamustoimistoja ja vankiloita sekä muita rangaistusten toimeenpanosta vastaavia yksiköitä.

Kuopion vankila

Kuopion vankila on 93-paikkainen suljettu laitos miesvangeille, jonka yhteydessä toimii 20-paikkainen vapauttamisyksikkö. Suljettu vankila on tarkoitettu pääasiallisesti tutkintavangeille, mutta laitokseen sijoitetaan myös rangaistusvankeja. Kuopion vankilaan vangit tulevat yleisimmin Pohjois-Savon ja Keski-Suomen sekä Pohjois-Karjalan maakuntien alueelta. Suljetussa vankilassa vankien ohjattu toiminta koostuu työtoiminnasta ja opiskelusta. Työtoimintaan kuuluu käsityöalaa valmentavaa työtoimintaa, keittiön aputoita, kiinteistöhoitoa, vankien asunto-osastojen puhtaanapitoa ja siivousta sekä vankikirjaston töitä. Vankien on myös mahdollista suorittaa peruskoulu- ja lukio-opintoja vankilasta käsin muun muassa video-opetuksen kautta sekä osallistua erilaisille kursseille. Kuopion vankilassa työskentelee noin 75 henkilöä, joista suurin osa on valvontatehtävissä. Vankilan tiloissa toimii myös arviointikeskus, jonka tehtävänä on vastata tuomittujen ja vankien sijoittamisesta alueen laitoksiin sekä rangaistusajan suunnittelusta.

Kristillinen kuntoutusosasto

Kuopion vankilassa toimii kristillinen kuntoutusosasto, jota vankila ylläpitää yhdessä ViaDia Pohjois-Savo ry:n kanssa. Kuntoutusosasto on kuusipaikkainen osasto, joka toimii ympäri vuoden. Osasto on osa vangin pidempi aikaista tuettua vapautumispolkua. Siellä käsitellään päihdeasioita, yleistä elämänhallintaa sekä kristillisiä perusarvoja.

Kristillisiä arvoja käsitellään Alfa-kurssin kautta, jossa keskitytään käsittelemään kristillisiä perusarvoja. Päihdeasioiden käsittelystä tällä hetkellä vastaa Päihdepalvelu Hemma, jonka palvelut tulevat ostopalveluna kuntoutusosastolle. Lisäksi kuntoutusosaston perussisältöön kuuluu ELO-kurssi, jossa käsitellään omaa elämää lapsuudesta saakka kipukohtineen sekä pohditaan muun muassa tunteita. Lisäksi kuntoutusosastolla käy vierailuvia puhujia sekä vertaistukihenkilöitä kertomassa tarinaansa.

Kristillinen kuntoutusosasto Kuopion vankilassa on toiminut noin kolme vuotta ja tänä aikana kuntoutusosastolla on ollut noin 50 vankia. Kuntoutusosastolle haetaan hakukaavakkeella Kuopion vankilasta tai muista vankiloista. Kuntoutusosastolle pääsyn kriteerinä on sitoutuminen päihdeettömyyteen sekä myönteinen

asenneituminen kristillisiä arvoja kohtaan. Varsinaista uskon tunnustamista osastolle pääsyyn ei tarvita.

”Myös sellasta hyötyä siitä oli, että opin vankilassa toimimaan paremmin ihmisten kanssa. Pieni ryhmä ja tälleen ja kaikki oli ja osallistui siihen. Itteeni sosiaalisesti vapautti.”

Vapauttamisyksikkö

Kuopion vankilan vapauttamisyksikkö sijaitsee aivan vankilan vieressä. Vapauttamisyksikköön on sijoitettu sekä tuomionsa loppupuolella olevia pitkäaikaisvankeja, että suoraan siviilistä rangaistustaan suorittamaan tulleita vankeja. Vapauttamisyksikkö on osa vapautumisen valmistelua ja asteittaista vapautumista. Vankeilla on mahdollisuus opiskella tai käydä siviilityössä vapauttamisyksikön ulkopuolella. Elämä vapauttamisyksikössä on avoimempaa kuin suljetussa vankilassa.

Kuopion vapauttamisyksikköön voidaan hakea siirtoa mistä tahansa vankilasta, mutta eritoten Kuopion vapauttamisyksikkö palvelee Kuopion seudulle vapautuvia. Vanki tekee siirtoanomuksen, vapauttamisyksikkö antaa asiasta lausunnon ja arviointikeskus tekee sijoitus päätöksen. Yleensä vangilla tulee olla jo valmis suunnitelma, siitä mitä vapauttamisyksikössä tulee tekemään, opiskelu tai työtoiminta. Toisinaan vanki tulee vapauttamisyksikköön vain muutamaksi päiväksi hoitamaan asioitaan siviiliin päin ennen vapautumista, toisinaan voi vanki olla vapauttamisyksikössä useamman vuoden, jos esimerkiksi opiskelee yliopistolla. Vapauttamisyksikössä myös valmistellaan ja laitetaan täytäntöön valvottuja koevapauksia.

Mikäli vanki käy päivätoiminnoissa ViaDialla, voidaan sieltä hoitaa vapautumiseen liittyviä asioita vangin itsensä kanssa. Muutoin sosiaalityö tulee vapauttamisyksikköön yhdyskuntaseuraamustoilta.

Rangaistusajan suunnitelma

Vankeusrangaistuksen alkuvaiheessa vangille laaditaan rangaistusajan suunnitelma, joka laaditaan tavoitteellisesti. Suunnitelmaan kirjataan tavoitteet, joihin rangaistusajana pyritään vaikuttamaan. Tavoitteet liittyvät yleisesti työllistymisen parantamiseen, koulutuksen hankkimiseen, päihdeongelmaan puuttumiseen ja rikosmyönteisten asenteiden vähentämiseen. Rangaistusajan suunnitelmaa

tehdessä voidaan myös ottaa huomioon vangin mahdolliset oppimisvaikeudet, etenkin jos rangaistusajan suunnitelmaan liittyy opiskelua. Tavoitteena vankeusrangaistuksen täytäntöönpanolla on edistää vangin elämänhallintaa, valmiuksia rikoksettomaan elämään sekä sijoittumista yhteiskuntaan. Rangaistusajan suunnitelma sisältää vangin keskeiset tiedot, joita käytetään päätöksiä ja arvioita tehtäessä.

Rangaistusajan suunnitelma vähentää päällekkäistä työtä vangin ja häntä koskevien tietojen siirtyessä vankilasta toiseen. Rangaistusajan suunnittelulla parannetaan vapautteen siirryttäessä yhteistyötä viranomaisien ja muiden yhteistyötahojen kanssa. Rangaistusajan suunnitelma on prosessi, jota tulee tarkentaa ja päivittää säännöllisesti. Rangaistusajan suunnitelmia päivittävät rikosseuraamusesi- miehet, jotka pyrkivät motivoimaan vankia rikoksettomaan elämään. Suunnitelma kattaa koko rangaistusajan mukaan lukien valvotun koevapauden ja ehdonalaisen vapauden.

Tuki vankilassa

Vankeusaikana vangin kanssa tehdään yksilökohtaista työtä. Psykososiaalista työtä ja päihde- ja rikoskeskusteluja tekevät lähinnä psykologit ja erityisohjaajat ja sielunhoitotyötä tekevät pastorit. Vankiloissa toteutetaan erilaisia ohjelmia, kuten viisi keskustelua muutoksesta, joihin on koulutettu omat ohjelmatyöntekijät. Psykososiaalisella työllä pyritään vähentämään sosiaalisia ja psyykkisiä ongelmia vankien ja heidän perheidensä elämässä. Työllä pyritään edistämään mahdollisuuksia selvitä elämässä. Tavoitteena on myös toiminta- ja ajattelutapojen muuttaminen.

”Kaiken avun. Kaikki mahdollinen apu, mä kävin kaikki mahdolliset kurssit. Ha- keuduin ite psykologin juttusille, päihdetyöntekijöille ja kaikkiin tietenkin pääsin puhumaan omista asioistani ja hermot tietenkin oli riekaleina.”

Sosiaalityöntekijät ja erityisohjaajat tukevat ja auttavat siviili- ja vapautumisasi- oissa, kuten toimeentulo- ja asumisasi- oissa, lapsiin liittyvissä asioissa sekä hu- lehtivat sosiaalisen tilanteen valmistelusta vapautumista varten yhteistyössä so- siaali-, asunto- ja työvoimaviranomaisten ja muiden tarvittavien tahojen kanssa.

Kuntoutusohjelmat

Vankiloissa järjestetään erilaisia kuntoutusohjelmia, joiden tavoitteena valmistaa vankia vapautteen, sekä lisätä vangin sosiaalisia taitoja ja arkielämän taitoja. Joi- denkin vankilan toimintojen on tarkoitus auttaa vankia ohjautumaan ammatilli- siin opintoihin tai työelämään. Kuntoutusohjelmien toiminnan tarkoitus on myös tukea päihteettömän ja rikoksettoman elämäntavan omaksumista.

Vapautumisen suunnittelu

Vangin vapautuessa käytännön asiat vievät häneltä paljon aikaa ja energiaa. Tämä voi olla ylivoimainen tehtävä, varsinkin jos vangilla on päihde- ja mielenterveys- ongelmia. Tällöin hän tarvitsee eniten tukea. ViaDian toimintoihin vapautumisen vaiheessa tuleva saa ViaDia tuen asioidensa hoitamiseen. ViaDian tukihenkilö on voinut käydä jo vankilassa tutustumassa vankiin. Jos tukihenkilö on vielä vieras, on konkreettisten asioiden hoitaminen yhdessä hyvä tapa tutustua ja rakentaa luottamuksellista suhdetta. Kuitenkin työskentelyn tukihenkilön kanssa täytyy ra- kentua yhteiseen tekemiseen.

”Ja heille sitä varmuutta, kun ruetaan vapautumaan niin tietään että heille on järjestetty asioita siihen järjestykseen että ihmisen on helppo vapautua sieltä.”

Vankilasta asunnottomana vapautuminen on huono lähtökohta rikoksettomaan elämään ja muutokseen.

Motivaation herättely/ ViaDian vankilatyö

ViaDia tekee Kuopion vankilassa vankien keskuudessa etsivää työtä ja markkinoi- vat mahdollisuutta tuettuun vapautumispolkuun. Tärkeintä on vangin oma kiin- nostus ja motivaatio tukea, muutosta ja rikoksetonta elämää kohtaan. Jokainen tuesta kiinnostunut vanki haastatellaan. Usein vanki tavataan Kuopion vankilan kristillisellä kuntoutusosastolla, jossa työskentelee ViaDian palkattu työntekijä. Usein kristillisellä kuntoutusosastolla aloitetaan vankien motivointikeskustelut sekä tiedottaminen tuetun vapautumispolun mahdollisuudesta.

”Jos niinkun vanki on yhtään vastaanottavainen ja hän on motivoinut tai hänet on saatu motivoitua rikoksettomuuteen, niin kyllä näillä sekä vankilan, että ehdonvalvonnan sekä sitten vaikkapa ViaDian toiminnalla on ihan ratkaseva merkitys ja yksittäisten henkilöiden tapauksissa se on selvästi osoitettavissa.”

”Kaikki on yhtä arvokkaita, ja jos he sen kokevat sisäisesti tässä, niin sit se tulee se kuulumisen kokemus ja osallistumisen kokemus aika vahvasti.”

Tärkeää on, että vanki itse tekee työtä oman elämänsä eteen ja muutoksen aikaan saamiseksi eikä ainoastaan odota valmiita palveluita.

Osallisuus

Osallisuudessa ihmisen tarve kuulua johonkin toteutuu paitsi subjektiivisena kokemuksena myös osallistumisena toimintaan. Syrjäytyminen voidaan siten nähdä osallisuuden vastakohtana. Osallisuuteen kuuluu vaikutusmahdollisuus, mutta myös vastuu.

Osallisuus on välttämätön osa elämänhallintaa. Siihen linkittyy ihmisen henkinen tarve toteuttaa itseään ja näin se voidaan nähdä syrjäytymistä ehkäisevänä tekijänä. Jokaisella on oikeus osallisuuteen ja jokainen on oikeutettu saamaan tietoa häntä koskevista asioista, jokaisella on myös oikeus pystyä vaikuttamaan niihin ilmaisemalla mielipiteensä.

Vastavuoroinen toiminta on edellytys osallisuuden kehittymiseen, joten on merkittävää, että yhteisö huomioi jäsenensä ja vastaavasti jäsenet ovat aktiivisia toimijoita. Osallisuuden kokemus on voimaannuttavaa, ja sen kautta yksilö pääsee osallistujaksi ja vaikuttajaksi yhteiskunnassa. Voimaannuttavana tekijänä osallisuus tukee ja edistää hyvinvointia.

Osallisuus voidaan rakentaa kolmelle osa-alueelle: perustarpeiden täyttymisen, kuulumisen ja toimimisen ulottuvuuksille. Perustarpeet, jotka täytyessään luovat

perustan osallisuudelle, ovat riittävä toimeentulo, hyvinvointi ja turvallisuus. Toinen osa-alue pitää sisällään kuulumisen kokemuksen, sen miten yksilö kokee itsensä yhteisössä. Toimiminen ja vaikuttaminen yhteisössä muodostavat osallisuuden kolmannen osa-alueen. Vajaus jollakin osallisuuden alueella voi tarkoittaa osallisuuden vähentymistä ja riskiä syrjäytymiseen. Syrjäytymisellä tarkoitetaan yhteisöllisen toiminnan ulkopuolelle jäämistä. Yleensä siihen liittyy myös eriarvoisuutta ja sosiaalista, taloudellista ja terveydellistä osattomuutta. Heikoksi koettu elämänlaatu lisää osattomuuden kokemuksia.

Yhteiskunnassamme ansiotyö on merkittävä yhteisölliseen toimintaan osallistumisen muoto. Työ ja ammatti osaltaan määrittelevät ihmisen identiteettiä, asemaa ja paikkaa yhteiskunnassa. Pitkäaikainen palkkatyön ulkopuolelle jääminen voi johtaa sosiaaliseen syrjäytymiseen, jolla on vaikutuksia yksilön hyvinvointiin ja terveyteen. Syrjintää ja ennakkoluuloja elämässään kohtaavat vähemmistöryhmät ovat haavoittuvimpia.

Ammattihenkilöstön suhtautuminen asiakkaaseen tai asiakkaan asiaan on merkityksellinen. Kuntoutus voidaan nähdä onnistuneen osallisuuden näkökulmasta, jos asiakas kokee tullessaan kuulluksi ja ymmärretyksi ja kykenee osallistumaan toiminnan ja palvelujen suunnitteluun ja toteutukseen.

”- - vakuutuksia tuossa keväällä rupesin maksamaan, tuntu jännältä, niinkun mukavalta tuntu maksaa, et pääs, että pääsee yhteiskuntaan takasin. Niinkun vois kuvitella, et laskuja ei oo mukava maksaa, mutta kyllä se minusta oli.”

Toimintakyky

Osallisuuden tunteen puuttuminen voi johtaa yksinäisyyden ja merkityksettömyyden tunteen kokemukseen. Vaikka ihminen näennäisesti kuuluisi johonkin yhteisöön tai ryhmään, voi ryhmä jättää henkilön ulkopuoliseksi syrjimällä yksilöä.

Ihmisen toimintakyky voidaan jakaa sosiaaliseen, psyykkiseen ja fyysiseen osa-alueeseen. Vaikka ihmisen toimintakykyä voidaan tarkastella eri näkökulmista, niin kuitenkin ne kaikki pohjautuvat ihmiseen kokonaisuutena, koska toimintakyvyn heikkeneminen jollakin osa-alueella vaikuttaa useasti myös muihin osa-alueisiin.

Psykososiaalisella toimintakyvyllä yleensä tarkoitetaan kykyä tulla toimeen tavanomaiseen yhteisöelämään liittyvissä tilanteissa. Psykososiaaliseen toimintakykyyn kuuluu taito selviytyä arjesta, huolenpidosta, ratkaista arkipäiväisiä ongelmia, toimia elinympäristössään ja olla vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa.

ViaDian tavoitteena on antaa kaikille asiakkailleen yksilöllistä psykososiaalista tukea. Asiakkaan kanssa tehdään lähiyötä, johon kuuluu kotikäynnit sekä mukana asioiminen eri virastoissa, vertaistuki ja erilaiset toiminnalliset ryhmät ja työtoiminta.

Psykososiaaliseen toimintakykyyn voivat vaikuttaa erilaiset sairaudet. Usein kysymys on psyykkisistä sairauksista, kuten sosiaalisten tilanteiden pelko, masennus tai paniikkihäiriö. Nämä vaikuttavat arjen hallintaan ja sosiaaliseen kanssa käymiseen. Tällaiset erilaiset sairaudet voivat johtaa riskikäyttäytymiseen, joista päihitteiden käyttäminen on yksi yleisimmistä. Erilaiset riippuvuudet, kuten päihderiippuvuus tai peliriippuvuus, vaikuttavat elämänhallintaan, terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin.

Uskonto, hengellisyys ja henkinen maailmankatsomus ovat psyykkisiä itsesäätelyn välineitä ja parhaillaan ne antavat armahdavan tunne- ja ajattelumallin.

71 (75)

”Minusta tuntuu, että tässä on just tämä hengenpalo lähimmäisen rakkaudesta ja siitä, että halutaan tehdä tämmönen työ sen oman hengellisen kutsumuksen kautta. Minusta tuntuu että se tekkee tästä just sen mitä se on.”

Elämän hallinta

Elämänhallinta on hyvällä pohjalla, kun elämän kokee mielekkäänä ja pystyy huolehtimaan itsestään vaikeissakin elämäntilanteissa. Elämänhallinta on tunnetta siitä, että pystyy pitämään elämänsä koossa vaikeissakin tilanteissa, koska elämä ei aina ole hallittavissa. Elämään kuuluu aina vastoinkäymisiä, ongelmia ja pettymyksiä ja ne voivat horjuttaa elämänhallintaa. Elämänhallinta pitää sisällään itse-tuntemuksen ja ymmärryksen siitä, että voi omilla valinnoillaan ja teoillaan muokata elämänsä kulkua. Elämänhallintaan liittyy myös omien rajojen tuntemusta, voimavarojen tunnistamista, ympäristön ja elämän tuntemusta.

Vankeusaikana ja vapautumisen vaiheessa vangin elämänhallintaan pyritään vaikuttamaan erilaisin keinoin. Vankilassa järjestetään elämän hallintaan ja arjen taitoihin liittyviä kursseja. Vangin vapautuessa tuetulle vapautumispolulle ViaDian kautta, näissä asioissa opastetaan ja tarpeen mukaan autetaan myös siviilissä.

Tuettu asuminen

Tuettua asumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat säännöllistä huolenpitoa, toimintakyvyn aktivointia ja ylläpitoa sekä kuntoutusta asuakseen itsenäisesti omassa kodissaan. ViaDia järjestää tuettua asumista Kuopiossa ja Siilinjärvellä. Kuopiossa ViaDia vuokraa noin 20 välivuokra-asuntoa Niiralan kulma Oy:ltä. ViaDia puolestaan vuokraa ne taas eteenpäin. Siilinjärvellä taas tuettu asuminen tapahtuu kahdessa kunnan vuokraamassa rivitalossa, joissa on yhteensä 7 tuki-

asuntoa. Tukiasunto ei ole kenellekään pysyvä asunto, sillä tuen tarpeen vähemiseen, ja itsenäisempään asumiseen pyritään asiakkaan lähtökohdat huomioon ottaen.

Tuettu asuminen ViaDialla on tarkoitettu pitkäaikaisasunnottomille, päihde- ja mielenterveyskuntoutujille sekä vankilasta asunnottomina vapautuville henkilöille. Tuettu asuminen on tärkeä osa vapautuvien vankien kuntoutuspolkua,

sillä asunnottomaksi vapautuminen lisäisi riskiä uusintarikollisuuteen. Tuetun asumisen tavoitteena on tukea asiakkaan itsenäistä selviytymistä. Tähän kuuluu fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn tukemista ohjaamalla asiakas tarkoituksenmukaisesti palveluihin, kuten työtoimintaan tai koulutukseen.

Se, että vapautuvalla vangilla on asunto vapautuessaan, on hyvin tärkeässä asemassa vangin tuetun vapautumispolun onnistumisessa. Tällaisen toiminnan tavoitteena on parantaa asiakkaan elämäntilannetta ja toimintakykyä, joka mahdollisesti johtaisi itsenäiseen asumiseen ja työllistymiseen.

ViaDialla työskentelee tuetun asumisen ohjaaja, jolla on tärkeä rooli aktiivisen tuen antamisessa asumisen sekä jatkopolkujen suunnittelussa. Tukitoimiin kuuluu asiakkaan yksilöllinen elämäntilanteen ja palvelutarpeiden tunnistaminen sekä päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen tukeminen. Mahdolliset päihdehaittatilanteet pyritään selvittämään ohjaamalla asiakas vertaistukiryhmiin, päihde- ja mielenterveyskuntoutukseen tai muuhun tukevaan palveluun. Yhteistyötä tehdään tiiviisti kunnan sosiaaliviranomaisten kanssa.

Asunnon saamiseen on tiettyjä ehtoja, kuten asumisen tuen palvelut, päihde- ja mielenterveyskuntoutus ja niihin sitoutuminen.

”Ihmisille pitää antaa mahdollisuus, muttei ehdoita.”

Työtoiminta

ViaDia järjestää Kuopiossa yhdistys vetoista sosiaalista kuntoutusta, joka on kuntouttavaa päiväkeskus- ja työtoimintaa. Sosiaalisen kuntoutuksen välineitä ovat yksilöllinen psykososiaalinen tuki ja asiakkaan kanssa tehtävä lähityö, kuten kotikäynnit, mukana kulkeminen esimerkiksi virastoissa, ja kasvatuksellinen tuki omien asioiden hoitamiseen, vertaistuki ja erilaiset toiminnalliset ryhmät, työtoiminta, osallistuminen vapaaehtoistoimintaan. Asiakkaalle kuuluvat muut tukitoimet ja palvelut ovat osa sovittua suunnitelmaa.

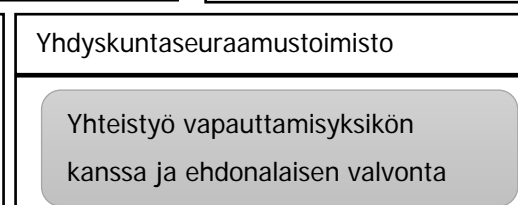
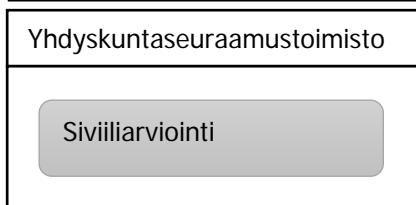
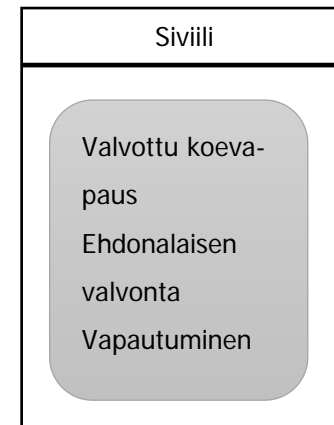
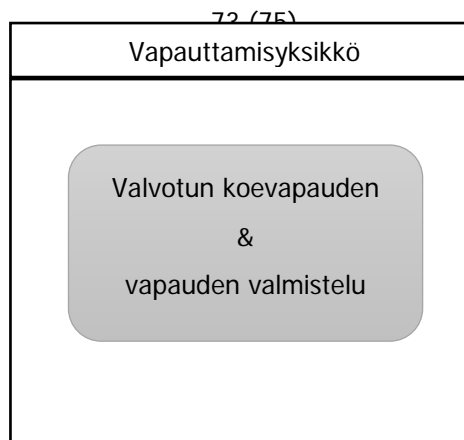
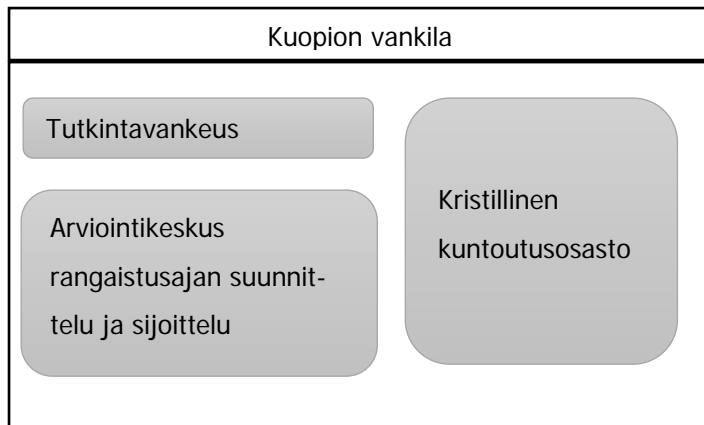

ViaDian työtoiminnassa pyritään vahvistamaan asiakkaan kykyä arkitoiminnasta selviytymiseen. Tavoitteiksi voi määritellä esimerkiksi päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen, koulutuksen tai työhön liittyvät asiat tai ihan vain arkielämän taitojen oppimisen.

Edellytykset polulle:

- Oma motivaatio
- Elämäntilanne
- Suunnittelu ennen vapautumista

Mahdollistaa tuen paremman suunnittelun ja räätälöinnin asiakkaan yksikölliseen elämäntilanteeseen.

VIADIA POHJOIS-SAVO RY

Motivointi, etsivä työ vankilassa, rangaistusajan suunnitteluun osallistuminen

Työtoiminta, tuettu asuminen, palveluohjaus

Oma työntekijä, tukihenkilö, vertaistuki

TUETTU VAPAUTUMISPOLKU

VIADIA POHJOIS-SAVO RY

Oma työntekijä, tukihenkilö, vertaistuki

Siviili

Asunto

Osallisuus

Motivoitunut ystäväpiiri

Mielekästä, päihteetöntä sisältöä elämään

Työpaikka

Yhteiskuntaan kuuluminen

Toimeentulo

Päihteetön, rikokseton elämä

Asiakkaiden näkemyksiä tuetusta vapautumispolusta

Rangaistusaika

Tuomion alkuun enemmän tukea

Lisää sisältöjä ja toimintoja päiviin, erityisesti suljetussa laitoksessa

Tukea ja motivaatiota: erilaiset ryhmät, kristillinen kuntoutusosasto

Asteittainen vapautuminen

Siviili

Ruoka-apu

Tuettu asuminen

Oma asunto ja koti

Osallisuus

Omiin asioihin vaikuttaminen

Yhteiskuntaan kuulumisen tunne

Mielekästä sisältöä päivään

TUETTU VAPAUTUMISPOLKU

Viranomaisten näkemyksiä tuetusta vapautumispolusta

Tukiverkoston olemassa olo siviilissä asiakkaan vapautuessa

Asiakkaan asiat ja sosiaalisen selviytymisen taidot vapautuessa paremmin

MAHDOLLISUUS

Yhteistyö eri organisaatioiden välillä toimii ja on saumatonta

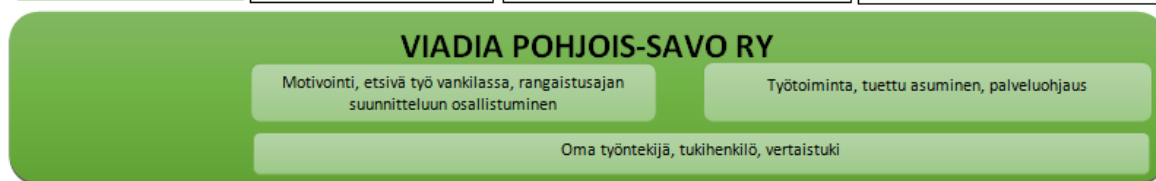
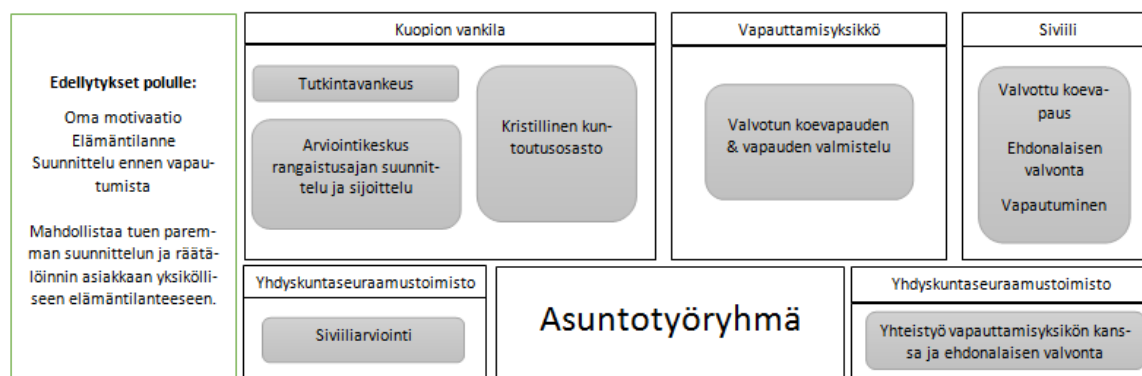
Yhteistyötä organisaatioiden välillä voisi lisätä

Osallisuuden kokeminen tärkeää onnistumisen kannalta

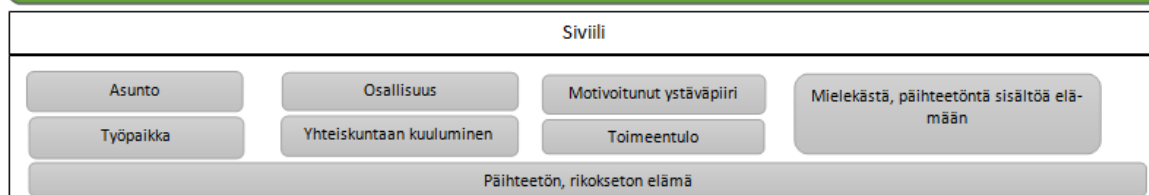
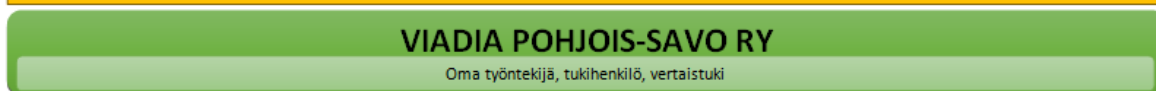
Kristillisuus voimavarana

Uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton järjestö tuottamassa tukea?

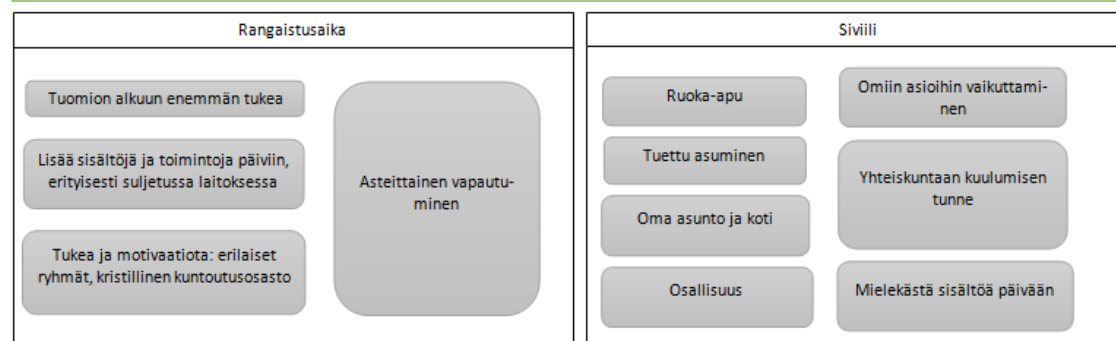
LIITE 6: KAAVIO TUETUSTA VAPAUTUMISPOLUSTA

TUETTU VAPAUTUMISPOLKU

Asiakkaiden näkemyksiä tuetusta vapautumispolusta

TUETTU VAPAUTUMISPOLKU

Viranomaisten näkemyksiä tuetusta vapautumispolusta

